

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ
ANABİLİM DALI
DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ BİLİM DALI

ÜSKÜDAR MÜFTÜLÜĞÜNDE İHTİDÂ EDENLERİN
DİNİ MOTİVASYONLARININ ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zübeyde OKUDAN

İstanbul
Ocak-2025

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ
ANABİLİM DALI
DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ BİLİM DALI

ÜSKÜDAR MÜFTÜLÜĞÜNDE İHTİDÂ EDENLERİN
DİNİ MOTİVASYONLARININ ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zübeyde OKUDAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Özcan HİDİR

İstanbul
Ocak-2025

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Din Hizmetleri İletişim ve Tebliğ Anabilim Dalı, Din Hizmetleri İletişim ve Tebliğ Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. Özcan HİDİR

Üye Prof. Dr. Hasan Kamil YILMAZ

Üye Dr. Öğr. Üyesi Gülsüm PEHLİVAN AĞIRAKÇA

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Erhan İÇENER
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Üsküdar Müftülüğünde İhtidâ Edenlerin Dinî Motivasyonlarının Analizi” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Zübeyde OKUDAN

ÖN SÖZ

İhtidâ üzerine gerçekleştirilen saha çalışmaları büyük bir önem arz etmektedir. Zira bugün bilimsel ve felsefi söylemleriyle dünyayı esir alan modernizm, hayatın metafizik âlemlerle, yani din ve vahiyle bağını koparmış, böylece insanın varoluş sahasını yalnızca dünyevi boyutla sınırlandırmıştır. Din, modern dönemde ortaya çıkan ideolojilerle sistematik bir biçimde rasyonel düşünceden dışlanmış, bireylerin zihninden silinmiş ve toplumsal yaşamdan uzaklaştırılmıştır. İletişim ve medya kanalları aracılığıyla dinî anlayış ve uygulamalara yönelik algılar şekillendirilmiş, insanın ahiret inancı zayıflatılarak seküler bir dünya görüşü hâkim kılınmıştır.

Bu bağlamda, ağır insan hakları ihlallerinin yaşandığı insanlık dışı orantısız bir savaş, modernizmin zihnî ve fiilî boyutta etkisi altına aldığı küresel kamuoyunun gözleri önünde bir yılı aşkın süredir devam etmektedir. Gazze’de Müslümanların sergilediği metanetli duruş, kararlı direniş ve yüksek inanç motivasyonu, tüm insanlık için dikkate değer bir örnek teşkil etmektedir. Gazzeli Müslümanların, mal, mülk, evlat ve hatta can kaybına rağmen dinlerine bağlılıklarını koruyarak sabır ve tevekkül içinde hareket etmeleri, farklı inanç ve kültürel arka planlara sahip birçok insanın dikkatini çekmiştir. Bu durum, “İslâm nasıl bir dindir ki onun mensupları böylesine ağır kayıplar karşısında dahi sarsılmadan inançlarını muhafaza edebilmektedir?” sorusunu gündeme taşımış ve birçok bireyin İslâm’ı araştırmasına vesile olmuştur. Bu araştırmalar neticesinde Kur’ân-ı Kerîm ve Hz. Muhammed (s.a.s.) ile tanışan bireyler, entelektüel bir anlam arayışına yönelmiş ve bu süreç birçok ihtidâ vakasına zemin hazırlamıştır.

Bu çalışmaya görüş, düşünce ve tavsiyeleriyle katkı sağlayan tez danışman hocam Prof. Dr. Özcan Hıdır’a içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, süreç boyunca maddi ve manevi desteğini esirgemeyen eşime şükranlarımı arz ederim. Kudretiyle âlemleri yoktan var eden, keremiyle insanlık izzetini bahşeden, hikmetiyle bilmediklerimizi öğreten, ilmi ve irfânî gönüllerimize nakşeden Yüce Rabbime hamd ederim. Gayret bizden, tevfiik bizleri yaratıp eşsiz cevâhirlere donatan Rabbimiz’endir.

Zübeyde OKUDAN

İstanbul-2025

ÖZET

ÜSKÜDAR MÜFTÜLÜĞÜNDE İHTİDÂ EDENLERİN

DİNİ MOTİVASYONLARININ ANALİZİ

Zübeyde OKUDAN

Yüksek Lisans, Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Özcan HIDİR

Ocak, 2025 - 155 + xi Sayfa

Üsküdar Müftülüğünde ihtidâ merasimleri yapılarak ihtidâ belgeleri almış olan mühtedîlerin dinî motivasyonlarının, onları motive eden etken ve motiflerin analizinin yapıldığı bu çalışmada önce teorik çerçeve oluşturulmuştur. Akabinde görüşmeyi kabul eden mühtedîlerle nitel araştırma yöntemleri kullanılarak ilgili alan çalışması yapılmıştır. Burada mühtedîlerin ihtidâ öncesinde dindarlık durumları, İslâmiyet algıları, entelektüel arayışları, ihtidâ etme süre ve süreçleri, ihtidâ merasiminin etkileri, ihtidâ sonrası ailelerinden ve çevreden aldıkları olumlu veya olumsuz tepkiler, dinî görevleri yerine getirmede yaşadıkları zorluklar, bunları aşmada destek aldıkları kişi ve kurumlar tespit edilmeye çalışılmıştır. İncelenen arşiv dokümanlarının ve görüşmelerden elde edilen verilerin içerik analizleri yapılmış, mühtedîlerin dinî motivasyonları bir bütün hâlinde yorumlanarak nitel araştırmaya ilişkin sonuç, müzâkere ve önerilere ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm, İhtidâ, Mühtedî, İhtidâ Belgesi, Dinî Motivasyon.

ABSTRACT

ANALYSIS OF THE RELIGIOUS MOTIVATIONS OF THE MUSLIM CONVERTS IN USKUDAR MUFTI'S OFFICE

Zübeyde OKUDAN

Master, Communication and Preaching in Religious Services

Thesis Advisor: Prof. Dr. Özcan HIDİR

January, 2025 - 155 + xi Pages

In this study, in which the religious motivations of the converts who received their certificates of conversion after conversion ceremonies were held at the Üsküdar Mufti's Office and the factors and motifs that motivated them were analyzed, first the theoretical framework was created. Subsequently, relevant field work was conducted using qualitative research methods with the converts who agreed to be interviewed. Here, the religiosity of the converts before their conversion, their perception of Islam, their intellectual pursuits, the duration and processes of conversion, the effects of the ceremony of conversion, the positive or negative reactions they received from their families and the environment after conversion, the difficulties they experienced in fulfilling their religious duties, and the people and institutions from which they received support in overcoming these problems are determined. Content analysis of the archive documents examined and the data obtained from the interviews was made, the religious motivations of the converts were interpreted as a whole, and conclusions, discussions and suggestions regarding the qualitative research were reached.

Keywords: Islam, Conversion, Converts, Certificate of Conversion, Religious Motivation.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	1
1.1. Problem	2
1.2. Amaç	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Varsayımlar	4
1.5. Sınırlılıklar	5
1.6. Kavramlar.....	6
1.6.1. İslâm	6
1.6.2. İhtidâ	7
1.6.3. Mühtedî.....	8
1.6.4. İhtidâ Merasimi.....	9
1.6.5. İhtidâ Belgesi	11
1.6.6. Dinî Motivasyon	14
1.7. İlgili Alan Araştırması	17
1.7.1. Din Psikolojisi Bilim Dalında İhtidâ Konulu Tez Çalışmaları.....	17
1.7.2. Din Sosyolojisi Bilim Dalında İhtidâ Konulu Tez Çalışmaları	19
1.7.3. Din Eğitimi Bilim Dalında İhtidâ Konulu Tez Çalışmaları.....	20

1.7.4. İslâm Tarihi Bilim Dalında İhtidâ Konulu Tez Çalışmaları	20
1.7.5. Dinler Tarihi Bilim Dalında İhtidâ Konulu Tez Çalışmaları.....	22
1.7.6. Tasavvuf Bilim Dalında İhtidâ Konulu Tez Çalışmaları	22
1.7.7. Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ Bilim Dalında İhtidâ Çalışmaları	22
1.7.8. İhtidâ Konusunda Yazılan Akademik Makaleler	23
1.7.9. Türkiye’de İhtidâ Konusunda Yayınlanan Bazı Eserler.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE	27
2.1. İhtidâ Olgusuna Dair Bilimsel Yaklaşımlar	27
2.1.1. Pasivist Yaklaşım	28
2.1.2. Aktivist Yaklaşım	29
2.2. İhtidâyı Besleyen Motivasyonlar	30
2.2.1. Motive Eden Etkenler	31
2.2.1.1. Anlam Arayışı	33
2.2.1.2. Aidiyet İhtiyacı.....	33
2.2.1.3. Varoluşsal Arayış Şüphesi.....	34
2.2.1.4. Zihnî ve Rûhî Tatmin	35
2.2.1.5. Çaresizlik ve Fıtratın Uyanışı.....	36
2.2.1.6. Kimlik Bunalımı ve Güvenlik İhtiyacı.....	37
2.2.1.7. Duygusal Travma	37
2.2.1.8. Günahkârlık Duygusu	38
2.2.1.9. Ölümsüzlük Arzusu.....	39
2.2.1.10. Aile Etkeni.....	39
2.2.1.11. Sosyal Etkileşim.....	40
2.2.1.12. Evlilik Etkeni.....	41
2.2.1.13. İslâmî Çevre ve Örnek Temsil	42
2.2.2. Motive Eden Motifler	43
2.2.2.1. Entelektüel (Fikrî) Motif	44

2.2.2.2. Duygusal (Hissî) Motif	45
2.2.2.3. Deneysel (Tecrübî) Motif.....	45
2.2.2.4. Mistik (Sırrî) Motif	46
2.2.2.5. Yeniden Uyanış (Felâhî) Motif	46
2.2.2.6. Cebrî Motif.....	46
2.3. Cami ve Ezanların Mühtedîler Üzerindeki Etkisi	47
2.4. Üsküdar Müftülüğünün Faaliyetleri.....	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM.....	53
3.1. Araştırmanın Yöntemi.....	53
3.2. Veri Toplama Aracı.....	54
3.3. Verilerin Toplanması	55
3.4. Verilerin Analizi.....	58

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR.....	61
4.1. İhtidâ Arşiv Dosyalarının Analizi	61
4.1.1. Genel İhtidâ Arşivi	61
4.1.2. Demografik Bilgiler.....	62
4.1.3. Mühtedî Uyrukları	64
4.1.4. Eski İnanç Durumları.....	66
4.1.5. İhtidâ Sebepleri	66
4.2. Katılımcıların Mülakat Analizleri	67
4.2.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri	68
4.2.2. İhtidâ Öncesi Süreç.....	70
4.2.2.1. İhtidâ Öncesi Din ve İnançlar.....	71
4.2.2.2. İhtidâ Öncesi Dindarlık Düzeyleri	72
4.2.2.3. Ailelerin Dindarlık Düzeyleri.....	74

4.2.2.4. Travmatik veya Mistik Olaylar	77
4.2.2.5. Eski Din ve İnançlarla İlgili Problemler	79
4.2.2.6. İhtidâ Öncesi İslâm Algıları	81
4.2.2.7. İslâm Diniyle İlk Temas	83
4.2.3. İhtidâ - İslâm'a Geçiş Süreci	87
4.2.3.1. Süreci Başlatan Motivasyonlar.....	88
4.2.3.2. Kitle İletişim Araçları.....	92
4.2.3.3. İhtidâ Merasiminin Etkisi.....	95
4.2.3.4. İhtidâ Belgesi Alma Sebepleri.....	99
4.2.4. İhtidâ Sonrası Süreç.....	100
4.2.4.1. Ailelerinin Tepkileri.....	100
4.2.4.2. Eski Çevre ile İletişim	104
4.2.4.3. Sosyal Değişim ve İlişkiler	106
4.2.4.4. Müslüman Çevre ile Etkileşim.....	107
4.2.4.5. İnanç, İbadet ve Ahlâkî Olarak Değişim	109
4.2.4.6. Yaşanan Zorluklar	113
4.2.4.7. Destek Alınan Kişi, Kurum ve Kaynaklar	117
4.2.4.8. İhtidâ Öncesi ve Sonrası Hayatın Kıyası.....	118

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER.....	122
5.1. Sonuç ve Tartışma.....	122
5.1.1. İhtidâ Arşiv Dosyalarının Sonuç ve Tartışmaları	122
5.1.2. Mülakat Analizlerinin Sonuç ve Tartışmaları.....	126
5.2. Öneriler	136
KAYNAKÇA	140
EKLER.....	148
ÖZGEÇMİŞ.....	155

TABLolar LİSTESİ

Tablo 4.1: İhtidâ Arşivi - Mühtedîlerin Sayısı.....	62
Tablo 4.2: İhtidâ Arşivi - Mühtedîlerin - Demografik Bilgileri.....	64
Tablo 4.3: İhtidâ Arşivi - Mühtedîlerin Uyrukları	65
Tablo 4.4: İhtidâ Arşivi - Mühtedîlerin Eski İnanç Durumları	66
Tablo 4.5: İhtidâ Arşivi - Mühtedîlerin İhtidâ Etme Sebepleri.....	67
Tablo 4.6: Katılımcı Mühtedîlerin Oranlarına Göre Demografik Bilgileri.....	69
Tablo 4.7: Katılımcı Mühtedîlerin Ayrıntılı Demografik Bilgileri.....	70
Tablo 4.8: Katılımcı Mühtedîlerin İhtidâ Öncesi Din ve İnançları	71
Tablo 4.9: Katılımcı Mühtedîlerin İhtidâ Öncesi Dindarlık Düzeyleri.....	72
Tablo 4.10: Katılımcı Mühtedîlerin Ailelerinin Dindarlık Düzeyleri.....	75
Tablo 4.11: Mühtedîlerin Yaşadıkları Travmatik veya Mistik Olaylar	77
Tablo 4.12: Önceki Din ve İnançlarıyla İlgili Yaşadıkları Problemler	80
Tablo 4.13: Mühtedîlerin İhtidâ Öncesi İslâm Hakkında Düşünceleri	81
Tablo 4.14: Mühtedîlerin İslâm Diniyle İlk Temasları	83
Tablo 4.15: İhtidâ Sürecini Başlatan Motivasyon: Etken ve Motifler	89
Tablo 4.16: İhtidâ Sürecini Hızlandıran Kitle İletişim Araçları	92
Tablo 4.17: Mühtedîlerde İhtidâ Merasiminin Etkisi.....	96
Tablo 4.18: Mühtedîlerin İhtidâ Belgesi Alma Sebepleri	99
Tablo 4.19: Mühtedîlere İhtidâ Sonrası Ailelerinin Tepkileri	100
Tablo 4.20: Mühtedîlere İhtidâ Sonrası Eski Çevrelerinin Tutumları	104
Tablo 4.21: Mühtedîlerin Sosyal İlişkilerde Yaşadıkları Değişim.....	107
Tablo 4.22: Mühtedîlere İhtidâ Sonrası Müslüman Çevrenin Yaklaşımı	108
Tablo 4.23: Mühtedîlerin İnanç, İbadet ve Ahlâkî Değişimi	110
Tablo 4.24: Mühtedîlerin İhtidâ Sonrası Yaşadıkları Zorluklar.....	113
Tablo 4.25: Mühtedîlerin Manevi Destek Aldıkları Yerler	117

KISALTMALAR

A.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.g.t.	: Adı Geçen Tez
bkz.	: Bakınız
bs.	: Basım, Baskı
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslām Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
Ed.	: Editör
Hız.	: Hazreti
İSAM	: İslām Araştırmaları Merkezi
No.	: Numara
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.	: Sayı
sf.	: Sayfa
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve Diğerleri
Vol.	: Volume

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Din, insanın kimliğini ve yaşamının temel dinamiklerini şekillendiren en başat ve etkili unsurlardan biridir. İman, insanı harekete geçiren tüm motivasyon formlarına etki eden en temel motivasyon olup bireyin hayatına anlam kazandırma sürecinde belirleyici bir rol oynamaktadır. İslâm, açık ve kesin bir şekilde ortaya koyduğu ilkeler doğrultusunda mânevî ve rûhânî hayatı kuşatan, aynı zamanda maddî ve rasyonel hayatı inşa eden aşkın ve köklü bir inanç sistemidir. İslâm düşüncesine göre insan, fitrî olarak hakikati anlama ve yaratıcıyı tanıma yönelimindedir.

Bu bağlamda ihtidâ, bireyin yaratılış hakikatini hatırlayarak fitrat dini olan İslâm'a yönelmesi olarak tanımlanabilir. Eğer ihtidâ süreci, samimi bir muhasebe ve bilinçli bir murakabe sonucunda gerçekleşirse, bu durum bireyin önceki hayatını yaratılış hakikatine ve fitrata uygun bir biçimde yeniden düzenlemesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle, ihtidâ birey açısından adeta ikinci bir doğum niteliği taşımaktadır.

Bu çalışma, yaşamları boyunca farklı bir dinî inanca mensup olan ya da herhangi bir dinî aidiyeti bulunmayan bireylerin İslâm'ı tercih etme süreçlerinde etkili olan temel temaları tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, mühtedîlerin ihtidâ sürecine yön veren motivasyon unsurlarını ele almakta ve bu sürecin bireylerin yaşamlarına olan sosyo-psikolojik yansımalarını analiz etmektedir.

İhtidâ süreci iradî bir tercih olarak başlamasına rağmen, bireyin hayatında derin psikolojik ve sosyal etkiler meydana getirmesi olağandır. Dolayısıyla, bu araştırma, mühtedîlerin ihtidâ sürecinde etkili olan motivasyon unsurlarını ve bu sürecin arka planını ortaya koymanın yanı sıra, ihtidâ sonrası yaşadıkları zorluklar, olumlu veya olumsuz deneyimler üzerinden sürecin farklı boyutlarını da müzâkere etmeyi hedeflemektedir.

1.1. Problem

Bu araştırma, 2000-2023 yılları arasında Üsküdar Müftülüğü ihtidâ arşivine kayıtlı mühtedîlerin dinî motivasyonlarını incelemeyi ve ihtidâ süreçlerini etkileyen temel dinî faktörleri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel problemi, söz konusu dönemde ihtidâ eden mühtedîlerin karar alma süreçlerinde etkili olan dinî, psikolojik ve sosyo-kültürel unsurların belirlenmesi ve bunların değerlendirilmesidir. Bu çerçevede, öncelikle Müftülük arşivlerinde bulunan ihtidâ belgeleri ve kayıtları incelenmiş; ardından, ihtidâ merasimiyle resmî ihtidâ belgesi olarak ihtidâ defterine kaydedilen mühtedîler arasından ulaşılabilen ve görüşmeyi kabul eden - on erkek ve on kadın - toplam yirmi katılımcıyla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Araştırma, nitel bir yöntem çerçevesinde yapılandırılmış olup, katılımcıların dinî dönüşüm süreçlerini etkileyen faktör ve motifler detaylı bir biçimde analiz edilmiştir.

Araştırmanın alt problemleri kapsamında, mühtedîlerin ihtidâ öncesindeki dindarlık seviyeleri ve dinî eğitim geçmişleri, entelektüel anlam arayışları ve dinî kimliklerine dair yaşadıkları sorgulamalar, ihtidâ süreçlerinde etkili olan mistik deneyimler veya travmatik olaylar, önceki dinî inanç ve pratiklerinde karşılaştıkları sorunlar, İslâm hakkındaki algıları ve İslâm ile ilk temasları, ihtidâ süreçlerinde belirleyici olan ilâhî mesajlar ve dinî unsurlar, ihtidâ merasiminin katılımcılar üzerindeki etkileri, mühtedîlerin resmî ihtidâ belgesini alma sebepleri ele alınmıştır.

Ayrıca, mühtedîlerin ihtidâ sonrası karşılaştıkları psikolojik ve sosyo-kültürel etkiler de araştırmanın kapsamına dâhil edilmiştir. Bu bağlamda: yeni dinî kimlikleri ile uyum süreçlerinde yaşadıkları zorluklar, aileleri ve eski sosyal çevrelerinden aldıkları olumlu veya olumsuz tepkiler, İslâm'ı sahih kaynaklardan öğrenme çabaları ve bu süreçte karşılaştıkları engeller, dinî vecibeleri yerine getirirken yaşadıkları güçlükler ve bunların çözümünde destek aldıkları kişi ve kurumlar analiz edilmiştir.

1.2. Amaç

Araştırmanın temel amacı, katılımcı mühtedîlerin ihtidâ tecrübelerini üç aşamada - ihtidâ öncesi, İslâm'a geçiş süreci ve ihtidâ sonrası - etkileyen içsel ve dışsal dinî motivasyonları nitel yöntemler kullanıp tespit etmektir. Bu bağlamda, katılımcılarla gerçekleştirilen görüşme ve mülakatlar aracılığıyla elde edilen veriler objektif bir şekilde analiz edilerek sonuç, tartışma ve önerilere ulaşılması hedeflenmektedir.

Çalışmada, mühtedilerin bireysel deneyim ve görüşlerine odaklanılarak onların yaşadıkları dinî dönüşüm sürecinin bilimsel bir çerçevede anlamlandırılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, mühtedilerin ihtidâ tecrübelerinin ve İslâm tasavvurlarının doğru bir şekilde analiz edilmesi, onların İslâm'a bakış açılarının daha derinlemesine anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Ayrıca, Üsküdar Müftülüğü ihtidâ arşivi dokümanlarından elde edilen veriler ile katılımcıların mülakatlarda sundukları beyanlar doğrultusunda gerçekleştirilen bu nitel araştırmanın, özellikle din hizmetlerinde iletişim ve tebliğ alanında, genel olarak ise tüm dinî disiplinlerde araştırmacılara önemli bir kaynak sunması amaçlanmaktadır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu nitel araştırma, mühtedilerin ihtidâ süreçlerini, bu süreçleri başlatan, destekleyen veya besleyen dinî motivasyonlar bağlamında incelemektedir. Çalışmanın özgün değerini belirleyen en önemli husus, ihtidâ merasimi gerçekleştirilmiş ve ihtidâ belgesi almış bireylerle doğrudan görüşmeler yapılarak, ihtidâ tecrübelerinin birincil kaynaklardan elde edilmesidir. Araştırma, mühtedilerin ihtidâ öncesi inanç ve düşüncelerini, İslâm'a geçiş süreçlerini ve ihtidâ sonrası yaşadıkları dönüşümleri bütüncül bir şekilde ele alarak özgün bir akademik katkı sunmayı hedeflemektedir.

Mühtedilerin ihtidâ öncesinde İslâm hakkında sahip oldukları görüşler, ihtidâ sonrası yaşadıkları dinî değişim ve dönüşümler akademik açıdan önem arz etmektedir. Mühtedileri ihtidâ öncesi veya sonrası süreçte ele alan, onların sosyo-psikolojik değişimlerini ve sosyo-kültürel zorluklarını inceleyen akademik çalışmalar bulunsa da ihtidâ sürecinin tüm aşamalarını kapsamlı bir şekilde ele alan nitel araştırmalar sınırlıdır. Bu doğrultuda, araştırma geniş bir perspektifle ele alınmış; mühtedilerin ihtidâ öncesindeki dindarlık seviyeleri, entelektüel arayışları, İslâm'a dair önceki düşünceleri, ihtidâ sürecinde internet ve medya gibi unsurların etkisi ve İslâm ile kurdukları bağın kaynakları incelenmiştir. Bununla birlikte, ihtidâ merasiminin psikolojik ve sosyolojik etkileri, mühtedilerin ihtidâ sonrası aile ve çevreden aldıkları tepkiler, dinî vecibeleri yerine getirme süreçlerinde karşılaştıkları zorluklar ve bu zorlukların aşılmasında faydalandıkları kaynaklar analiz edilmiştir.

Ayrıca, mühtedîlerin tarihten, sosyal çevreden veya medyadan etkilenecek benimsedikleri rol modeller belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda, mühtedîlerin ihtidâ öncesi, ihtidâ süreci ve sonrasındaki motivasyon faktörlerinin sistematik bir şekilde ortaya konulması amaçlanmıştır.

Belirli bir örneklem üzerinden ihtidâ ve mühtedî kavramlarının incelenmesi bakımından bu araştırma, alanyazınına önemli bir katkı sunmaktadır. Sürecin bütüncül olarak analiz edilmesiyle mühtedîlerin ihtidâ dönemlerinin daha iyi anlaşılmasına ve ihtidâ merasimlerinin icrasına yönelik öneriler geliştirilmesine katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Ayrıca, araştırma kapsamında elde edilen bulgular ve analizler, mühtedîlerin din eğitimi süreçlerinde etkili yöntem ve metotların belirlenmesi açısından tebliğcilere rehberlik edecek niteliktedir. Çalışmadan elde edilen sonuç ve önerilerin Diyanet İşleri Başkanlığı'na raporlanacak olması da araştırmanın uygulamaya dönük katkılarından biri olarak değerlendirilmektedir.

1.4. Varsayımlar

Bu nitel araştırmada ele alınan örneklemin, genel olarak evreni temsil edebileceği varsayılmaktadır. Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme sorularının, araştırmanın amaçlarına uygun olarak tasarlandığı ve çalışmada ulaşılmak istenen hedefler doğrultusunda gerekli bilgi ve bulgulara erişim sağladığı kabul edilmektedir.

Katılımcıların dinî motivasyon düzeylerinin, demografik değişkenlerle paralellik gösterebileceği öngörülmektedir. Mühtedî katılımcılarla gerçekleştirilen anket ve mülakatların, manipülasyondan uzak, açık uçlu sorular kullanılarak yürütüldüğü; yanıtlara müdahale edilmeden, tarafsız ve objektif bir şekilde gerçekleştirildiği varsayılmaktadır.

Ayrıca, katılımcıların kendileriyle kurulan iletişim sürecinde yöneltilen açık uçlu sorulara herhangi bir dış etkenin baskısı olmaksızın içtenlikle ve doğru bir biçimde yanıt verdikleri; araştırılan konuya ilişkin duygu, düşünce ve inançlarını samimi bir şekilde ifade ettikleri kabul edilmektedir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırmanın temel sorusu, mühtedilerin ihtidâ öncesi, geçiş süreci ve sonrası hayatlarına etki eden dinî motivasyonların neler olduğu ve bu süreçte onları harekete geçiren etken ve motiflerin belirlenmesidir.

Çalışmanın kapsamı, Üsküdar Müftülüğü ihtidâ arşivi ve defterlerinde 2000-2023 yılları arasında muhafaza edilen mevcut belge ve dokümanlardan elde edilen verilerle sınırlandırılmıştır.

İhtidâ süreci oldukça karmaşık bir olgudur. Araştırmaya katılan mühtedilerin eğitim düzeyleri, ekonomik durumları, medeni halleri, hayat tecrübeleri, ihtidâ yaşları, ihtidâ sebepleri ile dinî aktivizm ve faaliyet düzeyleri farklılık arz etmektedir. Bu nedenle, ihtidâ süreçlerinde mühtedilerde ortaya çıkan içsel ve dışsal dinî motivasyonların tür ve düzeylerinin bireyler arasında değişkenlik göstermesi muhtemeldir.

Araştırmanın sınırlılıkları arasında, Üsküdar Müftülüğü ihtidâ arşivinde kayıtlı bazı mühtedilerin geçen zaman içerisinde adres ve diğer iletişim bilgilerinin değişmiş olması, bazılarının ise vefat etmiş olması yer almaktadır. Bu bağlamda, araştırma kapsamında gerçekleştirilen mülakatlar, ulaşılabilen ve görüşme yapılabilen yirmi mühtedî ile sınırlı kalmıştır.

Katılımcı grubun bir kısmı Üsküdar ve çevre ilçelerde ikamet etmekle birlikte yılın belirli dönemlerini farklı şehirlerde veya kendi ülkelerinde geçirmektedir. Bazı katılımcılar ise farklı şehirlere taşınmış ya da ülkelerine geri dönmüştür. Bu durum, mülakatların yöntemini doğrudan etkilemiştir. Mülakatlardan sekizi yüz yüze gerçekleştirilirken, on iki mülakat internet aracılığıyla yapılmıştır. Bu bağlamda, internet üzerinden gerçekleştirilen mülakatların beşi çevrimiçi görüşme şeklinde, yedisi ise e-posta yoluyla yazılı olarak tamamlanmıştır.

Bununla birlikte, katılımcı mühtedilerin ihtidâ öncesi ve sonrasında yaşadıkları tecrübeler ile bu süreçte meydana gelen değişimlere ilişkin beyanlarının, yakın çevrelerinden teyit edilmesi mümkün olmamıştır.

Dolayısıyla, belirtilen tüm bu sınırlılıklar, araştırmanın evrensel ve genellenebilir sonuçlara ulaşmasını kısıtlamaktadır.

1.6. Kavramlar

Bu başlık altında araştırmada kullanılan “İslâm”, “ihtidâ” ve “mühtedî” terimlerinin kavramsal olarak literatür anlamları hakkında bilgilendirmelerde bulunulmuştur. Ayrıca “ihtidâ merasimi”, “ihtidâ belgesi” ve “dinî motivasyon” husûsunda bazı açıklamalar yer almaktadır.

1.6.1. İslâm

İslâm kelimesi, sözlük anlamı itibarıyla “kurtuluşa erme, barış yapma, boyun eğip teslim olma” gibi anlamları içermektedir. Terimsel bağlamda ise İslâm, Allah’a samimi bir bağlılıkla yönelmeyi, O’nun emirlerini kayıtsız ve şartsız kabul etmeyi ve yasaklarından kaçınmayı ifade etmektedir. İslâm’ı kabul eden ve bu doğrultuda yaşam süren bireyler “Müslüman” olarak adlandırılmaktadır.

Dinî bir kavram olarak İslâm, temel esasları vahiy yoluyla Allah’tan gelen, ilk uygulamalarını bizzat Hz. Peygamber’in sünneti ile gerçekleştirdiği, Müslümanlar tarafından insanlığın zihni ve amelî birikimlerden de istifadeyle geliştirilen dinin; toplum, devlet gibi insanî konularda kendine mahsus ilkeleri ve felsefesi bulunan tarihî birikimin, kültür ve medeniyetin genel adıdır.¹ Bununla birlikte İslâm, Allah’ın tüm peygamberleri vasıtasıyla insanlığa tebliğ ettiği ve Cebrâil aracılığıyla vahiy yoluyla bildirdiği tek din olarak kabul edilmektedir.²

Temelleri Medine merkezli bir medeniyete dayanan İslâm, referansını Kur’ân ve sünnetten alarak gelişen ilmî birikimiyle özgün bir yaşam tarzı, hukuk düzeni, insan tipi ve ahlak anlayışı ortaya koymuştur. Bu yönüyle İslâm, insanî, toplumsal, siyasi ve ekonomik boyutları içeren kapsamlı bir hayat nizamı sunmaktadır.³

Tarih boyunca İslâm, büyük ölçüde ihtidâ süreçleri yoluyla yayılmıştır. Özellikle modern dönemde, Batı dünyasının siyasal hâkimiyeti, ekonomik üstünlüğü ve kültürel hegemonyası ile birlikte İslâmofobik söylemlerin artışına rağmen, Batı toplumlarında gelişen ve giderek kitleselleşen ihtidâ olgusu oldukça dikkat çekicidir.

¹ Mustafa Sinanoğlu, “İslâm”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), C. 23, sf. 1-2.

² “Allah katında, yegâne ilâhî din İslâm’dır”, Âl-i İmran 3/19.

³ İsmail Râci Fârûkî & Luis Lâmiâ Fârûkî, *İslâm Kültür Atlası*, Çev. Mustafa Okan Kibaroglu ve Zerrin Kibaroglu, 1 bs., İstanbul: İnkılab Yayınları, 1991, sf. 90-92.

Bu durum, İslâm'ın insan fitratına uygun bir din olmasının yanı sıra, zaman içinde değişen toplumsal ve bireysel dinamikler karşısında sahip olduğu cazibeyi ve dönüşüm gücünü ortaya koymaktadır.⁴

1.6.2. İhtidâ

Sözlükte hüdâ (hedy, hidâyet) kökünden türeyen ihtidâ kavramı, bireyin dünya ve ahiret saadetine ulaşmasını sağlayan doğruyu ve doğru yolu bulması, hidâyete erişmesi, İslâm dinine intisap etmesi ve iman ederek Müslümanlığı kabul etmesi anlamlarına gelmektedir. Bu kavramın karşıtı olan irtidad ise, bireyin İslâm dininden ayrılarak onu terk etmesi anlamına gelir.⁵

Terim olarak ihtidâ, herhangi bir dine mensup olan ya da herhangi bir dinî aidiyeti bulunmayan bir bireyin, bilinçli bir tercih ve içsel bir kararla İslâm'ı benimseyip kabul etmesini ve böylece rüşd yoluna girerek hidâyete ulaşmasını ifade eder.⁶ Kur'ân-ı Kerîm'de geçen rüşd, reşâd, felâh, necât, sırat ve sebil gibi kavramlar da hidâyet anlamında kullanılmaktadır.⁷ Kur'ân-ı Kerîm'de hüdâ kelimesi seksen beş yerde, aynı kökten türeyen isim ve fiiller ise üç yüz yerde zikredilmektedir. İlgili âyetlerin muhtevası incelendiğinde, ihtidâyâ vesile olan temel unsurların başında bireyin azmi ve iradesinin geldiği görülmektedir.⁸

Batı literatüründe conversion kavramı, bireyin inanç, kanaat ya da genel durumuna ilişkin her türlü değişimi ifade eden geniş kapsamlı bir terimdir. Bu değişim dinî alanda meydana geldiğinde religious conversion kavramı kullanılmaktadır.⁹ Ancak ihtidâ kavramı yalnızca İslâm'a giriş bağlamında değerlendirilmektedir. Nitekim

⁴ Metin Karabaşoğlu, "İhtidânın Özel Tarihi", *Köprü Dergisi* (İstanbul: Hidayet, 2005), S. 91, sf.32.

⁵ Ali Köse, "İhtidâ", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), C. 21, sf. 554-558; Özcan Hıdır, *Avrupa'da İslâmi Hayat İslam Dini El Kitabı* (İstanbul: 2011), sf. 251.

⁶ Neda Armaner, *Din Psikolojisine Giriş - Ders Notları* (Ankara: Ayyıldız Matbaacılık, 1980), sf. 10.

⁷ Yusuf Şevki Yavuz, "Hidâyet", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), C. 17, sf. 473.

⁸ Hasan Kamil Yılmaz, *Tasavvufta İrşad İrfani Tebliğ ve Davet* (Ankara: DİB, 2022), sf. 21.

⁹ Levis Ray Rambo & Charles Kingsley Rambo, *Understanding Religious Conversion* (New Haven: Yale University Press, 1993), sf. 5.

Batılı mühtedîler, ihtidâ süreçlerini anlatırken conversion yerine sıklıkla reversion kavramını tercih etmektedir. Bu terim, “önceki inanç ya da duruma geri dönüş” anlamına gelmektedir. İhtidâ olgusu, genellikle belirli bir hazırlık sürecini ve zaman dilimini içermektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de, zekâtın verileceği sekiz sınıf arasında, kalplerinin İslâm’a ısındırılması arzulanan müellefe-i kulûb grubunun da zikredilmesi (Tevbe 9/60), İslâm’ın bu hazırlık sürecini tanıdığını göstermektedir.¹⁰

1.6.3. Mühtedî

İslâmî terminolojide mühtedî, hidayete eren ve İslâm’a ihtidâ ederek Müslüman olan bireyleri ifade etmektedir. Buna mukabil, İslâm’dan ayrılarak farklı inanç sistemlerine yönelen kişiler mürted olarak adlandırılmaktadır. Bu kavramlar, İslâmî düşünce ve gelenek içerisinde şekillenmiş olup, inanç bağlamında bireyin yönelimini belirleyen temel terimler arasında yer almaktadır.

İslâm inancına göre insan, doğuştan fitrat dini olan İslâm üzere dünyaya gelmektedir. Bu bağlamda, mühtedî kavramı, din değiştirerek yeni bir inanç sistemine geçen bireyi değil, özünde sahip olduğu fitrî dine geri dönen kişiyi tanımlamaktadır. İhtidâ eden birey, bu süreçte fitratını yeniden hatırlamakta ve aslî dinine dönüş yapmaktadır. Batı literatüründe din değiştiren bireyler için yaygın olarak convert terimi kullanılmaktadır. Ancak, Batılı bazı mühtedîler, İslâmî dönüşümü “din değiştirme” olarak değil, “özüne dönüş” olarak değerlendirdiklerinden dolayı “convert” yerine “revert” terimini tercih etmektedir.¹¹

İhtidâ süreci, bireyin mevcut inanç sisteminin anlam ve değerini yitirdiği bir hazırlık aşamasını içermektedir. Bu süreçte birey, ruhsal ve entelektüel bir arayış içerisinde olup, İslâm’a yönelme kararıyla derin bir değişim yaşamaktadır. Bu bağlamda, farklı bir inanç sisteminden İslâm’a geçiş yalnızca dinî bir dönüşüm değil, aynı zamanda bireyin kimliğinde ve yaşamında köklü bir değişimi de beraberinde getirmektedir.

---

¹⁰ Ali Köse ve Ali Ayten, *Din Psikolojisi*, 1 bs. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2012), sf. 138-139; Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 9 bs. (Ankara: TDV Yayınları, 2011), sf. 290.

¹¹ Tuba Boz, “Religious Conversion: An Ethnographic Analysis”, *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Vol. 11, No. 3 (2012), sf. 50-51.

İhtidâ eden kişi, bu kararında samimi ise, söz konusu değişim yaşamının tüm boyutlarına yansiyacak ve onu müspet yönde şekillendirecektir.¹²

İslâm'a ihtidâ eden bireyler arasında tövbe ve istiğfar getirme pratiği yaygın bir uygulama olarak görülmektedir. Zira İslâm düşüncesinde mühtedî, doğuştan sahip olduğu fitrî inanç çizgisinden uzaklaşmış ya da bu bilinçten tamamen kopmuş bir birey olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda istiğfar, bireyin geçmişteki inançsızlık durumundan sıyrılarak Hakk'a yönelmesini, kulluk bilincini tazelemesini ve fitrat çizgisine yeniden dönmesini ifade etmektedir.¹³

Mühtedîlerin ihtidâ etme motivasyonları bireysel, sosyal ve entelektüel faktörlere bağlı olarak farklılaşabilmektedir. Yine ihtidâ sonrası mühtedîlerin İslâm'ı yaşama biçimleri de çeşitlilik arz etmektedir. Kimi mühtedîler İslâmî değerleri hayatlarının merkezine alarak dinî bir bilinç geliştirmekte, kimileri ise daha çok kültürel bir Müslüman kimliği benimsemektedir. Bu durum, bireysel farklılıkların ve toplumsal koşulların ihtidâ süreci üzerindeki etkisini göstermesi bakımından dikkate değerdir.

1.6.4. İhtidâ Merasimi

Mühtedînin İslâm dinine girişinin resmî olarak tescil edildiği ihtidâ merasimi, yurt içinde Müftülük makamlarında, yurt dışında ise müşavirlik ve ataşeliklerde icra edilmektedir. İslâm hukukunda, ihtidânın geçerli olması için Hristiyanlıkta olduğu gibi dinî bir otorite huzurunda simgesel bir merasim gerçekleştirilmesi zorunlu değildir. Ancak, en az iki şahit huzurunda Kelime-i Şehâdet getirilerek mühtedînin imanını ilan etmesi, tarihsel süreç içerisinde bir örf haline gelmiştir.

Günümüzde ihtidâ hizmetleriyle ilgili tüm iş ve işlemler, 2010 yılında yürürlüğe giren 6002 sayılı "Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun" çerçevesinde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Bu bağlamda, ihtidâ merasimlerinin daha etkili ve sistematik bir şekilde yürütülmesini temin etmek amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, merasimi icra edecek görevlilere yönelik olarak bir açıklama metni hazırlanmıştır.¹⁴

¹² Kerim Yavuz, *Günümüzde İnançın Psikolojisi* (Ankara: Boğaziçi Yayınları, 2013), sf. 293.

¹³ Bekir Topaloğlu, "Tövbe", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), C. 41, sf. 279.

¹⁴

<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/ResimKitapligi/EK->

[11 İhtida Merasiminde Takip Edilecek Usul.pdf](#) [11.11.2024].

İhtidâ süreci neticesinde, mühtedî mânen yeni bir başlangıç yapmış kabul edilmekle birlikte, İslâm'a aykırı bir anlam taşımadığı sürece isim değişikliği zorunlu tutulmamaktadır. Bununla birlikte, mühtedîye gusül abdesti alması, İslâm'ın temel esaslarını öğrenmesi ve eğer erkekse sünnet olması tavsiye edilmektedir.¹⁵

İhtidâ merasiminin sonunda, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) iş birliğiyle hazırlanan ihtidâ seti takdim edilmekte olup, bu set kapsamında mühtedîye kendi ana dilinde bir Kur'an meali de hediye edilmektedir.¹⁶

Osmanlı Devleti'nde ihtidâ merasimi, şayet mevcutsa kadı huzurunda ve en az iki Müslüman şahidin katılımıyla gerçekleştirilirdi. Mühtedî, Kelime-i Şehâdet getirerek İslâm'a girişini ilan ettikten sonra, yeni bir İslâmî isim almakta ve babasının adı yerine "Abdullah oğlu" unvanı kullanılmaktaydı. Bu uygulama, mühtedînin önceki kimliğinin ifşa edilmesini önleme amacı taşımaktaydı. Osmanlı geleneğinde, İslâmî bir isim kullanmak Müslüman kimliğinin bir gereği olarak kabul edilmekteydi. Mühtedî erkek ise merasim esnasında sarık sarar, cübbe giyer ve sünnet edilirdi. Kadın veya erkek fark etmeksizin tüm mühtedîlere, toplumsal statülerine uygun çeşitli hediyeler verilmekteydi. İlk dönemlerdeki bu uygulamalar, 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren terk edilmiş ve yerine "kisve bahâ"¹⁷ adı verilen bir ödeme yapılması uygulaması getirilmiştir. Tanzimat Fermanı ile birlikte, ihtidâ işlemleri resmî mahkemeler nezdinde gerçekleştirilerek sicillere kaydedilmeye başlanmıştır.

---

¹⁵ <https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/sayfa/83> [11.11.2024].

¹⁶ İhtidâ setleri; iman esasları ile ibadet ve sosyal hayatı şekillendiren siyer, fıkıh, ahlak konularını içermektedir. Almanca, İngilizce, Fransızca ve Rusça olarak hazırlanan bu setlerin Çince, Japonca, Korece, Felemenkçe, İspanyolca ve İtalyanca dillerinde hazırlık çalışmaları devam etmektedir. <https://tdv.org/tr-TR/faaliyetlerimiz/hediyem-kitap-olsun/ihtida-kitapligi/> [11.11.2024].

¹⁷ Osmanlı'da kadın ve erkek mühtedîlere devlet tarafından hediye edilen kıyafet bedellerine "kisve-bahâ" denilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Anton Minkov, "Conversion to Islam in the Balkans. Kisve Bahasi Petitions and Ottoman Social Life, 1670-1730", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 50, No. 1 (2007), sf. 88-90.

Osmanlı adli arşivlerinde ihtidâya ilişkin çok sayıda belge bulunmaktadır.¹⁸ Osmanlı'da Islahat Fermanı'na kadar ihtidâ süreçlerini teşvik edici bir politika benimsenmiş, ancak bu fermanla birlikte cizye vergisi kaldırılmış ve ihtidâ merasimlerinde verilen kisve bahâ sembolik bir uygulamaya dönüşmüştür.¹⁹ Tanzimat Dönemi'nden itibaren ihtidâ merasimlerinin tamamı resmî kayıtlara geçirilmiş olup, kayıt dışı ihtidâ işlemleri geçersiz sayılmıştır. Bu dönemde misyoner çevreler tarafından öne sürülen mesnetsiz iddiaların aksine, ihtidâ süreçleri belirli kurallara bağlanarak resmî ve düzenli bir yapıya kavuşturulmuştur.²⁰

1.6.5. İhtidâ Belgesi

İhtidâ merasimi sonrasında, mühtedîlerin bilgileri ihtidâ defterine kaydedilmekte ve kendilerine, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yetkili görevlilerinden birinin ve iki şahidin imzasını taşıyan resmî bir belge takdim edilmektedir. Resmî başvuruların ardından mühtedîler adına düzenlenen ihtidâ belgesinin, yalnızca bir evrak olmanın ötesinde uluslararası geçerliliğe sahip olduğu bilinmektedir. Bu belgenin İngilizce versiyonu da mevcut olup, arka yüzünde mühtedîlerin demografik bilgileri, önceki dinî mensubiyetleri ve ihtidâ etme sebepleri yer almaktadır. Diyanet İşleri

---

¹⁸ Bilal Yıldız, Osmanlı'nın Son Dönemlerinde Denizli'de Yaşanan Bazı İhtidâ Örnekleri Üzerinde Bir Değerlendirme, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Amasya: 2013), S. 1, sf. 109-112.

¹⁹ Divân-ı Hümâyün'da "nev-müslim akçesi" adlı para sandığı oluşturulmuş, bu ödenekten bir hoş geldin jesti olarak bazı mühtedîlere tımarlar dahi verilmiştir. Oryantalistlerin "Gayrimüslimler cizyeden kurtulmak için ihtidâ ettiler" savı tarihî belgeler ışığında pek de mâkul görülmemektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Halide Aslan, "Tanzimat Döneminde İhtidâ" (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara: 2008), sf. 36-39.

²⁰ Mesela reşit olmayan gayrimüslimlerin ihtidâ talepleri reddedilmiştir. Hatta görülen lüzum üzerine kadın mühtedîler için sınır 20 yaşına çekilmiştir. Gayrimüslimlerden şehir ya da kaza idare meclisine giderek ihtidâ taleplerini beyan etmeleri istenmiştir. Bu talepleri tahkik edildikten sonra mühtedîler şer'i mahkemede tekrar sorgulanmış, eğer ifadeleri makul görülürse şahitler huzurunda Kelime-i Şehadet getirerek Müslüman olmalarına izin verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Neşe Coşkun Özturan, "Osmanlı Devleti'nin Son Asrında İhtidâ Hareketleri - ABCFM Propagandası ve Gerçekler", *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (2023), C. 8, S. 1, sf. 10-12.

Başkanlığı'nın resmî internet sitesinde, ihtidâ belgesinin ön ve arka yüzünü içeren örnek bir nüshası kamuoyuyla paylaşılmıştır.²¹

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 1991-2003 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanan Resmî Birimler Nezdinde İhtidâ Merasimleri başlıklı inceleme raporuna göre, yurt içinde gerçekleşen ihtidâ vakalarının sayısının, yurt dışındaki toplam ihtidâ vakalarından daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Aynı raporda, ihtidâ belgelerinde yer alan ihtidâ gerekçeleri incelendiğinde, en yaygın sebebin “evlilik” olduğu, bunu “dinî arayış ve araştırma” motivasyonunun takip ettiği görülmektedir. Buna karşın, ihtidâ sebepleri arasında “dinî davet ve irşâd” unsurunun yer almaması, dikkat çeken bir bulgu olarak değerlendirilmektedir. Belgeler ışığında ulaşılan bir diğer önemli sonuç, yurt içinde yürütülen ihtidâ çalışmalarının, yurt dışındaki çalışmalara kıyasla daha verimli ve başarılı olduğudur.²²

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan 2011 yılı Din Hizmetleri Raporu'na göre, yurt içindeki müftülüklerde 458 kişi, yurt dışındaki Din Hizmetleri Müşavirlik ve Ataşeliklerinde ise 268 kişi olmak üzere toplamda 726 kişi merasim yoluyla ihtidâ belgesi almıştır. Söz konusu mühtedîlerin 211'i erkek, 515'i kadın olup, 384'ü (%53) 21-40 yaş aralığında yer almaktadır. 2012 yılı raporuna göre, yurt içinde 493, yurt dışında 286 kişi olmak üzere toplam 779 kişi ihtidâ belgesi almıştır. Bu mühtedîlerden 236'sı erkek, 543'ü ise kadındır. 527 mühtedî (%68) 21-40 yaş aralığında yer almaktadır. 2013 yılı raporuna göre, 507'si yurt içinde, 329'u yurt dışında olmak üzere toplam 836 kişi ihtidâ belgesi almıştır. Bu mühtedîlerden 269'u erkek, 567'si kadındır. 555 mühtedî (%66) 21-40 yaş grubunda bulunmaktadır. 2014 yılı raporunda, yurt içinde 511, yurt dışında 357 kişi olmak üzere toplam 868 kişinin ihtidâ ettiği belirtilmektedir. Yurt dışında kadın ve erkek mühtedî sayıları birbirine yakın seyrederken, yurt içinde ihtidâ eden kadınların sayısının erkeklerin sayısının yaklaşık dört katı olduğu tespit edilmiştir. Mühtedîlerin büyük çoğunluğu 21-40 yaş grubunda yer almaktadır. 2017 yılı raporuna göre, 258'i yurt içinde, 489'u yurt dışında olmak üzere toplam 747 kişi ihtidâ belgesi almıştır. %70'ten fazlasının 21-40 yaş aralığında olduğu ifade edilmiştir. 2018 yılı raporuna göre, yurt içinde 404, yurt

²¹ https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/ResimKitapligi/EK-10_Ihtida_Belgesi.pdf

[11.11.2024].

²² Sadık Eraslan, “Günümüzde İhtidâ Hareketleri”, *III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, III. Oturum, I. Tebliğ* (Ankara: DİB, 2005), sf. 698.

dışında 217 kişi olmak üzere toplam 621 kişi ihtidâ belgesi almıştır. Mühtedîlerden 181'i erkek, 440'ı kadındır. 405 mühtedî (%65) 21-40 yaş aralığında yer almaktadır. 2019 yılı raporunda, yurt içinde 387, yurt dışında 328 kişi olmak üzere toplam 715 kişinin ihtidâ ettiği belirtilmektedir. Bu mühtedîlerin 246'sı erkek, 469'u kadındır. Mühtedîlerin %70'ten fazlası 21-40 yaş aralığında olup, 539 mühtedî (%70) Hristiyanlıktan İslâm'a geçmiştir. 2020 yılı raporuna göre, COVID-19 pandemisi nedeniyle yurt dışında ihtidâ merasimleri gerçekleştirilememiş, ancak yurt içinde 66'sı erkek, 214'ü kadın olmak üzere toplam 280 kişi ihtidâ belgesi almıştır. Bu mühtedîlerin 195'i (%70) 21-40 yaş grubunda olup, 232'si (%83) Hristiyanlıktan İslâm dinine geçmiştir. 2021 yılı raporuna göre, yurt içinde 355, yurt dışında 450 kişi olmak üzere toplam 805 kişi ihtidâ belgesi almıştır. Bu mühtedîlerin 280'i erkek, 525'i kadın olup, 534'ü 21-40 yaş aralığında yer almaktadır. Ayrıca 610 mühtedî (%75) Hristiyanlıktan İslâm'a geçiş yapmıştır. 2022 yılı raporuna göre, yurt içinde 642, yurt dışında 406 kişi olmak üzere toplam 1048 kişi ihtidâ belgesi almıştır. Bu mühtedîlerden 350'si erkek, 698'i kadındır. 685 mühtedî (%65) 21-40 yaş aralığında olup, 748 mühtedî (%70) Hristiyanlıktan İslâm dinine ihtidâ etmiştir.²³ Öte yandan, Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi'nin 6. maddesinde yer alan İrşat Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın görevlerine, 23 Ocak 2024 tarihli ve 4666295 sayılı Başkanlık onayı ile ihtidâ alanına yönelik görevler de eklenmiştir.²⁴

---

²³ Diyanet İşleri Başkanlığının 2011-2022 yılları arası "Din Hizmetleri Raporları" için bkz. <https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/sayfa/384> [11.11.2024].

²⁴ İhtidâ ile ilgili 23.01.2024 tarihli ve 4666295 sayılı Başkanlık Onayı ile altıncı maddeye eklenen bentler: f) Yurt içindeki mühtedîlerin, ihtidâ öncesi, ihtidâ süreci ve ihtidâ sonrasında yaşadıkları değişimi, anılan zamanlarda ortaya çıkan bireysel, sosyal, maddî ve mânevî ihtiyaçlarını ve karşılaştıkları zorlukları tespit etmeye yönelik araştırmalar yaparak ihtiyaç ve zorlukların giderilmesi için ilgili birimlerle iş birliği içerisinde eylem planı geliştirmek ve eğitim faaliyetleri düzenlemek. g) Yurt içindeki mühtedîlere yönelik dinî, sosyal, kültürel ve sanatsal programlar ve ihtidâ ile ilgili çalıştay, sempozyum vb. organizasyonlar düzenlemek, bu tür programlar ile organizasyonları takip etmek. ğ) Yurt içindeki mühtedîlere yönelik bilgi, destek, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri sunulmasını sağlamak için gerekli çalışmaları yapmak. h) Yurt içinde ihtidâ ile ilgili hizmet sunan personele yönelik İslâm'da tebliğ metodu ve etkili faaliyetlerle ilgili eğitim ve programlar düzenlemek; cami rehberleri ve alanda hizmet sunacak uzman personelin

1.6.6. Dinî Motivasyon

Motivasyon, Latince movere kelimesinden türetilmiş olup, hareket (motion) ve duygu (emotion) boyutları içeren, bireyin harekete geçme isteğini ifade eden bir kavramdır. Steers ve Porter, motivasyon literatüründe öne çıkan tanımların genellikle ihtiyaç, dürtü ve güdü kavramları etrafında şekillendiğini ve bu bağlamda üç temel soruya odaklandığını belirtmektedir: Davranış hangi etkenler tarafından harekete geçirilir? Davranış nasıl yönlendirilir? Davranış nasıl sürdürülebilir? Bu bileşenler, motivasyonun anlaşılması açısından kritik bir öneme sahiptir.²⁵

Mevcut literatürde yalnızca dinî motivasyonları ele alan kapsamlı bir çalışmaya rastlanmamakla birlikte, dinî motivasyonların tek bir kaynaktan türediğini öne süren çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Örneğin, Hume, dinî motivasyonun temelinde geleceğe ilişkin kaygılardan beslenen korku unsurunun bulunduğunu ileri sürmektedir.²⁶ Benzer şekilde, Russell da dinî davranışların temel motivasyon kaynağını doğal korkular veya derin pişmanlık duygusuyla ilişkilendirmektedir.²⁷ Freud ise dinî davranışın motivasyonel temelini başlangıçta “nevroz” olarak tanımlamış,²⁸ daha sonra ise bu durumu çocukluk döneminde “koruyucu baba figürüne duyulan ihtiyaç” ve ilerleyen yaşlarda “doğüstü bir güce inanma” eğilimiyle açıklamıştır.²⁹ Freud’a göre dinî davranış, bireyin deneyim ya da düşünme süreçlerinden ziyade bilinçaltı yansımalarından beslenmektedir ve bireyin dinî inancının şiddeti, bilinçaltı süreçlerinin gücü ile doğrudan ilişkilidir. Jung ise

---

yetiştirilmesi için çalışmalar yapmak. 1) Yurt içinde ihtidâ edenlerle ilgili işlemleri takip etmek ve kayıtlarını tutmak. <https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/sayfa/50> [11.11.2024].

²⁵ Richard M. Steers & Lyman W. Porter, *Motivation and Work Behaviour, Fourth Edition* (McGraw-Hill Publishing Company, USA: 1987), sf. 5.

²⁶ David Hume, *Din Üstüne*, Çev. Mete Tunçay (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1995), sf. 100-105.

²⁷ Bertrand Russell, *Çağımızın Sorunları Üstüne Düşünceler*, Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve Vedat Günyol (İstanbul: Cem Yayınevi, 1972), sf. 23-80.

²⁸ Sigmund Freud, *Totem ve Tabu*, Çev. Selçuk Budak, *Dinin Kökenleri*, Ankara: Öteki Yayınevi, 1997, sf. 130-214.

²⁹ Sigmund Freud, *Bir Yanılsamanın Geleceği*, Çev. Selçuk Budak, *Uygarlık, Din ve Toplum* (Ankara: Öteki Yayınları, 1999), sf. 201-300.

Freud'un bu yaklaşımını büyük ölçüde benimsemekle birlikte, dine yönelik daha mutedil bir bakış açısı sunmaktadır. Ona göre dinî davranış, bireyin kolektif bilinçaltından ve atalarından miras kalan arketiplerden beslenen güçlü ve özgün bir yapıdır.³⁰ Jung, *Ruhunu Arayan Modern İnsan* adlı eserinde otuz beş yaşın üzerindeki hastalarının tamamının, yaşadıkları sorunların çözümünde en nihayetinde dine yöneldiklerini ifade etmekte ve bu yönelim çerçevesinde dindarlığı olumlu bir olgu olarak değerlendirmektedir.³¹

İslâm düşünürleri de bireyin dinî davranış motivasyonunu genellikle tek bir temel faktör üzerinden açıklama eğilimindedir. Çoğu İslâm âlimi, bireyin temel güdülenme kaynağı olarak anlam arayışını öne çıkarmaktadır. Nitekim Gazzâlî de dinî davranışın temel motivasyon kaynağını anlam arayışı ile ilişkilendirmektedir. Draz, dinî motivasyonun kaynağı olarak fitrat kavramını ön plana çıkarmakta ve İslâm düşünürlerinin görüşleri ile bu tezini desteklemektedir. Ona göre dinî davranış, her bireyin doğasında var olan ve zaman içerisinde çeşitli eğilimler ve arzular doğrultusunda şekillenen içsel bir dinî duyguya dayanmaktadır.³²

Diğer bazı araştırmacılar ise dinî motivasyonun içsel ve dışsal bileşenleri üzerinde durmaktadır. Gürses, bireyin içsel veya dışsal motivasyonla sergilediği dindarlığın, çevresel etkenler ve sosyal baskılar tarafından sınırlandırılabilirliğini öne sürmektedir.³³ Göçen, dindarlığın bireyin kendini gerçekleştirme süreci ile olan ilişkisini analiz ederken,³⁴ Mehmedoğlu ise dinî davranışları motive eden unsurların

---

³⁰ Kerim Yavuz, *Psikanalizde Çığır Açan Freud, Jung ve Adler'in Dine Yaklaşımı* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2019), sf. 188.

³¹ Ali Ayten, *Din Psikolojisi Dine ve Maneviyata Psikolojik Yaklaşımlar, 6 bs.* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2021), sf. 71.

³² Abdullah Draz, *Din ve Allah İnancı*, Çev. Bekir Karlığa (İstanbul: Bir Yayıncılık, 1986), sf. 117-189.

³³ İbrahim Gürses. *Ahlaki Yargı Gelişimi ve Dindarlık Arasındaki İlişki*, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, Ed. Hayati Hökelekli (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2006), sf. 83-136.

³⁴ Gülüşan Göçen. *Dinî İnanç ve İbadetin Kendini Gerçekleştirme ile İlişkisi - Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma*, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, Ed. Hayati Hökelekli (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2006), sf. 559-608.

kapsamlı bir biçimde incelenmesi gerektiğini vurgulayarak bireysel inanç, tutum ve davranışların detaylı bir şekilde yorumlanmasının önemine işaret etmektedir.³⁵

Sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalar, dindarlık türleri bağlamında çeşitli sınıflandırmalar ortaya koymuştur. Bu bağlamda, Allport, Ross, Feagin ve Wulff dindarlığı içsel ve dışsal; Fromm otoriteye bağlı ve hümanistik; Crapps ise otoriteye bağlı, varoluşsal (bireysel) ve mistik (deneyimsel) olarak kategorize etmektedir. İslâmî perspektifte ise dindarlık, taklîdî (geleneksel) ve tahkîkî (araştırmaya dayalı) olmak üzere iki temel başlık altında değerlendirilmektedir.³⁶

Dindarlık türlerine paralel olarak, dinî motivasyonun inanç, ibadet, duygu (deneyim), bilgi ve etki olmak üzere farklı boyutları bulunmaktadır. Dinler arası karşılaştırmalı bir analiz yapıldığında, dinî motivasyonların büyük ölçüde farklılık arz ettiği gözlemlenmektedir. Bu farklılık, her dinin mensuplarından talep ettiği inanç ve yaşam biçiminden kaynaklanmaktadır.³⁷

Dinî motivasyonu besleyen içsel ve dışsal kaynaklar arasında süreklilik bakımından farklılıklar bulunmaktadır. İçsel kaynaklı dinî motivasyonlar daha uzun vadeli ve kalıcı bir etkiye sahipken, dışsal kaynaklı motivasyonlar daha kısa süreli ve değişken niteliktedir. Dışsal motivasyonun etkisinin azalması durumunda içsel motivasyonun güçlenmesi, bunun tersi durumda ise dışsal motivasyonun etkisinin artması söz konusu olabilmektedir. Birey, dışsal motivasyon doğrultusunda hareket ettiğinde genellikle dış faktörlere bağımlı bir karar mekanizması geliştirirken, içsel motivasyon sayesinde daha özgür ve bilinçli kararlar alabilmektedir.³⁸

İslâm dini, bireyin yaşamını kuşatan ve ona anlam kazandıran en güçlü dışsal motivasyon kaynaklarından biri olarak değerlendirilmektedir. Kur'an-ı Kerim, bireyin dengeli ve anlamlı bir hayat sürmesini sağlayan bir rehber niteliğinde olup, içerdiği motivasyon unsurlarıyla yalnızca müminler için değil, aynı zamanda ihtidâ sürecindeki bireyler için de önemli bir güdüleyici unsur teşkil etmektedir.

---

³⁵ Ali Ulvi Mehmedoğlu, "Dindarlığın Peşinde: Din Psikolojisinde Araştırma, Ölçme ve Yorumlama Üzerine", *İslâmî Araştırmalar Dergisi* (2006), C. 19, S. 3, sf. 465-478.

³⁶ Metin Güven, "Motivasyon - Dindarlık İlişkisi" (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum: 2011), sf. 106-114.

³⁷ Güven, A.g.t., sf. 114-124.

³⁸ Güven, A.g.t., sf. 74-85.

1.7. İlgili Alan Araştırması

Sosyal bilimlerin çeşitli disiplinlerinde ihtidâ olgusu üzerine yapılan ve literatürde yer alan yüksek lisans ve doktora tezleri, farklı coğrafi ve toplumsal bağlamlarda gerçekleşen ihtidâ süreçlerini anlamaya yönelik önemli katkılar sunmaktadır. Mühtedîlerin deneyimlerini, ihtidâ süreçlerinde etkili olan dinî motivasyonları ve motifleri nitel yöntemlerle ele alan çeşitli araştırmalar, hem yurt içinde hem de yurt dışında (Almanya, Hollanda, Belçika, Fransa, Kosova, Bosna Hersek, Singapur, Güney Kore gibi ülkelerde) gerçekleştirilmiştir.

Bazı çalışmalarda, ihtidâ olgusu din değiştirme (irtidad) süreçleri ile birlikte ele alınmış ve karşılaştırmalı analizler yapılmıştır. Konuya ilişkin yurt içi ve yurt dışındaki çalışmaların büyük bir bölümünde, gözlem ve mülakatlar yoluyla elde edilen veriler tablolar halinde sunulmuş; ancak bu verilerin analizi, nitel veri analizi yazılımları kullanılmaksızın, ağırlıklı olarak betimsel analiz yöntemi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Mühtedîlerin dinî motivasyonlarını inceleyen bu çalışma da benzer şekilde, katılımcıların aktardıkları deneyimlerden elde edilen bulguların betimsel analizlerini içermekte ve bu verileri tablolar eşliğinde sunmaktadır.

1.7.1. Din Psikolojisi Bilim Dalında İhtidâ Konulu Tez Çalışmaları

Bu çalışmalarda, ihtidâ olgusu psiko-sosyal dinamikleri ile birlikte farklı açılardan ele alınarak incelenmekte, din psikolojisi bağlamında mühtedîlerin din değiştirme motivasyonları ve süreçleri analiz edilmektedir.

1. Hüseyin Peker'in 1979 yılında tamamladığı *Din Değiştirmede Psiko-Sosyal Etkenler* başlıklı doktora tezi, Türkiye'de ihtidâ konusuna odaklanan ilk akademik çalışma niteliğindedir. Çalışmada, Türkiye'de çeşitli müftülüklerden ihtidâ belgesi almış mühtedîlerle mülakatlar gerçekleştirilerek, bireylerin İslâm'a yönelim süreçlerindeki temel dinamikler incelenmiştir.

2. Ali Köse'nin 1994 yılında yayımlanan *Conversion to Islam: A Study of Native British Converts* başlıklı doktora tezinde, İngiltere'de İslâm'ı seçen yetmiş kişiyle mülakat ve katılımcı gözlem yöntemleri kullanılarak bir alan araştırması yapılmıştır. Peker'in çalışmasına kıyasla daha kapsamlı olan bu araştırmada, İngiltere'de İslâm'ın tarihî gelişimi ve mevcut durumu ele alınmış, bireylerin ihtidâ sebepleri psikolojik ve sosyo-kültürel faktörler çerçevesinde analiz edilmiştir.

3. Orhan Gürsu'nun 1999'da tamamladığı *Günümüzde Tasavvuf Yoluyla İslâm'a Yönelişin Sosyo-Psikolojik Analizi* başlıklı yüksek lisans tezinde, ihtidâ ve tasavvuf ilişkisi incelenmiştir. Fransa, Almanya, Hollanda ve Belçika'da otuz katılımcı ile yüz yüze, Yeni Zelanda'dan ise mektupla gerçekleştirilen nitel araştırma, tasavvufun mühtedîler üzerindeki etkilerini incelemesi açısından önem arz etmektedir.
4. Heon Choul Kim'in 2001 yılında yayımlanan *Din Değiştirmenin Entelektüel Arka Planı (Güney Koreli Müslümanlar Üzerine Bir Araştırma)* başlıklı yüksek lisans tezinde, 68 Koreli ile yapılan mülakatlardan hareketle, mühtedîlerin demografik ve sosyal özellikleri ile ihtidâ süreçlerine etki eden motifler analiz edilmiştir.
5. Tuba Bosnalı'nın 2003'te tamamladığı *Din Psikolojisi Açısından Dine Dönüşün Bireyin Kişilik Gelişimine Etkisi* başlıklı yüksek lisans tezinde, dinî motivasyonun da içinde bulunduğu temel dinî kavramlar ele alınmış, ihtidânın faktörleri ve gelişim aşamaları incelenmiştir. Ayrıca, ergenlik sonrası gençlik dönemindeki mühtedîlerin davranış ve tutumlarının yapılandırılması süreci örnekler üzerinden analiz edilmiştir.
6. Mecit Altun'un 2012 yılında yayımlanan *Müslüman Olan Almanlar Üzerine Psiko-Sosyal Bir İnceleme* başlıklı yüksek lisans tezinde, Almanya'da İslâm'ı seçen yirmi mühtedî ile gerçekleştirilen mülakatlar temelinde, bireylerin ihtidâ süreçlerinin psiko-sosyal nedenleri ve bu süreçte yaşadıkları değişimler ele alınmıştır.
7. İtir Rahimi'nin 2013 yılında tamamladığı *Kosova'da Din Değiştirmenin Psiko-Sosyolojik Etkileri* başlıklı yüksek lisans tezinde, Kosovalı Müslüman Arnavutların misyoner grupların faaliyetleri neticesinde dinlerinden uzaklaşarak Hristiyan olmalarına etki eden psiko-sosyal faktörler incelenmiştir.
8. Emrah Kotoriç'in 2019'da yayımlanan *Bosna Hersek'te Din Değiştirme ve Dinî Dönüşümde Psiko-Sosyal Etkiler - Tuzla Örneği* başlıklı yüksek lisans tezinde, Bosna Hersek'te dinî dönüşümün tarihî gelişimi ele alınmış, Müslüman toplumun dinî yönelimleri ve dindarlaşma süreçleri psiko-sosyal faktörler çerçevesinde incelenmiştir. Ayrıca, misyonerlik faaliyetlerine rağmen İslâm'a bağlılığın sürdürülebilirliği tartışılmıştır.
9. Elif Gündüz'ün 2019'da tamamladığı *Din Değiştirme ve Radikalleşme İlişkisi: Alman Mühtedîler Üzerine Nitel Bir Araştırma* başlıklı yüksek lisans tezinde, Almanya'nın farklı şehirlerinde yaşayan yirmi iki mühtedî ile yapılan mülakatlar neticesinde, din değiştirme tipleri ile radikalleşme arasındaki ilişki analiz edilmiştir.

10. Numan Sabit Karali'nin 2024 yılında yayımlanan *Din Değişirme Psikolojisi: İslâm'ı Seçenler Üzerine Nitel Bir Araştırma* başlıklı yüksek lisans tezinde, ihtidâ süreçlerini başlatan ve besleyen etkenler ile bu sürecin psiko-sosyal arka planı ele alınmıştır. Kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak on dokuz katılımcı mühtedî ile yapılan mülakatlar çerçevesinde, ihtidâ dinamikleri detaylı şekilde analiz edilmiştir.

1.7.2. Din Sosyolojisi Bilim Dalında İhtidâ Konulu Tez Çalışmaları

Bu çalışmalarda, ihtidâ olgusu farklı toplumsal bağlamlarda ele alınarak sosyolojik açıdan incelenmiş, din değiştirmenin tarihsel süreçleri, motivasyonları, kimlik dönüşümleri ve toplumsal yansımaları analiz edilmiştir.

1. Mustafa Alish Hadzhi'nin 2007 yılında yayımlanan *Din Değiştirmenin Sosyolojik Sonuçları (Bulgaristan Örneği)* başlıklı doktora tezinde, Bulgaristan'daki dinî dönüşüm süreçleri tarihsel bir perspektifle ele alınmış, özellikle komünizm sonrası dinî canlanma, Müslümanlar üzerinde gerçekleştirilen misyonerlik faaliyetleri ve asimilasyon politikaları incelenmiştir.

2. Ayşe Kesen Kurçak'ın 2012 yılında yayımlanan *Türkiye'de Din Değişirme Üzerine Yapılan Çalışmaların Sosyolojik Analizi* başlıklı yüksek lisans tezinde, İslâmî bir kültürde yetişerek Hristiyanlığı benimseyen bireyler ile Hristiyan bir kültürde yetişerek İslâm'ı seçen bireyler üzerine gerçekleştirilen alan araştırmaları karşılaştırmalı olarak ele alınmış; din değiştirme süreçleri, etkileyen faktörler ve bireysel motivasyonlar sosyolojik bir çerçevede analiz edilmiştir.

3. Betül Tansel'in 2016 tarihli *Din, Kimlik ve Aktarım Çıkmazında Mühtedîler* başlıklı doktora tezinde, 1915 yılında zorunlu din değişimine maruz kalan Ermeniler ile onların sonraki kuşaklarının kimlik ve din algıları incelenmiştir. Çalışmada, belleğin kuşaklararası aktarımı bağlamında dinî aidiyet, kimlik oluşumu ve bireylerin din ile kurduğu ilişkiler sosyolojik bir perspektifle ele alınmıştır.

4. Mümtaz Elmas'ın 2018 yılında yayımlanan *Hidayete Eren Belçikalı Müslümanlar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Belçika Anvers Örneği)* başlıklı yüksek lisans tezinde, 52 Belçikalı mühtedînin İslâm'ı seçme süreçleri ve bu süreçte etkili olan sosyo-psikolojik faktörler incelenmiştir. Çalışmada, din değiştirme sonrası bireylerin yaşadığı dönüşümler, karşılaştıkları toplumsal ve bireysel zorluklar ele alınarak yeni kimlik inşa süreçlerine dair bir perspektif sunulmuştur.

5. Muhammed bin Abdul Moin'in 2019 yılında yayımlanan *Din Değişirme ve Kimliğin Yeniden İnşası: Singapur'daki Çinli Mühtediler Örneği* başlıklı yüksek lisans tezinde, din değişirme teorileri bağlamında Singapur'daki Çinli mühtedilerin ihtidâ süreçleri ve sonrasında yaşadıkları kimlik krizleri analiz edilmiştir. Çalışmada, kartopu örnekleme yöntemiyle belirlenen otuz mühtedî ile gerçekleştirilen mülakatlar üzerinden dinî dönüşüm süreçleri sosyolojik açıdan değerlendirilmiştir.

6. Mukaddes Kanjı'nın 2024'te yayımlanan *Avrupalı Mühtedilerde Din ve Kimlik: İstanbul Örneği* başlıklı yüksek lisans tezinde, Avrupalı mühtedilerin Müslüman olduktan sonraki İslâmî kimlik dönüşümleri, din sosyolojisi perspektifinden incelenmiştir. Çalışma kapsamında kartopu örnekleme yöntemi ile belirlenen on dört mühtedî ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiş ve bireylerin din değişirme sonrası kimlik inşa süreçleri analiz edilmiştir.

1.7.3. Din Eğitimi Bilim Dalında İhtidâ Konulu Tez Çalışmaları

1. Tuğba Buzlu'nun 2015 yılında yayımladığı *İrşad ve Tebliğ Faaliyetlerinde Yöntemlerin Belirlenmesi Açısından İhtidâ Hareketleri* adlı yüksek lisans tezinde, ihtidâ hareketleri kronolojik bir çerçevede ele alınmış ve Kur'an ile sünnette uygulanan yöntemler doğrultusunda din eğitimcisinin dikkate alması gereken hususlar açıklanmıştır. Ayrıca, din eğitimi bağlamında ihtidâ olgusu ve bu süreci etkileyen faktörler çeşitli görüş ve öneriler doğrultusunda tartışılmıştır.

2. Büşra Çakır'ın 2019 yılında yayımladığı *İhtidâ ve Dine Dönüş Öykülerinde Din Eğitiminin Yeri* adlı yüksek lisans tezinde ise öncelikle teorik bir çerçeve oluşturulmuş, ardından ilgili literatür ve sınırlı sayıda gerçekleştirilen mülakatlardan elde edilen bulgular analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında ortaya çıkan temalar, dine dönüş süreci ve din eğitimi bağlamında değerlendirilerek çeşitli çıkarımlar yapılmış ve öneriler sunulmuştur.

1.7.4. İslâm Tarihi Bilim Dalında İhtidâ Konulu Tez Çalışmaları

1. Asiye Cansu'nun 1995 yılında yayımlanan *Cumhuriyet Dönemi'nde Anadolu'nun İslâmlaşma Süreci ve İhtidâ Hareketleri* başlıklı yüksek lisans tezi, tarih alanında ihtidâ konusuna odaklanan ilk akademik çalışma olma özelliğini taşımaktadır.

2. Kamil Çolak'ın 2000'de yayımlanan *XVI. Yüzyılda İstanbul'da İhtidâ Hareketleri* başlıklı doktora tezi, Osmanlı Devleti bünyesinde istihdam edilen mühtedîlerin milliyetleri, statüleri ve ihtidâ sebeplerine dair kapsamlı bir analiz sunmaktadır.
3. Feyza Candan'ın 2007 tarihli *Emevîler Dönemi İhtidâ Olayları* başlıklı yüksek lisans tezinde, İslâm tarihinde toplu ihtidâların ilk kez görüldüğü Emevîler dönemi incelenmiş ve Orta Asya'dan Kuzey Afrika'ya, hatta İspanya'ya kadar geniş bir coğrafyada gerçekleşen ihtidâ süreçleri ele alınmıştır.
4. Halide Aslan'ın 2008 tarihli *Tanzimat Dönemi'nde İhtidâ (1839-1876)* başlıklı doktora tezinde; Osmanlı Devleti'nin Tanzimat Dönemindeki ihtidâ ve irtidad hareketlerini istatistiksel veriler eşliğinde analiz etmektedir.
5. Berke Torunoğlu'nun 2009 tarihli *Selanik'te Cinayet, 1876: Uluslararası Krize Dönüşen Bir İhtidâ Hikâyesi* başlıklı yüksek lisans tezinde, ihtidâ etmek isteyen bir Bulgar kızının Hristiyanlar tarafından kaçırılması sonucu ortaya çıkan toplumsal gerilimler ve bu bağlamda gerçekleşen uluslararası diplomatik kriz ele alınmıştır.
6. Celal Emanet'in 2011'de yayımlanan *Amerikalı Mühtedî: Muhammed Alexander Russell Webb (1846-1916)* başlıklı doktora tezinde ise, 1893 Dünya Dinleri Konferansı'nda İslâm'ı temsil eden tek isim olan ve Osmanlı Devleti tarafından onursal New York konsolosu olarak görevlendirilen Webb'in hayatı incelenmektedir.
7. Merve Nur Karahüseyin'in 2018 yılında yayımlanan *Batılı Mühtedîlerin Hz. Muhammed Algısı: Muhammed Esed Örneği* başlıklı yüksek lisans tezinde, İslâm tarihi metodolojisi çerçevesinde Muhammed Esed'in Hz. Muhammed (s.a.s.) tasavvuru üzerinden Batılı mühtedîlerin algı dünyası analiz edilmiştir.
8. Elif Zeynep Yılmaz'ın 2020'de yayımlanan *Amerika'da İslâm'ın Serüveni ve İhtidâ Hareketleri* başlıklı yüksek lisans tezinde ise, Amerika'daki ihtidâ hareketleri ile Amerikalı mühtedîlerin hayat hikâyeleri ele alınmıştır.
9. Bilgehan Şahin'in 2022 yılında yayımlanan *Osmanlı'da İhtidâ Hareketleri (1900-1922)* başlıklı doktora tezinde, Osmanlı Devleti'nde ihtidâ sürecinin tarihsel gelişimi ele alınmış; 1900-1922 dönemi ile önceki yüzyıllar arasındaki benzerlik ve farklılıklar analiz edilerek bu değişimlerin arka planına ışık tutulmuştur. Nitekim bu tarih çalışmaları, ihtidâ hareketlerini farklı tarihsel ve coğrafi bağlamlarda ele almakta, konunun disiplinlerarası bir perspektifle incelenmesine katkı sağlamaktadır.

1.7.5. Dinler Tarihi Bilim Dalında İhtidâ Konulu Tez Çalışmaları

1. Hasan Darcan'ın 2008 tarihli *Bir Osmanlı Mühtedisi Olarak Abdülahad Davud* başlıklı yüksek lisans tezinde, Hıristiyan bir papaz iken Müslümanlığı kabul eden Abdülahad Davud'un hayatı, düşünceleri ve eserleri incelenmiştir.

2. Emine Erol'un 2017'de yayımlanan *Almanya'daki Mühtedilerin İsa Mesih Algıları (Berlin Örneği)* başlıklı yüksek lisans tezinde, Almanya'daki mühtedilerin ihtidâ süreçleri, ihtidâ öncesindeki dinî altyapıları ve yaşam tecrübeleri ele alınmıştır. Ayrıca, ihtidâ sonrası İsa Mesih tasavvurlarının bu bireylerde herhangi bir çelişki yaratıp yaratmadığı analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında Berlin'de yaşayan yedi mühtedî ile röportajlar gerçekleştirilmiştir.

3. Muhammed Salih Sefiloğlu'nun 2020 tarihli *Son Dönem Osmanlı'sında Bir Mühtedî: Abdülehad Davud* başlıklı yüksek lisans tezinde, Abdülehad Davud'un hayatı, eserleri, reddiyeleri ve gazete yazıları aracılığıyla döneminin meselelerine dair görüşleri kapsamlı bir şekilde incelenmiştir.

1.7.6. Tasavvuf Bilim Dalında İhtidâ Konulu Tez Çalışmaları

Nuriye Top'un 2007 yılında yayınladığı *İhtidâ Hadiselerinde Tasavvuf Kültürünün Rolü (Fransa Örneği)* adlı yüksek lisans tezinde; Fransa'nın kolonileşme ve göç politikaları üzerinde durulmuş, İslâm'ın ve tasavvuf kültürünün Fransa'daki tarihi süreci anlatılmıştır. Daha sonra Fransız mühtedilerle röportajlar yapılmak suretiyle ihtidâ hadiselerinde tasavvufun etkisi araştırılmıştır.

1.7.7. Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ Bilim Dalında İhtidâ Tez Çalışmaları

Züleyha Karaca'nın 2023'te yayınladığı *İstanbul'da Yaşayan Mühtedilerin Din Değiştirme Sonrası Yaşadığı Problemler* başlıklı yüksek lisans tezinde; kartopu örnekleminde İstanbul'da ikamet eden on yedi mühtedî ile mülakat yapılmıştır. Tezde ihtidâ sürecini etkileyen faktörlerle sosyo-psikolojik yaklaşımlar ele alınmış, temel din değiştirme teorileri ve din değiştirme motifleri açıklanmaya çalışılmıştır. İstanbul'da tebliğ ve irşat alanında yapılan bazı faaliyetlerden de bahsedilmiştir.

1.7.8. İhtidâ Konusunda Yazılan Akademik Makaleler

1. Osman Cilacı'nın 1970 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi'nde yayımladığı "İhtidâlar Açısından İslâm Dininin Üstünlüğü" başlıklı makalesinde, İslâm'ın yegâne hak din oluşu ve diğer dinlere üstünlüğü mühtedîlerin ifadeleriyle ele alınmış; ardından ihtidâyâ etki eden bazı faktörler sıralanmıştır.
2. Mustafa Tahralı'nın 1985 yılında sunduğu ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan "Batı'daki İhtidâ Hâdiselerinde Tasavvufun Rolü" başlıklı tebliğinde, Batı'da gerçekleşen ihtidâ vakalarında tasavvufun ve tasavvufî yöntemlerin etkisi sosyo-psikolojik bir perspektiften değerlendirilmiştir.
3. Sadık Eraslan'ın 2004'te yayımladığı "Günümüzde İhtidâ Hareketleri" başlıklı makalesinde, gayrimüslimlerin ihtidâ sürecinde önemli bir faktör olan tebliğ ve davet faaliyetleri incelenerek mevcut duruma ilişkin tespitlerde bulunulmuştur.
4. Ziya Kazıcı'nın 2005 yılında yayımladığı "Osmanlı Döneminde İhtidâ" başlıklı çalışmasında, Osmanlı Devleti'ndeki ihtidâ hareketlerinin arka planı ve nedenleri arşiv belgeleri ışığında ortaya konmuştur.
5. İrfan Başkurt'un 2006 tarihli "Yaygın Din Eğitimi ve Sosyo-Psikolojik Açından İhtidâ Hadisesi (Üsküdar, Kadıköy ve Beyoğlu Örneği)" başlıklı çalışmasında, Üsküdar, Kadıköy ve Beyoğlu müftülüklerinde tutulan ihtidâ dosyaları temel alınarak ihtidâ vakaları ve bunların psiko-sosyal sonuçları ele alınmıştır.
6. Abdülaziz Hatip'in 2007 yılında yayımladığı "Hidayet ve Bazı İhtidâ Sebepleri" başlıklı çalışmasında, İslâm'a ihtidâ sebepleri, çeşitli ihtidâ öyküleri bağlamında incelenmektedir.
7. Halide Aslan'ın 2011 tarihli "Osmanlı Son Döneminde Kosova'da İhtidâ (İslâmlaşma Süreci) Üzerine Bazı Değerlendirmeler" başlıklı makalesinde, Osmanlı arşiv belgelerine dayalı olarak Kosova'daki ihtidâ süreçleri analiz edilmiştir.
8. Tuba Boz'un 2012 yılında yayımladığı "Dini Dönüşüm: Etnografik Bir Analiz" başlıklı makalesinde, Melbourne'de yaşayan Avustralyalı mühtedîlerin kimlikleri, algıları ve günlük yaşamları üzerindeki ihtidâ etkisi ele alınmıştır. İngilizce yayımlanan bu çalışma, 2002 yılında toplanan niteliksel verilere dayanmaktadır.

9. Bilal Yıldız'ın 2013 tarihli "Osmanlı'nın Son Dönemlerinde Denizli'de Yaşanan Bazı İhtidâ Örnekleri Üzerinde Bir Değerlendirme" başlıklı çalışmasında, 1920 yılına kadar Denizli'de yaşanan ihtidâ hareketleri incelenmiştir.

10. Zekiye Demir'in 2013 tarihli "Din Değiştirmede Cinsiyet Rolü: Belçika Örneği" başlıklı makalesi, Belçika'da yaşayan 107 mühtedî ile gerçekleştirilen bir anket çalışmasına dayanmaktadır. Çalışmada, ihtidâ süreçlerinde cinsiyetin algı ve davranışlarla ilişkili rolü incelenmiştir.

11. Yusuf Macit'in 2014 yılında yayımladığı "Dine Dönüş" başlıklı makalesi, 132 kişiyle yapılan anket çalışmasına dayanarak ihtidâ sürecinde bireylerin dinî duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını betimsel yöntemlerle analiz etmiştir.

12. Gülüşan Göçen ve Büşra Gügen'in 2017 yılında yayımladığı "Türkiye'de Din Psikolojisi Alanında İhtidâ Üzerine Yapılan Araştırmaların İçerik ve Yöntem Bakımından İncelenmesi" başlıklı çalışmasında, ihtidâ alanında yapılan iki doktora tezi, dört yüksek lisans tezi ve bir bilimsel makale olmak üzere toplam yedi çalışma betimsel olarak analiz edilmiştir.

13. Murat Ataman ve Ahmet S. Demiryürek'in 2017 tarihli "Mühtedîlerin İslâm'ı Seçmesinde Din Dili ve İletişim (Hollanda-Rotterdam Örneği)" başlıklı makalesinde, Hollanda'nın Rotterdam kentinde yaşayan yirmi genç mühtedîyle gerçekleştirilen mülakatlardan elde edilen veriler söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir.

14. Emel Himmetoğlu'nun 2020 yılında yayımladığı "Osmanlı'da İhtidâ Hareketleri ve Adana'da İhtidâ Edenler (1750-1799)" başlıklı çalışmasında, Osmanlı dönemine ait şer'iyye sicillerinde kayıtlı ihtidâ olguları analiz edilmiştir.

15. Seher Yüçetürk'ün 2021 yılında yayımladığı "Neden İhtidâ Ettiler?" başlıklı çalışmasında, Osmanlı döneminde Üsküdar ve Kayseri'de yaşayan cariyelerin ihtidâ süreçleri, mahkeme kayıtları temel alınarak incelenmiştir.

16. Celalettin Uzun'un 2022 tarihli "Osmanlı Toplumunda Mühtedîlerin Din Değiştirme Nedenleri ve Yaşadıkları Problemlere Dair Bazı Örnekler" başlıklı makalesinde, mühtedîlerin aile, yakın çevre, Hristiyan din adamları ve Avrupalı konsolosluklarla yaşadıkları sorunlar ve verdikleri mücadeleler ele alınmıştır.

17. Neşe Coşkun Özturan'ın 2023 tarihli "Osmanlı Devleti'nin Son Asrında İhtidâ Hareketleri - ABCFM Propagandası ve Gerçekler" başlıklı makalesinde, Osmanlı Devleti'nde faaliyet gösteren Amerikan Yabancı Misyonlar Masası adlı Protestan Evanjelik misyoner kurumunun ihtidâ olaylarını Hilal ve Haç mücadelesi çerçevesinde çarpıttığı resmi yazışmalara dayalı olarak ortaya konmuştur.

18. Simge Sarçın'ın 2024'te yayımladığı "II. Meşrutiyet Döneminde Gayrimüslim Kadınların İhtidâlarına Örnekler" başlıklı çalışmasında, II. Meşrutiyet dönemindeki gayrimüslim kadınların ihtidâ süreçleri analiz edilmiştir.

1.7.9. Türkiye'de İhtidâ Konusunda Yayımlanan Bazı Eserler

1. Osman Çetin'in 1994 yılında Türk Tarih Kurumu Basımevi tarafından yayımlanan *Sicillere Göre Bursa'da İhtidâ Hareketleri ve Sosyal Sonuçları* adlı eseri, Osmanlı döneminde Bursa'daki ihtidâ vakalarını sicil kayıtları temelinde incelemektedir.

2. Ali Köse'nin 1997 yılında İSAM tarafından yayımlanan ve doktora tezine dayanan *Neden İslâm'ı Seçiyorlar: Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko-sosyolojik Bir İnceleme* adlı çalışması, ihtidâyı psiko-sosyolojik etkenler açısından ele almaktadır.

3. Aydoğan Arı ve Yusuf Karabulut'un 2006 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan *Neden Müslüman Oldum? (İhtidâ Öyküleri)* adlı eseri, mühtedîlerin anlatılarına yer vermekte, taklidî ve tahkikî iman ayrımını hissettiren örnekleri içermektedir. Eserde sesli anlatımın yer aldığı bir CD de bulunmaktadır.

4. Osman Necmi Gürmen'in 2007'de Kanat Kitap tarafından yayımlanan *Mühtedî / Kiliseden Camiye* adlı çalışması, Kılıç Ali Paşa'nın hayatını konu almakta; Napoli'de papaz olma yolunda iken esir düşen, Osmanlı hizmetine girerek kaptan-ı deryalığa kadar yükselen bu tarihi figürün dönüşüm sürecini ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır.

5. Mehmet Şeker'in 2007 yılında Ötüken Neşriyat tarafından yayımlanan *Osmanlı Belgelerinde İhtidâ Kavramı ve Mühtedîler* adlı eseri, arşiv belgeleri ışığında ihtidâ kavramını ve mühtedîlerin Osmanlı toplumundaki konumlarını incelemektedir.

6. Tijana Krstic'in Ahmet Tunç Şen çevirisiyle 2015 yılında Kitap Yayınevi'nden çıkan *Osmanlı Dünyasında İhtidâ Anlatıları: 15-17. Yüzyıllar* adlı çalışması, Osmanlı'nın yükseliş döneminde gayrimüslimlerin ihtidâ süreçlerini tarihsel bağlamda analiz etmektedir.

7. Uğur Demir'in 2016 yılında Yeditepe Yayınevi tarafından yayımlanan *Humbaracı Ahmed Paşa: Osmanlı Hizmetinde Bir Mühtedî* adlı eseri, Avrupa'da "Kont de Bonneval" adıyla tanınan ve ihtidâ ettikten sonra Osmanlı hizmetinde görev alan Humbaracı Ahmed Paşa'nın yaşamını ele almaktadır.

8. Selim Deringil'in 2017 yılında İletişim Yayınları'ndan çıkan *19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde İhtidâ ve İrtidad* adlı eseri, son dönem Osmanlı'da yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümler bağlamında ihtidâ ve irtidad olgularını incelemektedir.

9. Metin Karabaşoğlu'nun 2018'de İz Yayıncılık tarafından yayımlanan *Yollarda / İhtidâ Öyküleri* adlı çalışması, meşhur olmuş bireylerden ziyade sıradan insanların ihtidâ süreçlerine odaklanarak bu dönüşümleri anlamlandırmayı amaçlamaktadır.

10. Erdoğan Polat'ın 2023 yılında Kitap Dünyası tarafından yayımlanan *Osmanlı Mülkünde Mürted veya Mühtedî Olmak* adlı eseri, Islahat Fermanı sonrası klasik İslâm hukukunun terk edilmesiyle mühtedî ve mürtedlere karşı değişen tutumları, Osmanlı'nın dünya güç dengesindeki zafiyetleri ile birlikte ele almaktadır.

11. Marc David Baer'in Ahmet Yıldırım çevirisiyle 2024 yılında Alfa Yayınevi'nden çıkan *IV. Mehmet Döneminde Osmanlı Avrupa'sında İhtidâ ve Fetih* adlı çalışması, ihtidâ olgusunu mühtedîlerin bireysel motivasyonlarından ziyade Osmanlı Sultanı IV. Mehmet'i merkeze alarak yeni bir yorum çerçevesinde değerlendirmektedir.

Sonuç olarak, ihtidâ olgusu üzerine sosyal bilimlerin çeşitli disiplinlerinde gerçekleştirilen doktora ve yüksek lisans tezleri ile akademik makaleler bulunmaktadır. Mühtedîlerin dinî motivasyonlarını ele alan bu çalışmayı önceki araştırmalardan ayıran temel unsur, Üsküdar Müftülüğü örnekleminde gerçekleştirilmiş olmasıdır. Gerekli resmî izinlerin alınmasının ardından, ihtidâ arşivinde yer alan iletişim bilgileri aracılığıyla mühtedîlere ulaşılmış ve görüşmeyi kabul eden yirmi katılımcı araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu bağlamda, çeşitli il ve ilçe müftülüklerinde muhafaza edilen ihtidâ arşivleri, akademik incelemeye elverişli zengin bir kaynak niteliği taşımakta olup, ihtidâ belgesi almış mühtedîlerle benzer nitelikte çalışmaların gerçekleştirilmesi mümkündür.

İKİNCİ BÖLÜM

TEORİK ÇERÇEVE

Araştırmanın teorik arka planı; ihtidâ olgusunun bilimsel yaklaşımlarını, geçtikleri ihtidâ süreçlerinde mühtedîlere iç ve dış motivasyon olarak tesir eden dinî etken ve motiflerin literatür bilgilerini kapsamaktadır. Ayrıca İstanbul'da cami ve ezanların mühtedîler üzerindeki etkisine, özellikle selâtîn camilerde yapılan dinî rehberlik hizmetleri ile yaşanan ihtidâ hareketlerine değinilmekte, Üsküdar Müftülüğünün dinî tebliğ ve irşat faaliyetlerinden bahsedilmektedir.

2.1. İhtidâ Olgusuna Dair Bilimsel Yaklaşımlar

Dinî değişim ve dönüşümün alan terimlerinde karışıklığın ortaya çıkması genelde değişimin yönünden kaynaklanmaktadır. Zira bir dinden diğer dine, dinsizlikten bir dine, bir dinden dinsizliğe veya bir dinin içinde olmak üzere dört farklı yönde değişim yaşanabilmektedir. Bu gruplandırmayı dinî değişimin gerçekleşmesinde öne çıkan süreç ve motifleri temel alarak yapmak da mümkündür. Burada ilk akla gelen Lofland ve Skonovd'un din psikolojisi alanında yaptıkları çalışmadır.³⁹

Sosyal bilimler alanında araştırmalara konu olan din değiştirme ve ihtidâ olgusunun psikolojik, sosyolojik ve sosyo-psikolojik yönleri mevcuttur. Mesela ihtidânın insanın "ruh dünyasındaki değişiklik" olarak ele alınması psikolojik bir konudur. Dinî açıdan değişim yaşayan mühtedînin "yeni bir topluluğa katılması" sosyolojik bir konudur. İnsanın dinî değişimle "yeni bir kimlik kazanması" ise sosyal psikolojinin konusudur.⁴⁰ Ayrıca zamana ve mekâna tutunmuş ihtidâ fenomeninin tarihî değişimlerini tarihsel sosyoloji disiplini altında incelemek mümkündür.

---

³⁹ Nesibe Esen, "Necip Fazıl Kısakürek'te Dinsel Değişim", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Adana: 2011), Yıl 11, S. 1, sf. 131.

⁴⁰ Hasan Kayıklık, *Din Psikolojisi Bireysel Dindarlık Üzerine*, 1 bs. (Adana: Karahan Kitabevi, 2011), sf. 124-125.

İhtidâ konusunda dinî, psikolojik ve sosyolojik motivasyonlarla etkilerinin bir arada incelendiği disiplinler arası çalışmalar yapılmış, ihtidânın tek bir kaidesinin olmadığı, çok kapsamlı ve yönlü sonuçlar doğurduğu, kişinin yetiştiği değişik ortam, şart ve kültürel bağlamlarda gerçekleşen bir tecrübe olduğu kanaatine ulaşılmıştır.⁴¹

Farklı sosyal bilimlerin önemli açıklamalar sunduğu ihtidâ olgusunun açıklığa kavuşmasında sosyologlar toplumsal etkenlere, psikologlar insanın derûnî tarafına, antropologlar ise daha çok kültürel etkenlere yer vermektedirler. Bu yüzden ihtidâ, disiplinler arası çalışmaların yapılmasını gerektiren bir olgudur.⁴²

İhtidâ olgusu psikolojik değişimlerle ilişkili olduğu kadar hissî, zihnî ve ictimâî etkileşimlerle de irtibatlıdır. Psikolojik yönüyle ihtidânın karar aşamasında bireyin mi yoksa başka etkenlerin mi belirleyici rol oynadıkları bilimsel olarak tartışılmıştır. İhtidâ fenomeninde “birey nasıl bir konumda rol almaktadır” sorusundan hareket etmek suretiyle mühtedîyi merkeze alan - pasivist ve aktivist - iki temel bilimsel yaklaşım ortaya çıkmıştır.⁴³

2.1.1. Pasivist Yaklaşım

Pasivist yaklaşıma göre; ihtidâ olgusu sınırlarını mühtedîyi yönlendiren etkenlerin belirlediği bir değişimdir. Bazı iç ve dış etkenlere maruz kalan mühtedînin içte biriken duygularının dışa aksetmesiyle gerçekleşmektedir. Burada mühtedî pasiftir, fazla bir etkisi yoktur. Sadece kontrol edemediği güçlü şuuraltı ihtiyaçlarına bilinçsizce tepki vermektedir. Bu bağlamda psikologlar genelde din değiştirme hadisesini engellenme ve zıtlasma neticesinde şuarsuz şekilde gerçekleşen bir olgu kabul etmektedir. Sosyoloji alanında da genel kanaat öteden beri bu yöndedir.⁴⁴

⁴¹ Sümeyye Asan, “Din Değişirme Konusunda Ortaya Konulan Bilimsel Yaklaşımlar”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* (2023), Yıl 12, S. 1 sf. 368.

⁴² Lewis Ray Rambo, “Din Değişirme Teorileri: Dinî Değişimi Anlama ve Yorumlama”, Çev. Hatice Gül, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İFD*, S. 17 (Kahramanmaraş: 2011), sf. 205-207.

⁴³ Ali Köse, *Neden İslâm'ı Seçiyorlar: Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko Sosyolojik Bir İnceleme*, 1 bs. (İstanbul: İSAM Yayınları, 1997), sf. 157.

⁴⁴ Ali Köse, *Din Değiştirmenin Psiko-sosyolojik Nedenleri*, 1 bs. (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005), sf. 412.

Salzman, Christensen, Allison gibi psikologlar her ihtidânın aynı ya da benzer süreçlerden geçtiğini, sebeplerinin de ferdî veya ictimai stresten kaynaklandığını, yaşadığı bazı olaylardan sonra istikrarı kaybolan ferdin dış etkenlerden etkilendiğini, daha sonra bazı dinî gruplarla etkileşime girerek din değiştirdiğini savunmaktadır. Din değiştirmede psiko-dinamik yaklaşımı savunan Harrison, Greli, Rizzuto gibi psikologlar kişinin çocukluk dönemlerinde veya din değiştirme hadisesi öncesinde duygusal bir karmaşa yaşadığını öne sürmektedirler.⁴⁵

Pasivist yaklaşımda dikkatleri çeken ve tenkit edilmesi gereken en önemli nokta mühtedînin din değiştirmedeki iradesinin yok sayılmasıdır. Zira burada mühtedî bilinçdışı süreçlere tâbi olmak suretiyle şursuz şekilde sürüklenen bir varlık gibi tasvir edilmektedir.⁴⁶

2.1.2. Aktivist Yaklaşım

Aktivist yaklaşım - pasivist yaklaşımın aksine - mühtedînin ihtidâ sürecindeki aktivitesine odaklanmakta, onun din değiştirmeye karar verme sürecindeki etkin ve bilinçli rolü üzerinde durmaktadır. Bu yaklaşımda; tecrübe edilen din değiştirme olgusunda sosyo-psikolojik ve sosyo-kültürel etkenlerden ziyade mühtedînin aktif bir anlam arayışı içinde olduğu, yani ihtidânın mühtedînin şahsî bir başarısı olduğu kabul edilmektedir. Çünkü din değiştirme, hakikati net ve kapsamlı bir şekilde anlamak için gerçekleştirilen bilinçli bir tetkikin neticesidir.⁴⁷

Aktivist bir mühtedî, bizzat anlam arayışında aktif, bilinçli ve faildir. İhtidâ süreci hissî değil, aklî bir çabadır. Burada mühtedî net bir şekilde ihtidâ tecrübesindeki bütün soruları cevaplarıyla birlikte paylaşır. Aktivist yaklaşımda din değiştirme olgusu bir defa gerçekleşip sonuna kadar devam eden bir hadise olmayıp tadrîci olarak meydana gelmektedir, bu tecrübe için tipik bir mühtedî örneği yoktur.⁴⁸

---

⁴⁵ Köse, *Neden İslâm'ı Seçiyorlar*, sf. 69.

⁴⁶ Elif Gündüz, “Din değiştirme ve Radikalleşme İlişkisi: Alman Mühtedîler Üzerine Nitel Bir Araştırma” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul: 2019), sf. 21.

⁴⁷ Asan, A.g.m., sf. 368.

⁴⁸ Mecit Altun, “Müslüman Olan Almanlar Üzerine Psiko Sosyal Bir İnceleme” (Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi SBE, Adana: 2012), sf. 10.

Aktivist yaklaşıma sahip Barker'a göre ihtidâ patolojik bir olay veya mühtedîler pasif birer kurban olarak görülmemelidir. Aksine onlar, içinde buldukları sosyal, dinî, siyasî ve iktisadî şartlardan kurtulmaya çalışan bireyler olarak değerlendirilmelidir.⁴⁹ Straus'a göre din değiştiren birey tatminkâr bir hayat tarzı bulma gayreti içindedir. Aslında süreçte dinî gruplar bireyi değil, birey dinî grupları kullanmaktadır.⁵⁰

Her iki yaklaşımda da ihtidâ olgusunun, mühtedînin bilinçli ya da bilinçsiz şekilde dinî inanç ve değerlerini terkederek değiştirmesi, yeni inanç ve değerleri kabul ederek benimsemesi faaliyeti olduğu görülmektedir. Ancak yapılan araştırmalar ihtidâların daha çok aktivist yaklaşım ile uyduğunu ortaya koymaktadır.⁵¹

2.2. İhtidâyı Besleyen Motivasyonlar

Sosyal bilimlerde yapılan birçok araştırmada kullanılan “içsel” ve “dışsal” dindarlık kavramları birer dinî motivasyon olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda dinî motivasyonların içten ve dıştan beslediği kuvvetli bir inanç, herhangi bir beklenti olmaksızın bireye, doğru karar alarak eyleme geçme kapasitesi sunmakta ve dinî aktivizm imkânı sağlamaktadır.⁵² Nitekim bugün çeşitli meslek ve inanca mensup nice gayrimüslim, bir tebliğ ve telkin yapılmadan hayatın doğal motivasyon kaynağı olan İslâm'ı kabul etmektedir. Zira insanlık yoğun bir mânevî buhran içindedir, maddî imkânlar bu rûhî boşluğu dolduramamaktadır. İnsanlığa mükemmel bir hayat yolu hazırlayan İslâm'ın bütün dünyada misyonersiz yayılması tesadüfi değildir.⁵³

⁴⁹ Celal Çayır, “Din Değiştirmede Etkili olan Psiko-Sosyal Faktörler ve Bursa'da Misyonerlik Faaliyetleri”, *Dinler Tarihi Araştırmaları - V*, Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye'de Misyonerlik, Sempozyum (Ankara: 2005), sf. 281.

⁵⁰ Roger A. Straus, Religious Conversion as Personal and Collective Accomplishment, *Sociological Analysis*, Vol. 40, No. 2 (Summer, 1979), sf. 161.

⁵¹ Altun, A.g.t., sf. 10.

⁵² Richard L. Gorsuch, *Toward Motivational Theories of Intrinsic Religious Commitment, In the Psychology of Religion*, Ed: Bernard Spilka & Daniel N. McIntosh (Colorado: Westview Press, 1997), sf. 11-118.

⁵³ Osman Cilacı, “İhtidâlar Açısından İslâm Dininin Üstünlüğü”, *Diyanet İlmî Dergi* (Ankara: 1970), C. 9, S. 94-95, sf. 83.

İhtidâ sadece “bir dinden başka bir dine geçiş” olarak tarif edilmemelidir. O, hayatı şekillendiren girift bir olgudur, yaşamın tüm alanlarını ilgilendiren çok yönlü bir değişimdir. Bu tecrübeyi yaşayan her mühtedîde farklı bir yorum, görünüş ve ifadeyle ortaya çıkmaktadır. Buna göre etkenleri (müessir âmilleri) ve motifleri (görünümleri) de kişiden kişiye farklılık arz etmektedir.⁵⁴

Bu çalışmanın teorik çerçevesinde önce ihtidâyı motive eden iç ve dış etkenler açıklanmaya çalışılmış, daha sonra bu etkenlerin görünümleri, yani mühtedîleri ihtidâyâ ulaştıran yolları olan motiflere yer verilmiştir. Burada bahsedilen etkenler görüşülen katılımcılardan yola çıkılarak belirlenmiş ve sınırlanmıştır, yani muharrik güç yapılan mülakatlarda elde edilen verilerdir.

2.2.1. Motive Eden Etkenler

İhtidâ fenomenleri sadece tek bir etkenden ibaret değildir. Psikolojik, sosyo-psikolojik ve sosyo-kültürel temel etkenler ve arka planında yatan yan etkenler bulunmaktadır. İç ve dış birçok etken tüm süreçleri motive ederek beslemekte, böylece ihtidâyı hızlandırmakta veya geciktirmektedir.

İhtidâlar değişik şart, zaman ve zeminde farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Yani bir birey içsel bir motivasyonla kendi dinini terkedip başka dinlere geçebileceği gibi, psikolojik, sosyolojik, siyasal veya kültürel etkenler sebebiyle dinini değiştirebilir. Buna göre ihtidâyâ sevkeden dinamikler ve onların arka planında duran gizli etkenler iyi tespit edilerek açığa çıkarılmalıdır.⁵⁵

Tecrübe edilen dinî değişim, kişileri, ilişkileri, ideolojileri, beklenti ve yönelimleri kapsayan geniş bir alanda uzun bir süreçtir. Dolayısıyla bu alanları ve süreçleri etkileyen etkenler de çok çeşitli, etkileşimli ve birikimli olacaktır.⁵⁶

---

⁵⁴ Devin De Weese, “Islamization and Native Religion in the Golden Horde (Baba Tükles and Conversion to Islam in Historical and Epic Tradition)”, *Pennsylvania State University Press* (1994), sf. 57.

⁵⁵ Özcan Hıdır, “İslâm’ın İlk Yıllarında Hidâyet Olgusu ve Mühtedî Yahudi ve Hristiyanlar”, *Köprü Dergisi* (İstanbul: Hidayet, 2005), S. 91, sf. 228.

⁵⁶ Büşra Çakır, “İhtidâ ve Dine Dönüş Öykülerinde Din Eğitiminin Yeri” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul: 2019), sf. 15.

Din duygusu tek bir duygudan oluşan bir olgu olmayıp bireyi ilâhî bir varlığa sevkeden birçok farklı dinî duygunun genel ismidir. Bu bağlamda sevgi, korku, haşyet, ümit, vefa, teslimiyet, saygı, ta'zim, şükür, hayranlık, bağlılık, sığınma, güvenme ve pişmanlık başlıca dinî duygulardır.⁵⁷

Meydana gelen bu dinî duyguların da katkısıyla mühtedîlerin ihtidâ olaylarına tesir eden, bu süreci başlatan, besleyen ve hızlandıran dâhilî olarak zihinsel ve duygusal, hâricî olarak sosyal ve kültürel birçok etken bulunmaktadır. Nitekim din duygusu olmayan bir bireyin dine dönmesi ve bağlılıkla dine uygun yaşaması, pişmanlık duygusuyla başlamakta, bu duygu da tövbeyle tezahür etmektedir.⁵⁸

Psiko-sosyal etkenler insan rûhunda meydana gelen dinî değişim ve dönüşümleri hızlandırarak ya da geciktirerek beslemektedir. Ancak din değiştirme gibi esaslı ve grift değişim süreçlerinde zihin ve duyguları etkileyen psikolojik etkenler en mühim faktörlerden sayılmaktadır. Ayrıca insanda değişimin yaşandığı en müessir dönemler, zihnî anlam arayışı ve rûhî buhran dönemleridir.⁵⁹

Dinî tecrübe açısından bireyi bir dine yakınlaştıran; psikolojik iç etkenlerle birlikte psiko-sosyal dış etkenler bulunmaktadır. İç ve dış bütün bu etkenler aynı zamanda dinî değişim ve dönüşümün de hazırlayıcı sebepleridir.⁶⁰

Çalışmada ele alacağımız psikolojik iç etkenler; anlam arayışı, aidiyet ihtiyacı, varoluşsal arayış şüphesi, zihnî ve rûhî tatmin duygusu, çaresizlik ve fitratın uyanışı, kimlik bunalımı ve güvenlik ihtiyacı, duygusal travma, günahkârlık duygusu, ölümsüzlük arzusudur. Ayrıca burada psiko-sosyal dış etken olarak; aile, evlilik, sosyal etkileşim, İslâmî çevre ve örnek temsil etkenlerine değinilecektir.

---

⁵⁷ Hüseyin Certel, *Din Psikolojisi*, 2 bs. (Isparta: Berikan Yayınevi, 2016), sf. 136.

⁵⁸ Asım Yapıcı, *İslâm'da Tövbe ve Dinî Yaşayıştaki Rolü*, 2 bs. (İstanbul: Beyan Yayınları, 1997), sf. 216.

⁵⁹ Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi*, 2 bs. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1968), sf. 127.

⁶⁰ Gülüşan Göçen ve Büşra Gügen, "Türkiye'de Din Psikolojisi Alanında İhtidâ Üzerine Yapılan Araştırmaların İçerik ve Yöntem Bakımından İncelenmesi", *Çorum: İslâmî İlimler Dergisi* (2017), Yıl 12, S. 3, sf. 66.

2.2.1.1. Anlam Arayışı

İnsan için anlamsız yaşam mümkün değildir. Yaratılıştaki istidadı gereği iyiyi kötüden ayırmak, doğruyu yanlıştan ayırtırmak ister. Hayatını inşa ve kendisini mutlu edecek şeyleri bilmek ve anlamak ister. Fitrî yapısal özellikleri, zihinsel olguları gereği yaratıcısını bulmak, tanımak ve inanmak ister. Bu açıdan ihtidâ, mühtedîlerin fitrî anlam arayışının bir sonucudur.⁶¹

Anlam arayışı yaşamın temel güdüsü, dinin de en büyük kaynaklarından birisidir. Nitekim Mevlânâ, anlam arayışında çok iyi çözümler üretmektedir. Gazzâlî'nin "hadiselerin hakikatini anlama" olarak ifade ettiği şey de anlam arayışı olarak yorumlanabilir. Benzer bir arayış da Rus yazar Tolstoy'da görülmektedir. O da hayatının anlamsızlığından şikâyet etmiş, bu anlamsızlık onu bunalıma sokmuştur. Hayatında ölümüyle yok olmayacak anlamı bulmak için Tolstoy farklı dinleri, özellikle de İslâm'ı araştırmaya yönelmiştir.⁶²

Birçok mühtedînin dinî değişimden önce varoluşsal meseleler, inanca dair şüpheler ve dinî sosyal konular hakkında sorgulamalarda buldukları gözlenmektedir. Hayatlarını dinden uzak seküler yaşayanlar dahi yaşamlarına bir anlam katabilmek amacıyla dine yönelmekte, böylece belirsizlik, güvensizlik, bunalım ve ümitsizlikten kurtulmayı, kendilerini ve kâinatı yeniden anlamlandırmayı istemektedirler.⁶³ Nitekim dünyada ihtidâ sebepleri arasında ilk sırayı "dinî arayış ve araştırma" almakta, mühtedîler genellikle 18-30 arası yaş grubunda görülmektedir.⁶⁴

2.2.1.2. Aidiyet İhtiyacı

Kişilik ve kimlik kazanımında en önemli unsurlardan olan aidiyet ihtiyacı, bireyin vefa ilişkileri geliştirebileceği bir grupta özdeşleşme duygu, düşünce ve tecrübesidir. Hiçbir insan aynileştiği grupta ötekileştirilmek ve gruptan dışlanmak istemez.

⁶¹ Fatih Kurt, *İnsanın Anlam Arayışı*, 2 bs. (İstanbul: DİB, 2019), sf. 7-8.

⁶² Hasan Kayıklık, "Bireysel Dindarlığın Psikolojik Kaynakları", *Dinî Araştırmalar Dergisi* (2002), C. 5, S. 13, sf. 36-37.

⁶³ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, sf. 295-296.

⁶⁴ Ali Köse, "İhtidâ: Din Değiştirmek mi? Fıtrata Dönmek mi?", <https://sonpeygamber.info/ihtida-din-degistirmek-mi-fitrata-donmek-mi> [11.11.2024].

Aidiyet bir dini benimseme, o dinin içinde yer alma düşüncesini de kapsamakta ve bireyi müspet şekilde etkilemektedir.⁶⁵ Buna göre ihtidâ sebepleri arasında bir gruba dâhil ve ait olma arzusu da bulunmakta, bireylerin benimsedikleri gruba kendilerini dâhil ve ait hissetmeleri din değiştirme sürecini pozitif yönde etkilemektedir.⁶⁶

Aidiyet duygusunun oluşumu için her şeyden önce güven ortamı oluşturulmalıdır. Maslow'un "İhtiyaçlar Piramidi" hiyerarşisinde en alt basamakta fizikî ihtiyaçlar, ikinci basamakta güvenlik ihtiyacı, üçüncü basamakta ise aidiyet ihtiyacı bulunur. İhtiyaçlar hiyerarşisinde "aidiyet" belki de en önemli basamaktır ve içerisinde toplumsal ilişkiler, ikili ilişkiler, sevmeye ve sevilme ihtiyacı da söz konusudur. Dördüncü basamakta özsaygı ve saygınlık ihtiyacı, beşinci son basamakta ise kendini gerçekleştirme ve kendini aşma ihtiyacı vardır. Bu teorinin ilk iki basamağı fizyolojik ihtiyaçlardır. Aidiyetten itibaren sonraki basamakların yoğun olarak psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlara yönelik olduğu görülmektedir.⁶⁷

2.2.1.3. Varoluşsal Arayış Şüphesi

Çocuk fitraten şüphe ve itiraz etmeden ebeveynlerine içtenlikle inanmaya hazırdır. Ebeveynler çocukların bilgi açlığını gidermek için sordukları "Allah, melek, cin, günah, sevap, ahiret, cennet, cehennem" gibi dinî kavramlara dair sorularına zihni gelişimlerini de dikkate alarak cevaplar vermeleri gerekir.⁶⁸ Ancak bazen İnsanlar herhangi bir eleştiri niyeti olmadan dinî bilgilerin ve kavramların gerçekliğini araştırma ve ikna edici cevaplar bulabilme amacıyla kendi inançlarını sorgularlar.

---

⁶⁵ Kayıklık, A.g.m., sf. 30.

⁶⁶ Alara Fulya Şensoy, "Din Değiştirme Anlatıları Üzerinden İnanç Kimlik ve Aidiyet (Antalya Örneği)" (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi SBE, Antalya: 2019), sf. 42-43.

⁶⁷ Gizem Sebahat Çoban, "Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kendini Gerçekleştirme Basamağında Gizil Yetenekler", *European Journal of Educational and Social Sciences* (2021), Yıl 6, S. 1, sf. 113-114.

⁶⁸ Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*, 2 bs. (Ankara: TDV Yayınları, 1991), s.76, 85.

“Varoluşsal arayış şüphesi” olarak isimlendirilen inanca dair bu endişe özellikle ihtidâ sürecinde olanlarda güçlü bir şekilde ortaya çıkabilmektedir.⁶⁹

Modernizmin tesiriyle kurumsal dinlere - özellikle de İslâm’a - karşı mesafeli duran günümüz insanı, varoluşsal bilgi eksikliğini giderebilme amacıyla yoga, reiki, meditasyon gibi spiritüel inanış ve davranışlara yönelmektedir. Aslında özü itibariyle insanın cevap aradığı, “niçin” sorusu, evrenin ve tüm canlıların varoluşuna kadar giden temel ve fitrî bir sorudur.⁷⁰

2.2.1.4. Zihnî ve Rûhî Tatmin

Her ne kadar sosyal çevreyle etkileşim önemli olsa da, ihtidâ zihnî bir sürecin sonunda gerçekleşir. Fikirler ancak inançlar sayesinde kalıcı bir temele sahip olabilir. Hakikati ile sorgulanmayan bir inancın hayatı şekillendirmesi de mümkün değildir. Yanlış dogmalar üzerinde inşa edilmiş bir din, müntesiplerini tatmin etmediği gibi onların ruhî yapılarını, düşüncelerini, yaşam tarzlarını ve hayata bakışlarını menfi yönde etkilemektedir. Bu bağlamda bireyler zihnen tatmin olarak iç huzuruna ulaşmak için din değiştirme iradelerini ortaya koymak istemektedir.⁷¹

Din değiştirme hadiseleri genellikle Allah inancı bulunan mühtedîler arasında görülmektedir. Allah’a inanan bir kişinin onu Allah’a ulaştıracak dinî bir arayışa girmesi veya zihinsel ve ruhsal bakımdan kendisini tatmin edecek bir dinde karar kılma isteği Allah’a inanmayanlara göre daha çoktur.⁷²

Pozitivist düşünen insanlar için hakikat, ancak bu ölçüler içerisinde kabul edilebilir. Bilimsel araştırmalar birçok aydının ihtidâsında müessir etken olmaktadır. Özellikle Kur’ân-ı Kerim üzerine yapılan incelemeler net cevaplar sunmakta, bilimsel anlayış ve kavrayışta otorite olmuş kişilerde eksiksiz bir tatmin duygusu uyandırmaktadır.

---

⁶⁹ Ali Ulvi Mehmedoğlu, *İnanç Psikolojisine Giriş*, 1 bs. (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2013), sf. 115.

⁷⁰ İbrahim Yüksel, “Varoluşsal Anlam Arayışı ve Kutsalın Etkisi”, *Genç Akademisyenler Birliği Sosyal Bilimler Dergisi* (2021), C. 1, S. 1, sf. 83-84.

⁷¹ Nevzat Tarhan, *İnanç Psikolojisi*, 5 bs. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), sf. 19-36.

⁷² Göcen ve Gügen, A.g.m., sf.76.

Bu tip ihtidâlarda uzun bir gelişim ve araştırma sürecinden sonra bireyde oluşan zihnî ve rûhî tatmin neticesinde entelektüel doğrulama belirleyici etken olmaktadır.⁷³

2.2.1.5. Çaresizlik ve Fıtratın Uyanışı

Sosyo-kültürel problemler, savaş, deprem ve diğer doğal afetler, insanlarda korku, endişe ve nihayetinde çaresizlik duygularını doğururlar. Tabiî veya sosyal çevre kaynaklı mahrumiyet ve çaresizliklerle dinî inanç arasında mühim bir ilişki vardır.⁷⁴

İnsanın çaresizlik anında Allah'a yönelerek yalvarması yapmacık değildir, fıtratı gereğidir. Nitekim Kur'an, en katı inançsızların dahi çaresizlik anlarında kulluğu yalnız Allah'a özgü kılarak içtenlikle O'na sığındıklarını defaatle ifade etmektedir.⁷⁵

Seküler yaşam tarzını benimsemiş kimseler dahi büyük felâketler karşısında maddî eşya yahut varlıklara ilticâ etmez, çaresizlik duygusu içinde Allah'a yönelirler. İnsanların bu ortak tecrübesi "kabûl-i âmme" delili olarak kelâm ilminde Allah'ın varlığının delillerinden biri kabul edilmektedir.⁷⁶

Çaresizlik içinde insan Allah'tan gayrı her şeyden umudunu kesmektedir. Ancak çaresizliğe bağlı olan fıtrat insanda geçici bir özelliğe sahiptir. Çaresizlik anında yaşadığı olağanüstü hali, normale döndüğünde kaybederek tekrar Allah'tan uzaklaşabilir. Bunun nedenleri arasında, materyalist düşünce saplantısı, dünya hayatına aşırı düşkünlük, sadece bedenî hazlara önem vermek, ahlâkî sorumluluk taşımamayı yaşam tarzı olarak benimsemek gibi hususlar sayılabilir.⁷⁷

---

⁷³ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, sf. 295.

⁷⁴ Abdülkerim Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din: Legoterapik Bir Araştırma*, 1 bs. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2002), sf. 127.

⁷⁵ Abdurrahman Kasapoğlu, "İnsanın Çaresizliği ve Fıtratın Uyanışı", *Kelâm Araştırmaları Dergisi* (2005), C. 3, S. 1, sf. 90; Yunus 10/22; İsrâ 17/67; Zümer 39/8.

⁷⁶ Bekir Topaloğlu, *İslâm Kelamcılarına ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı (İsbât-ı Vâcib)*, 11 bs. (Ankara: DİB, 2012), sf. 114.

⁷⁷ Kasapoğlu, A.g.m., sf. 88.

2.2.1.6. Kimlik Bunalımı ve Güvenlik İhtiyacı

İnsan için inanç ve güven evrensel bir olgudur. Din değiştirmeyi aidiyet duygusunun kaybolduğu sosyal yabancılaşma sürecinin neticesi olarak değerlendiren yaklaşıma göre; birey “farklılaşma, soğuma ve yabancılaşma” olarak üç aşamalı bir süreçten geçmektedir. Son aşamada toplumdan soyutlanarak entelektüel karmaşa ve bunalım içine giren birey kendisini yabancı hissetmekte, böylece kendi sosyo-kültürel sistemi dışında yeni bir kimlik arayışına girmektedir.⁷⁸

Kimliğin oluşumunda pozitif bir etkisi olan dinde inanç, sadakat ve güven esastır. Dindar olan insan Allah’a sadakat üzere güvendiği gibi insanlara da güvenmekte, söz, davranış ve fiilleriyle de güvenilir kalmaktadır.⁷⁹

İhtidâ tecrübesi mühtediye üç kazanım sağlamaktadır. İlk kazanım aidiyet ve kabul edilme duygusudur. İkinci kazanım yeniden ve kökten düzenlenen ferdî kimliktir. Üçüncü kazanım ise anlam arayışlarını neticelendiren ve belli bir fikrî yörüngeye bağlı kardeşler topluluğunun üyesi olma isteğini gerçekleştiren kozmik kimliktir.⁸⁰

2.2.1.7. Duygusal Travma

Kişinin savaş, deprem, afet, kaza, hastalık, şiddet, cinayet, ölüm, boşanma gibi travmatik olaylar karşısında verdiği duygusal tepkiler bulunmaktadır. Bu duygular inançları esaslı şekilde kökten değiştirebilmektedir. Yaşadığı dramatik durumlar nedeniyle derinden sarsılmış olan bir insanın hayatla ilgili hayalleri yıkılabilmektedir. Bu durumların etkisiyle kişi dünya hayatını anlamsız bularak Allah’a teslim olmakta, yaşadığı travmasından ihtidâ sürecine girerek kurtulmaktadır. Ancak bu derin duygusal travmaların insanı koyu bir din karşıtı haline getirebilme ihtimali de göz ardı edilmemelidir.⁸¹

⁷⁸ Saffet Kartopu, “Muhammed Esed’de Dinî Değişimin Psikolojik Analizi”, *Journal of Turkish Studies* (Ankara: 2013), C. 8, S. 6, sf. 350.

⁷⁹ Nazan Sertkaya, “Güvenin Yeni Dinî İmkânları: Güven ve Dindarlık Üzerine İnceleme” (Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi SBE, Mardin: 2017), sf. 80-82.

⁸⁰ Kartopu, A.g.m., sf. 351.

⁸¹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, sf. 296-297.

Ölüm, insan için duygusal travmaların en büyüğüdür ve akla ilk gelen yine dindir. Hayat, ölümlle barışık olanlar için anlamlıdır. Ölüm gününe “şeb-i arus” diyen Mevlânâ'nın bazı mühtedîler için bir rol model olması belki de bu yüzdendir.⁸²

Batı'da yapılan bir araştırma verilerine göre din değiştirenler, din değiştirmeyenlere kıyasla çocukluk dönemlerini daha travmatik geçirmişlerdir. Yine aynı araştırmada mühtedîlerle yapılan mülakatlarda entelektüel arayıştan ziyade, kişisel bunalım ve duygusal travmalara dikkat çekilmiştir.⁸³

2.2.1.8. Günahkârlık Duygusu

Din, inanç gelişiminin doğal sonucudur. Günahkârlık duygusunun dinî dönüşümde motivasyon kaynağı olabilmesi için dinî gelişimin normal düzeyde olması gerekir. Allah'ın merhameti, affediciliği bu motivasyonda etkili olduğu gibi günah işlemenin verdiği bunalım ve pişmanlık da önemli bir etkidir.⁸⁴ Günahkârlık duygusu utanç, hayal kırıklığı, ayıp, kuşku, kaygı, öz-değer kaybı gibi çeşitli kavramlarla da yakından ilişkilidir.⁸⁵ Mühtedîler uzun zaman dine aykırı şekilde yaşamının oluşturduğu ruhlarındaki ağır günahkârlık duygularını din hakkında kendilerine doğru bilgiler ve ümit veren dindar kişilerle güçlü iletişime geçtiklerinde ihdidâ yoluyla kaldırıp atabilmişlerdir.⁸⁶

---

⁸² Ali Köse, “Travmalarımız, Din ve Biz”, *Modern Çağın İnanç Sorunları*, Ed. Fatih Kurt, 2 bs. (İstanbul: DİB, 2019), sf. 40.

⁸³ Chana Ullman, “Cognitive and Emotional Antecedents of Religious Conversion”, *Journal of Personality and Social Psychology* (July, 1982), Vol. 43, No. 1, sf. 183; Yusuf Sinan Zavalı, “Din Değiştirmenin Psiko Sosyal Kodları”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Adana: 2012), Yıl 12, S. 2, sf. 187.

⁸⁴ Nida Özdemir ve Sevede Düzgüner, “Psikolojik Açından Suçluluk, Pişmanlık ve Günahkârlığın Kapsamı ve Yakın Kavramlar Arasındaki Yeri”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Samsun: Aralık, 2020), S. 49, sf. 509-510.

⁸⁵ Özdemir ve Düzgüner, A.g.m., sf. 526.

⁸⁶ Yapıcı, *İslâm'da Tövbe ve Dinî Yaşayıştaki Rolü*, sf. 165.

2.2.1.9. Ölümsüzlük Arzusu

“Tevehhüm-i ebediyet” de denilen bu duygu sebebiyle insan asla yok olmak istemez. Bu arzusunu gerçekleştirebilmenin yolu ise ölümsüzlüktür. Dinin sunduğu ahiret inancı ve ebedî hayat, insanın ihtidâsı için güçlü bir vesiledir.⁸⁷ Sonsuza kadar sürecek “ebedî ahiret inancı” insan için kaçınılmaz bir durumdur. Çünkü bu inanç, kollektif şuuraltının yapıtaşlarından birisidir.⁸⁸ Biyolojik ölüm hakikatine rağmen insan, psikolojik olarak ölümsüzlük arzusu duyar. İnsandaki bu psikolojik eğilim evrenseldir. Söz konusu psikolojik sürecin birey için bir handikapı, hayata dair yaptığı plan ve programlarda ölüm ihtimalini hesaba katmamasıdır. Ancak yapılan araştırmalar, menfî görünen bu özelliğin ahiret inancı kuvvetli olan dindar bireylerde daha iyi kontrol altına alındığını, hatta avantaja çevrildiğini ortaya koymuştur. Nitekim bu bireyler yaşam ile ölüm arası dengeyi daha iyi kurmakta ve ahireti de hesaba katarak hayatı daha dengeli yaşamaktadır.⁸⁹

2.2.1.10. Aile Etkeni

Sosyal bir muhîtin merkezinde yaşayan insanın çevresinden etkilenmemesi mümkün değildir. Dinî değişim ve dönüşümleri hızlandırarak ya da geciktirerek besleyen, buna göre ihtidâ sürecini hazırlayan bazı sosyo-kültürel dış etkenler bulunmaktadır. Aile dinî tavırların gelişmesinde en önemli sosyo-kültürel etkendir. Aile için din önemli ve öncelikliyse çocuk için de böyle olacaktır. Dinî temayülü olumsuz olan veya din temayülü olmayan ailelerde din değiştirme oranları daha yüksektir. Mühtedîlerin ihtidâ öncesi dinden uzak yaşamalarının en önemli sebebi özellikle çocukluk dönemlerinde ailelerinden dinî telkin almamış olmalarıdır.⁹⁰

Aile dinî eğitimin mayalanarak şekillendiği ilk ortamdır. Çocuklar ebeveynlerinin dinî duygu, düşünce ve yaşantısından - bilhassa babadan - etkilenir ve belirli bir

---

⁸⁷ Kayıklık, A.g.m., sf. 30.

⁸⁸ Hayati Hökeleki, “Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Bursa: Ocak, 1991), C. 3, S. 3, sf. 162.

⁸⁹ Mustafa Koç, “Ölümsüzlük Arzusu ve Birey Üzerindeki Etkileri”, *Erzurum Kültür Eğitim Vakfı Akademi Dergisi* (Erzurum: Kasım, 2000), C. 2, S. 3, sf. 68.

⁹⁰ Köse, *Neden İslâm'ı Seçiyorlar*, sf. 145-147.

ölçüde onları rol model alırlar.⁹¹ Çocuklar aile fertlerinden gördüklerini bilinçli veya bilinçsiz taklit ve tekrar ederler. İçten gelen psişik duygularla ailelerinde gördükleri dinî motifli davranışlardan örnek alarak bunları uygulamak isterler. “Seven sevilene tabi olarak onu taklit eder” psikolojisinden kaynaklanan bu eğilim, çocuğun dinî hayatının oluşmasında oldukça önemlidir.⁹²

Mühtedîlerin ihtidâ kararını uygulama esnasında en çok endişelendikleri konuların başında aile içi ilişkilerin bozulması gelmektedir. Bu kaygıyı erkeklerden çok daha yoğun olarak kadın mühtedîler hissetmektedir.⁹³ Bazı psikanalitik doktrinlere göre din değiştirme olgularında yardımcı, koruyucu ve güçlü baba duygularını tatmamak, yani babasızlık ya da ilgisiz, etkisiz, üstelik sert bir babaya sahip olmak önemli bir etkidir.⁹⁴ Ebeveyn veya aile bireylerinin farklı dinlere mensup olmaları da çocuğu anlam arayışına sevk edebilmektedir.

2.2.1.11. Sosyal Etkileşim

Sosyal etkileşim teorisi; din değiştirme kararının, bireyin girmek istediği dinin üyeleriyle kurduğu sosyal bağların güçlü olmasının bir neticesi olduğunu ileri sürer. Bu bağlar bireylerle sevgi bağı, kurumlarla kariyer yatırımı, geleneksel etkinliklere devamlı katılım ve toplumsal yapının doğruluğuna olan inançtan oluşmaktadır. Bu bağlardan yoksun bireyler dinî değişim yaşamakta hür olacaktır. Buna göre din değiştirmesi en muhtemel olanlar yeni evliler, boşanan dullar, aidiyet duygusu gelişmeyen gençler, olumlu veya olumsuz kimlik bunalımı ve kişilik değişimi yaşayanlar, yani eski bağlılıklarını kaybeden ve yeni bağlara açık olanlardır.⁹⁵

---

⁹¹ Gülsüm Pehlivan Ağırakça, “Türkiye’de Aile Eğitimi Uygulamaları: Ailede Din Eğitimi Programı (ADEP) Örneği”, *Diyanet İlmî Dergi* (Ankara: 2022), C. 58, S. 4, sf. 1528.

⁹² Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, 3 bs. (Samsun: Sönmez Matbaa ve Yayıncılık, 1993), sf. 103.

⁹³ Zekiye Demir, “Din Değiştirmede Cinsiyet Rolü: Belçika Örneği”, *Milel ve Nihal Dergisi*, (İstanbul: 2013), C. 10, S. 1, sf. 183.

⁹⁴ Nurten Kımtır, “İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları ile Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine”, *Dinî Araştırmalar Dergisi* (Haziran, 2015), C. 18, S. 46, sf. 38.

⁹⁵ William Sims Bainbridge, *The Sociology of Conversion - Handbook of Religious Conversion*, (Birmingham-Alabama: Religious Education Pres, 1992), sf. 179-180.

Bireyin sosyal etkilere maruz kalması, onun zihnî dönüşüm sürecine girmesine yol açmaktadır. Buna göre sosyal etkileşim bireyin din değiştirmesinde süreci başlatan, destekleyen ve hızlandıran önemli bir etkidir.⁹⁶ İhtidâ hikâyelerinde arkadaşlarının daveti ile dinî gruplara katılarak dönüşüm yaşayanlara dair birçok örnek bulunmaktadır. Ancak günümüzde sosyal etkileşimler artık grup ve cemaat bağlarından ziyade - yeni bir doktrin olan dijitalizmin de etkisiyle - sanal bir kimlik ve aidiyetin bulunduğu, sosyalleşme ve bilgi paylaşımına imkân veren kitle iletişim araçları ile dijital medya ağlarında meydana gelmektedir.⁹⁷ Sanal veya fiziki sosyal etkileşimler ihtidâda en etkili sebeplerdendir, ancak tersine bir etki de muhtemeldir.

2.2.1.12. Evlilik Etkeni

İhtidâ olgusunu hazırlayan, besleyen ve hızlandıran sosyo-kültürel dış etkenlerden biri de evliliğdir. Sosyal ilişkileri dönüştürüp değiştiren evliliğin, bakış açılarını, düşünceleri ve inançları etkileyip değiştirmesi gayet tabiidir.

Evlilik yoluyla gerçekleşen ihtidâlarda eski dine bağlılık ölçüsünde bir gerilim ve stres yaşanmaktadır. Eski dinleriyle bağları zayıf olan mühtedîler eşlerinin dinini kolay benimserken bağları kuvvetli olanlar çatışmalar yaşayabilmektedir.⁹⁸

Birey evlilikle güçlü bağlar kurduğu eşinin inanç ve düşüncelerinden etkilenebilir. Evlenmeden önce eşinin dinine ilgi duyan, ancak dine girmeyen birey bu kararı evlendikten sonra alabilir. Eşi ile dinî konularda tartışan birey bunun sonucunda eşinin dinini akla ve mantığa daha uygun bularak o dini seçebilir. Eşe duyulan sevgi inançtan üstün gelerek din değiştirmeye sebep olabilir. Eşlerden biri din değiştirme kararını sırf evlenebilmek için alabilir. Hatta eşinin aile ve çevresiyle daha iyi ilişkilerde bulunabilmek, onlara kendini sevdirebilmek için dinini değiştirebilir.⁹⁹

---

⁹⁶ Celal Çayır, “Türkiye’de Din Değiştirip Hristiyanlığa Geçişin Psiko-Sosyal Etkenleri” (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa: 2008), sf. 39.

⁹⁷ Hanife Taşkoparan, “Geleneksel Cemaatlerden Sanal Cemaatlere: Dinin Sanal Mecralarda Temsili Üzerine Bir Derleme”, *Premium Sosyal Bilimler E-Dergisi* (Temmuz, 2024), C. 8, S. 43, sf. 815-817.

⁹⁸ Hüseyin Peker, “Din Değiştirmede Psiko-sosyolojik Etkenler” (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara: 1979), sf. 34.

⁹⁹ Peker, *Din Psikolojisi*, sf. 212-214.

İslâm hukukuna göre; Müslüman bir erkek ehl-i kitap gayrimüslim bir kadınla evlenebilirken, gayrimüslim bir erkeğin Müslüman bir kadınla evlenebilmesi için ihtidâ etmesi şarttır. Zira Müslüman bayanın ehl-i kitap ile evlenme yasağı, bizzat Kur'an nassı ile sabittir.¹⁰⁰ İslâm âlimleri bu hususta görüş birliği içindedirler. İslâm tarihinin herhangi bir döneminde, farklı bir ictihâda da rastlanmamıştır. Ferdî veya ictimai bazı faydaları mülâhazasıyla Müslüman erkeğin, ehl-i kitap bir kadınla evlenmesine izin verilmiştir. Genelde İslâm'ın ehl-i kitaba mensup kitle tarafından tarafsız ve somut bir şekilde tanınması arzulanmış, özelde ise İslâm'a meyli bulunan ehl-i kitap bayanların İslâm'la şereflemeleri için onlara fırsat sunulmuştur.¹⁰¹

2.2.1.13. İslâmî Çevre ve Örnek Temsil

İnsan sürekli etkileşim halinde birilerinin davranışlarını beğenerek etkilenmektedir. Bu yüzden ihtidâyı arttıran önemli bir etken de anlam arayışı içerisinde olan kişilerin örnek alabileceği dindar bir din mensubu ile iletişim ve etkileşime geçmesi, onun diniyle tutarlı olan davranışlarından etkilenmesidir.¹⁰² Buna göre ihtidânın bir eğitim boyutu vardır. Örnek olmak en etkili eğitim yöntemlerindedir. Sözleriyle uyumlu yaşayanların çok fazla söze de ihtiyaçları yoktur. Zaten onlar sözlerinden çok daha fazlasını hal ve gidişatlarıyla muhataplarına aktarmaktadırlar.¹⁰³

İhtidâlarda belki de en müessir etken İslâm ahlâkı üzere doğru yaşayıştır. Güzel bir temsilde ortaya çıkan adalet, emanet, sadakat, merhamet, sevgi, şefkat, cömertlik, iyilik ve hoşgörü gibi birçok üstün vasıf sayesinde örnek beşeri ilişkiler kurulabilir. Nitekim tarihte gerçekleşen ihtidâların birçoğunda nitelikli örnek temsilin etkisi görülmektedir.¹⁰⁴

---

¹⁰⁰ Beyyine 98/1; Nisâ 4/141.

¹⁰¹ Nihat Dalgın, "İslâm Hukuku Açısından Müslüman Bayanın Ehl-i Kitap Erkeklerle Evliliği" *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* (Samsun: 2003), S. 2, sf. 135-137, 155-156.

¹⁰² Hökelekli, *Din Psikolojisi*, sf. 299.

¹⁰³ Abdurrahman Çetin, *Hitabet ve İrşad Din Hizmetlerinde İletişim ve Güzel Konuşma*, 9 bs. (Bursa: Emin Yayınları, 2016), sf. 309.

¹⁰⁴ İrfan Başkurt, "Yaygın Din Eğitimi ve Sosyo-Psikolojik Açından İhtida Hadisesi (Üsküdar, Kadıköy ve Beyoğlu Örneği)", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (İstanbul: 2006), S. 14, sf. 196.

Tasavvuf kültürü de mühtedîlerin dinî duygularda derinliği yakalamasında İslâmî örnek temsilleriyle etkin rol oynamaktadır. Bu bağlamda sufi gruplar mühtedîlere daha önce toplum içinde elde edemedikleri bir sosyal kimlik, bir kardeşlik ve aidiyet duygusu kazandırmaktadır.

Bütün insanlık İslâm'ın muhâtabıdır. Buna göre hidayet davetini kabul ederek İslâm'a tâbi olanlar “ümme-i icâbet”, kendilerine davet ulaşmayan ya da daveti henüz kabul etmeyenler ise “ümme-i davet” olarak isimlendirilmektedir. Aslında bu anlayış tüm insanlığı potansiyel olarak Müslüman görmek demektir. İnanıqları dinin temsilinde özen, tebliğinde gayret gösteren İslâm toplumlarında yaşayan gayrimüslimlerin ihtidâlarına tesir eden en güçlü etken İslâmî ahlak ile yaşayıştır.¹⁰⁵ Ancak bugün maalesef “ümme-i icâbet” olan Müslümanların, “ümme-i davet” sayılan gayrimüslimlere karşı İslâm'ın emniyet ve güven bahşeden “iman ahlâkı” boyutunu örnek bir şekilde temsil ettikleri pek söylenemez.

2.2.2. Motive Eden Motifler

Bireyleri din değiştirmeye veya dindarlaşmaya nelerin ittiğini, kimlerden ve neden etkilendiklerini anlatan temalara “din değiştirme motifleri” denir. Burada hedef, bireyleri din değiştirme kararına götüren motifleri temel alarak ihtidânın mahiyetinin anlaşılmasıdır.¹⁰⁶ Bu hedefe ulaşmada ana kaynağımız din değiştirme ve dine dönüş konulu çalışmaların neredeyse tamamının motiflerine yer verdiği Lofland ve Skonovd'un geliştirdiği teorileri olacaktır. Teoride din değiştirme ve dine dönüş ayırımına gidilmemiş, “conversion” kelimesi “kişiliğin, anlamın ve hayatın radikal şekilde yeniden yapılandırılması” veya “temel gerçeklik duygusunun değişim süreci” olarak ele alınmıştır. Teoride beş ana temele bağlı altı din değiştirme ve dine dönüş motifi belirlenmiştir. Dinî değişim ve dönüşüm sürecinde etkin biçimde görünen zihnî, fizikî ve hissî boyutları kapsayan bu beş temel değişken; sosyal baskı derecesi, zaman dilimi, duygusal uyanış seviyesi, duygusal içerik ve inanç katılım sırasıdır. Sosyal baskı derecesi ve zaman dilimi dinî değişim sürecinin fiziksel değişkenleridir. Duygusal uyarılma seviyesi ve duygusal içerik sürecin duygusal değişkenleridir.

---

¹⁰⁵ Hasan Kamil Yılmaz, *Tasavvufta İrşad İrfani Tebliğ ve Davet*, 1 bs. (Ankara: DİB, 2022), sf. 16.

¹⁰⁶ Köse ve Ayten, *Din Psikolojisi*, sf. 159.

İnanç katılım sırası bireylerin dinî düşünme ve öğrenme süreçleriyle ilgili sürecin bilişsel zihnî boyutunu ifade etmektedir.¹⁰⁷ Bu değişkenler her motifin özelliklerini gösteren detaylı profilleri değildir. Fiziksel, duygusal ve bilişsel bu değişkenler, iç ve dış etkenlerin de tesiriyle oluşan oldukça geniş ihtimaller alanından din değiştirme ve dine dönüş motiflerinin yerlerini tayin etmeye yarayan başlıca görünüşleridir.¹⁰⁸ İnsanlar bu değişkenlere bağlı olarak farklı devirlerde farklı frekanslarda ortaya çıkan din değiştirme motiflerinden biri veya birkaçı ile din değiştirme kararı alarak yeni bir dine geçmiştir. Lofland ve Skonovd'un teorilerinde kastettikleri entelektüel, duygusal, deneysel, mistik, yeniden uyanış ve cebrî olmak üzere bu altı motif, ihtidâ sürecinde mühtedîlerin izledikleri yollardır. Hâsılı her mühtedî farklı etkenlerin tesiriyle farklı yollardan ihtidâyâ ulaşmıştır.¹⁰⁹

2.2.2.1. Entelektüel (Fikrî) Motif

Bireyin araştırarak, kitap okuyarak, sosyal medyayı izleyerek, ders ve seminerler dinleyerek diğer ideoloji ve inançlardan haberdar olması, böylece dinî değişim ve dönüşümü tecrübe etmesidir. Entelektüel motifte oldukça yüksek düzeyde bir inanç ortaya çıkmaktadır. Çünkü sosyal baskı yok denecek kadar azdır, duygusal (fitrî) uyanış yoğunudur, ancak mistik olaylardaki gibi coşkun cezbe halleri yoktur.¹¹⁰

Birçok mühtedî hayatı anlamlı kılan hakikate ulaşma arzusuyla entelektüel arayışa girmektedir. Mühtedî araştırdığı dinin mensuplarıyla sosyal etkileşime girmeksizin genellikle kendi zihnî çabalarıyla dönüşümünü sağlamaktadır. Bu süreçte mühtedîyi etkileyen asıl faktör sosyal bağ ve etkileşimler değil, entelektüel fikrî bir tatmindir.¹¹¹

¹⁰⁷ John Lofland & Norman Skonovd, "Conversion Motifs", *Journal for the Scientific Study of Religion*, (USA: 1981), Vol. 20, No. 2, sf. 373-376.

¹⁰⁸ Ali Ulvi Mehmedoğlu ve Heon Choul Kim, "Koreliler'in Din Değiştirme Motifleri", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (İstanbul: 2001), S. 20, sf. 176.

¹⁰⁹ Lofland & Skonovd, A.g.m., sf. 383; Bu motifler araştırmacı tarafından "fikrî, hissî, tecrübî, sırrî, felâhî ve cebrî" olarak kavramlaştırılmıştır.

¹¹⁰ Lofland & Skonovd, A.g.m., sf. 383.

¹¹¹ Emrah Kotoriç, "Bosna Hersek'te Din Değiştirme ve Dinî Dönüşümde Psiko-Sosyal Etkenler (Tuzla Örneği)" (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa: 2019), sf. 11.

2.2.2.2. Duygusal (Hissî) Motif

Bireyin geçmek istediği dine mensup eş, arkadaş gibi sevip bağlandığı kişilerin davranışlarının etkisiyle gerçekleşen dönüşümdür. Bu motifle gerçekleşen ihtidâlarda hâkim duygu sevgidir. Önce ibadete katılım sonra inanç gerçekleşmektedir. Mühtedî ile dine mensup kişiler arasında bir sıcaklık, etkin ilişki ve etkileşimler mevcuttur. Değişim için mühtedîye verilen mânevî takviyeler ve orta düzeyde bir sosyal baskı söz konusudur. Evlilik yoluyla gerçekleşen ihtidâlarda genelde bu motif tesirlidir.¹¹²

Heyecan motivasyon vetiresinin ayrılmaz parçasıdır. Kuvvetli duygusal motiflerden olan sevgi ve korku heyecanı taşırlar. Ancak sevgi, zorlama olmadan sadece özgür olduğunda yaşanabilir. Varlığı ve yokluğuyla bütün tutum ve davranışların temelini oluşturan sevgi, insanı egosundan da uzaklaştıran en güçlü ve en etkili duygusal motiftir. Bilhassa iletişim alanında sevginin doğrudan motive edici etkisi vardır.¹¹³

2.2.2.3. Deneysel (Tecrübî) Motif

Dinî kimlik, davranış ve dünya görüşünün tereddütlü ve tedricî şekilde deneme amaçlı gerçekleştiği dönüşümdür. Bu motif bazen ilk iki motifle benzerlik gösterir. Ancak değişimi eşit derecede derin, güçlü ve dramatik sebepler etkiler. Birey, farklı dinî tecrübeler yaşama isteği ile dinî bir grubun ibadetlerine katılır. Önce katılım sonra inanç gerçekleşir, süreç belki aylarca hatta yıllarca sürebilir. Sosyal baskı ve duygusal uyarılma düşüktür, hâkim duygu ise meraktır.¹¹⁴ Anlam arayışındaki din değiştirme potansiyelindeki kişiler genelde “deneysel” motif kategorisine girerler. Nitekim bu aşamada bazı mühtedîler kendine göre uygun bir yeri keşfetmek için bir kiliseden ötekisine, bir dinî gruptan başka bir dinî gruba geçiş yapmışlardır.¹¹⁵

---

¹¹² Lofland & Skonovd, A.g.m., sf. 383-384.

¹¹³ Ahmet Albayrak, “Duygusal Motif Olarak Sevgi ve Korku”, *Köprü Dergisi* (İstanbul: Sevgi, 2008), S. 101, sf. 233-245.

¹¹⁴ Lofland & Skonovd, A.g.m., sf. 384.

¹¹⁵ Muhammad Nazirul Mubin Bin Abdul Moin, “Din Değişirme ve Kimliğin Yeniden İnşası: Singapur’daki Çinli Mühtedîler Örneği” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul: 2019), sf.42.

2.2.2.4. Mistik (Sırrî) Motif

Mistik motif genelde içinde “huzur” duyma şeklinde hissedilen duygularla veya mantıklı terimlerle ifade edilemeyen “rüya, uyanık halde görülen nur, gaipten ses” gibi sırlı mistik deneyimlerle yaşanmaktadır. Birey bazen kendisini derinden etkileyen mistik bir tecrübeyle dinini değiştirir veya dinine yönelerek dindarlaşır. Mistik motifte de sosyal bir baskı yoktur, duygusal uyanış yüksek seviyededir. Mühtedînin tecrübe ettiği olay anında yalnız olması muhtemeldir.¹¹⁶ Mistik motifler genelde ana motif olarak değil, yardımcı motif olarak görülmektedir. Ancak Köse'nin yaptığı doktora tezi çalışmasında sûfî gruplarla etkileşime giren İngiliz muhtedîlerde mistik motiflerin etkisi oldukça yüksek bulunmuştur.¹¹⁷

2.2.2.5. Yeniden Uyanış (Felâhî) Motif

Batı'da din değiştirme süreçlerinde oldukça nadir rastlanan bu motif daha çok dininden uzaklaşmış bir bireyin kendi dinine mensup dindar kişilerin yaşam tarzı ve davranışlarından etkilenmesini, o anda yoğun olan dinî duygularının da tesiriyle dindarlaşmaya karar vererek terkettiği dinine dönmesini, yeniden dindar oluşunu ifade etmektedir. Motifte hâkim duygu sevgi kaynaklı korkudur.¹¹⁸

2.2.2.6. Cebrî Motif

Özel durumlara mahsus nadir görülen bir motiftir. Burada bireyin beyin yıkama, hipnoz, zorla ikna etme gibi zorlayıcı tekniklerle bir kimsenin veya grubun etkisi altında kalarak dönüşümü söz konusudur. Bu motifle gerçekleşen ihtidâlarda sosyal baskı ve duygusal uyarılım yüksek, ihtidânın gerçekleşme süresi uzundur. Cebrî motifte hâkim duygu korku ve sevgidir, önce katılım, sonra inanç gerçekleşir.¹¹⁹

---

¹¹⁶ Lofland & Skonovd, A.g.m., sf. 384.

¹¹⁷ Ali Köse, “Conversion to Islam: A Study of Native British Converts” (Doktora Tezi, Londra Üniversitesi, Londra: 1994), sf. 104.

¹¹⁸ Lofland & Skonovd, A.g.m., sf. 384.

¹¹⁹ Lofland & Skonovd, A.g.m., sf. 384.

Kişinin kesin etkisi altında kaldığı veya duygusal bağlanım gerçekleştirdiği anne, baba, eş gibi bir yakınının dinî değişim ve dönüşümü neticesinde kendisini bu yeni dine geçmek zorunda hissetmesi de böyle cebrî bir motifi ortaya çıkarabilir.¹²⁰

Bu motifler mühtedîlerin din değiştirme sürecini etkileyen temel motivasyonları yansıtmaktadır. Yapılan araştırmalarda katılımcılara bu altı motif uygulandığında sırasıyla entellektüel, duygusal, deneysel ve mistik motifler ön plana çıkmaktadır. Yeniden uyandıran ve cebrî zorla ikna eden motiflere ise çok nadir rastlanılmaktadır. Her ne kadar mühtedîlerin ihtidâ süreçlerinde duygusal motifler daha tesirli olsa da, çoğunlukla son aşamada mutlaka entellektüel bir arayış ve sorgulama bulunmaktadır. Din değiştirme motifleri muhtelif dönem, toplum ve kültürlerde farklı biçimlerde meydana gelmektedir. Günümüzde sosyal alanda gelişmiş toplumlarda zihinsel olan entellektüel ve hisse dayalı duygusal motifler artarken mistik ve yeniden uyanış motiflerinde azalmalar yaşanmaktadır.¹²¹

2.3. Cami ve Ezanların Mühtedîler Üzerindeki Etkisi

Sosyo-kültürel ihtidâ olgusu, yalnızca teorik veya zihinsel bir yönelimle değil, aynı zamanda somut bir İslâm coğrafyası ile etkileşim içinde gerçekleşebilen bir süreçtir. Bu bağlamda, sosyo-kültürel etkenlerin dinî ihtidâ sürecini destekleyici bir işlevi olduğu sosyolojik bir gerçeklik olarak kabul edilmektedir.

Camiler, İslâm dininin ibadet mekânları olup, özellikle Türkiye'ye gelen turistler açısından önemli ziyaret alanlarından biridir. İstanbul'a gelen turistlerin büyük bir kısmı, tarihî selâtîn camileri ziyaret etmekte ve bu mekânların atmosferinden etkilenmektedir. Dinî tebliğ ve irşat açısından İstanbul'daki tarihî selâtîn camileri, kendiliğinden bir etki mekanizmasına sahiptir. Beş vakit minarelerinden yankılanan ezanlar, cemaatle kılınan namazlar, Kur'ân-ı Kerim tilavetleri, icra edilen vaaz ve sohbetler ile duvarlarında yer alan hat levhaları, bu camileri ziyaret eden gayrimüslim bireyler üzerinde derin tesirler bırakmaktadır. Özellikle ezan, İslâm'ın evrensel çağrısını en geniş alana ulaştıran önemli bir unsurdur. Tevhidin özeti niteliğinde olan ezan, sadece Müslümanları ibadete davet etmekle kalmamakta, aynı zamanda insanlığa bir kurtuluş ve huzur çağrısı olarak yankılanmaktadır.

¹²⁰ Kotoriç, A.g.t., sf. 12.

¹²¹ Lofland & Skonovd, A.g.m., sf. 385.

İstanbul'daki camilerde icra edilen özenli ve etkileyici ezanlar, ziyaretçilerin dinî duygularını harekete geçirmekte, bu vesileyle pek çok birey İslâm'a yönelmektedir. Özellikle Ayasofya-i Kebîr Camii ve Sultanahmet selâtîn camilerinde, müezzinlerin ses uyumu içinde icra ettiği "çift ezan" geleneği büyük ilgi uyandırmaktadır. Fatih Sultan Mehmet'in vasiyeti doğrultusunda Fatih Camii'nde öğle namazında iki müezzinle "çift ezan" okunması geleneği devam etmektedir. Benzer şekilde Üsküdar'daki Gülnûş Vâlide Sultan ve Mihrimah Sultan Camileri'nde dört asırdır süregelen karşılıklı "çift ezan" okunması geleneği, cami müezzinleri tarafından yaşatılmaktadır. Kadıköy Osmanağa Camii'nde merkezi ezan sistemi aracılığıyla, musiki kurallarına riayet edilerek nöbetleşe okunan ezanlar, Anadolu Yakası başta olmak üzere İstanbul genelinde geniş bir kitle tarafından huşû ile dinlenmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Ayasofya-i Kebîr, Sultanahmet, Süleymaniye, Taksim ve Büyük Çamlıca camilerinde yürütülen cami rehberliği faaliyetleri kapsamında, turistlere İslâm dini, tarihi, mimarisi ve sanatı hakkında çok dilli bilgilendirme yapmaktadır. Ayrıca, bu camilerde yirmi üç dilde Kur'ân-ı Kerim, sekiz dilde İslâm'ı tanıtan broşürler ve otuz beş dilde Kur'ân mealleri QR kod sistemi ile ziyaretçilerin erişimine sunulmaktadır. Bu faaliyetler sonucunda, camileri ziyaret eden çok sayıda gayrimüslim birey İslâm'a ilgi duymakta ve bazıları ihtidâ etmektedir.

Ayasofya-i Kebîr ve Sultanahmet camileri, İstanbul'un tarihî ve kültürel sembolleri olmasının yanı sıra, özellikle ezan geleneği ve dinî atmosferiyle, İslâm'a yönelen bireyler üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır. Burada icra edilen ezanları duygusal yoğunlukla dinleyen ve sosyal medyada paylaşan pek çok yabancı turist, bu mekânlarda dinî mistik bir tecrübe yaşamakta ve İslâm'a yönelmektedir.

Ayasofya-i Kebir Camii, farklı dönemlerde muhtelif inanç ve kültürlerin etkileşim mekânı olmuştur. İstanbul'un Fethiyle Fatih Sultan Mehmet tarafından yeniden düzenlenerek camiye çevrilen Ayasofya'da tebliğ ve irşat görevi ile ihdas edilen imam, hatip, müezzin, kürsü şeyhi gibi kadrolar asırlarca ibadet ve eğitim faaliyetlerini organize ederek din hizmetlerini yürütmüş, böylece Müslüman toplumun manevi ihtiyaçlarını karşılamışlardır.¹²² Camii, 24 Temmuz 2020'de seksen altı yıllık bir aradan sonra yeniden ibadete açılmasının ardından ihtidâ merasimlerine de ev sahipliği yapmaya başlamış ve açılışından itibaren burada

---

¹²² Huriye Martı, *Ayasofya: Fethin Nişanesi Fatih'in Emaneti*, (Ankara: DİB, 2020), sf. 145.

200'ün üzerinde ihtidâ merasimi gerçekleştirilmiştir. COVID-19 kısıtlamaları döneminde açılan Caminin pandemi salgını nedeniyle ziyareti kontrollü yapılmış ve yine aynı sebepten yurt dışından ziyaretçileri olmamıştır. Ancak 2022 yılından itibaren Camiyi, yaklaşık otuz milyon kişi ziyaret etmiş olup, bu ziyaretlerin önemli bir kısmını yabancı turistler oluşturmaktadır.¹²³

Sultanahmet Camii de İstanbul'un en çok ziyaret edilen camilerinden biri olup, mimari estetiği ve ibadet atmosferiyle turistlerin yoğun ilgisini çekmektedir. Özellikle, iç avluda beş vakit namaz sırasında ibadet eden Müslümanları gözlemleyen gayrimüslim ziyaretçiler, İslâm'ın yaşayan bir inanç sistemi olduğuna şahitlik etmektedir. Sultanahmet Camii Derneği, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Diyanet İşleri Başkanlığı iş birliği ile gerçekleştirilen gönüllü rehberlik hizmetleri kapsamında, camiyi ziyaret eden turistlere İslâm hakkında bilgilendirme yapılmakta, soruları cevaplanmakta ve İslâmî yayınlar hediye edilmektedir.

Süleymaniye Camii, mimari ihtişamı ve manevi atmosferiyle ziyaretçilerine huzur veren bir mekân olup, İstanbul'un en çok ziyaret edilen üçüncü camisi konumundadır. 2010 yılından itibaren Kültürlerarası İletişim Merkezi Vakfı (KİM) tarafından yürütülen davet ve tebliğ faaliyetleri kapsamında, Süleymaniye, Ayasofya-i Kebîr ve Bayezid camilerinde turistlere kendi dillerinde rehberlik hizmetleri sunulmaktadır. Vakıf, yılda ortalama 20.000'den fazla yabancı turiste ulaşmakta, İslâm hakkında yanlış algıları gidermekte ve ihtidâ eden bireylere ülkelerine döndüklerinde destek sağlamaktadır.¹²⁴

Selâtin camileri kategorisine girmemekle birlikte, mimari ihtişamıyla öne çıkan Büyük Çamlıca Kebîr Camii de ihtidâ süreçlerinde önemli bir rol üstlenmektedir. 63 bin kişilik kapasitesi, altı minaresi, konferans salonu, müzesi ve kütüphanesi ile İstanbul'un dikkat çeken camilerinden biri olan bu mekânda, açılışından itibaren yüzden fazla ihtidâ merasimi icra edilmiştir.

---

¹²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bünyamin Topçuoğlu, "Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Ayasofya-i Kebir Camii'nde Tebliğ ve İrşat Faaliyetleri" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul: 2024), sf. 57-79.

¹²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://kimvakfi.org.tr> [11.11.2024].

Taksim Camii, İstanbul'un kozmopolit yapısının en belirgin hissedildiği bölgelerden Taksim Meydanı'nda, 28 Mayıs 2021'de ibadete açılmış olup, farklı etnik ve dinî kökenlere mensup bireylerin temas kurduğu bir mekân hâline gelmiştir. Açılışından itibaren burada kırkın üzerinde ihtidâ merasimi gerçekleştirilmiş, dinî rehberlik hizmetleri kapsamında turistlere yönelik bilgilendirme faaliyetleri yürütülmüştür.

Aziz Mahmûd Hüdayî Vakfı tarafından son yirmi beş yılda Türkçe dışında altmış bir farklı dilde 1.591 çeşit İslâmî eser neşredilmiş ve her yıl yüz binlerce yayın dünyanın dört bir yanına ücretsiz olarak ulaştırılmıştır.¹²⁵ Elektronik ortamda ise kırk farklı dilde pdf, word, e-kitap, mp3 gibi dijital İslâmî kaynaklara erişim sağlanmaktadır.¹²⁶ Ayrıca, Hizmet Vakfı, Hidayet Derneği, Sahabe Akademi gibi bazı kuruluşlar İstanbul'da turistlere yönelik İslâmî davet ve tebliğ faaliyetleri yürütmektedir.

Sonuç olarak, İstanbul'daki selâtin camileri, yalnızca tarihî ve turistik mekânlar olmanın ötesinde, İslâm'ın tebliğ ve irşat merkezleri olarak işlev görmekte ve bu mekânları ziyaret eden gayrimüslim bireyler üzerinde özellikle ezanlarıyla derin bir etki bırakmaktadır. Bu bağlamda, camilerin mimari dokusu, ibadet atmosferi ve yürütülen rehberlik hizmetleri, sosyo-kültürel ihtidâ süreçlerinde belirleyici diğer unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4. Üsküdar Müftülüğünün Faaliyetleri

Bu bölümde, ihtidâ konulu nitel araştırmanın örneklemini oluşturan Üsküdar İlçe Müftülüğünün yürüttüğü faaliyetlere ilişkin genel bir bilgilendirme sunulmaktadır. 2024 yılı itibarıyla müftülüğün bünyesinde 661 personel görev yapmakta olup, kuruma bağlı olarak 197 cami (on üçü mescit), 88 Kur'an kursu (on üçü yatılı), yedi gençlik merkezi ve çeşitli sosyal hizmet kurumları faaliyet göstermektedir.

Temel Hizmet Alanları: Üsküdar İlçe Müftülüğü, cami hizmetleri, yaygın din eğitimi, sosyal hizmetler, aile ve dinî rehberlik, manevi danışmanlık, ihtidâ işlemleri, nikâh merasimleri, gençlik hizmetleri, göçmenlere, engellilere yönelik hizmetler, bağımlılara yönelik rehberlik, yetim, fakir ve muhtaçlara yönelik zekât ve hayrî faaliyetler ile kurban hizmetleri gibi çeşitli alanlarda faaliyetlerini sürdürmektedir.

¹²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.hudayivakfi.org> [11.11.2024].

¹²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.islamicpublishing.org> [11.11.2024].

Din Eğitimi Faaliyetleri: İlçe Müftülüğüne bağlı Kur'an kurslarında 232 öğretici personel görev yapmakta olup, 86 hafızlık, 242 ihtiyaç odaklı ve 56 okul öncesi (4-6 yaş) sınıfı olmak üzere toplam 384 sınıfta 5.600 öğrenciye dinî eğitim verilmektedir. Ayrıca, "Örgün Eğitim ile Birlikte Hafızlık" projesi ve İşitme Engelliler Kur'an Kursu gibi özel eğitim projeleri yürütülmektedir.

Cami Hizmetleri: İlçe müftülüğüne bağlı cami ve mescitlerde, talep eden vatandaşlara yönelik Kur'an-ı Kerim, hadis, siyer, akaid ve ilmihal dersleri gibi dinî eğitim programları yürütülmektedir. Yaz Kur'an kursları, çocukların hem dinî eğitim almalarını hem de sosyalleşmelerini sağlamak amacıyla düzenlenmektedir. Ayrıca, "Cuma Gecesi Ailece Camideyiz" programı 34 camide, "Pazar Sabahı Buluşmaları" ise 81 camide gerçekleştirilmiştir ve halen devam etmektedir.

Sosyal Hizmet Kurumları ile İş Birliği: Üsküdar Hasan Tan Çocuk Esirgeme Kurumu, Üsküdar Belediyesi Kadın Konukevi ve Fahrettin Kerim Gökay Huzurevi'nde dinî ve sosyal hizmet sunmak amacıyla altı personel görevlendirilmiş, bu hizmetler kesintisiz olarak devam etmektedir.

Aile ve Dinî Rehberlik Faaliyetleri: Aile sorunlarına yönelik dinî danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunmak amacıyla bir koordinatör ve on üye personel görev yapmaktadır. Bu kapsamda, "Anne ve Baba Okulu" adı altında dört hafta süren eğitim seminerleri düzenlenmekte ve katılımcılara sertifika verilmektedir.

Manevi Danışmanlık Hizmetleri: Gençlere yönelik manevi danışmanlık hizmetleri kapsamında müftülüğe ait gençlik merkezlerinde ve öğrenci yurtlarında eğitim programları, musiki, resim, hat, ebru gibi sanat çalışmaları, takı tasarım ve el işi atölyeleri düzenlenmektedir. Ayrıca, ceza infaz kurumları ile sağlık merkezlerinde de dinî ve manevi rehberlik hizmetleri sunulmaktadır. Müftülük bünyesindeki 13 görevli, çeşitli gençlik merkezleri, öğrenci yurtları ve sağlık kurumlarında manevi danışmanlık hizmetlerini sürdürmektedir.

Gençliğe Yönelik Faaliyetler: "Gençliğe Değer Projesi" kapsamında gençlere yönelik sabah namazı buluşmaları, gençlik kampları, izcilik faaliyetleri, bilgi yarışmaları, spor turnuvaları, eğitim seminerleri, kültürel geziler ve sosyal yardım faaliyetleri organize edilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından paylaşılan "Genç Gönüllüler, Çocuk Gönüllülerle Buluşuyor" projesi kapsamında ortaokul öğrencilerine yönelik faaliyetler devam etmektedir. Ayrıca, Gençlik ve Spor

Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı iş birliğiyle yürütülen “Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum” (ÇEDES) Projesi kapsamında gençlere yönelik etkinlikler düzenlenmektedir.

Koordinatörlükler: Müftülük bünyesinde, engelli vatandaşlara yönelik hizmetlerin yürütülmesi amacıyla “Engelli Koordinatörlüğü”, bağımlılara yönelik manevi rehberlik hizmetlerinin sağlanması amacıyla ise “Bağımlılık Koordinatörlüğü” kurulmuştur. Bu alanlarda toplam dört koordinatör görev yapmaktadır.

İhtidâ Hizmetleri: İlçe Müftülüğüne müracaat ederek ihtidâ etmek isteyen yabancı uyruklu gayrimüslimler için ihtidâ merasimleri düzenlenmekte, bu süreç sonunda mühtedîlere ihtidâ belgeleri ve çeşitli hediyeler takdim edilmektedir. 2019-2024 yılları arasında toplam 30 kişi ihtidâ etmiştir.

Nikâh Hizmetleri: Müftülük tarafından, başvuru yapan vatandaşların resmî nikâh işlemleri gerçekleştirilmektedir. Nikâhlar müftülük hizmet binasında veya talep doğrultusunda düğün töreni mekânlarında kıyılmaktadır. 2019-2024 yılları arasında toplam 315 çiftin nikâhı kıyılmıştır.

Ramazan Ayı Faaliyetleri: 2024 Ramazan ayında, on camide hatimle teravîh namazları kılınmış, dokuz camide itikâfa girilmiş ve 22 camide “Sakal-ı Şerif” ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, mukabeleli hatimler düzenlenmiş ve Valide-i Atik Camii’nde çocuklara yönelik özel Ramazan etkinlikleri organize edilmiştir.

Kurban Hizmetleri: Üsküdar Kurban Hizmetleri Komisyonu tarafından 17 kurban kesim alanı belirlenmiş olup, bu noktalarda 526 büyükbaş ve 1.540 küçükbaş olmak üzere toplam 2.066 kurban kesimi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, vekâlet yoluyla 1.118 kurban kesimi yapılmıştır.

Zekât ve Hayrî Hizmetler: Türkiye Diyanet Vakfı Üsküdar Şubesi tarafından yürütülen “İyilik Yolunda Kardeşlik Köprüsü” projesi kapsamında Suriye’de 250, Üsküdar’da 100 yetim ve ailesine nakdî yardım sağlanmıştır. Ayrıca, Suriye’de açılan 4-6 yaş Kur’an kurslarında yetimlere yönelik hizmetler devam etmektedir. Müftülük tarafından 450 öğrenciye eğitim yardımı, deprem bölgelerine ve ihtiyaç sahiplerine aynî ve nakdî destek sağlanmış, Kurban Bayramı’nda yaklaşık 52.000 kişiye kurban payı ulaştırılmıştır. İlçedeki cami ve Kur’an kurslarının bakım ve onarımı için de destek sağlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

İhtidâ süreçlerinde temel dinî motivasyonların rolünün incelendiği bu araştırmanın fenomenleri “ihtidâ” ile “dine dönüş” olaylarıdır. Elde edilen veriler, Üsküdar Müftülüğünün 2000-2023 yılları arasında ihtidâ arşivinde kaydı tutulan mevcut dokümanların incelenme ve görüşmeyi kabul eden katılımcılar üzerinde mülakat yöntemiyle yapılan nitel bir araştırma sonuçlarına dayanmaktadır.

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Nitel araştırma, teori oluşturmaya dayalı bir yaklaşımı esas alarak, bireyleri veya olguları doğal bağlamlarında ayrıntılı bir biçimde incelemeyi ve anlamlandırmayı hedeflemektedir.¹²⁷ Hedefe varmak amacıyla katılımcılar gözlemlenmekte, onlarla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmektedir. Açık uçlu sorular aracılığıyla katılımcıların görüş ve yorumları alınarak araştırmaya katkı sağlayacak veriler toplanmaktadır. Ayrıca, tümevarım ve tümdengelim yöntemleri doğrultusunda doküman analizi gibi nitel veri toplama teknikleri de kullanılmaktadır.¹²⁸

İnsanların tutum ve davranışlarının arkasında yatan nedenleri nesnel bir biçimde anlamlandırmak için nitel yöntemlere ve verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan veri toplama yöntemleri arasında görüşme, gözlem ve doküman incelemesi bulunmaktadır.¹²⁹

---

¹²⁷ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 12 bs. (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), sf. 36.

¹²⁸ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, Çev. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir (Ankara: Siyasal Kitapevi, 2020), sf. 43-48.

¹²⁹ Ali Yıldırım, “Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi”, *Eğitim ve Bilim Dergisi - Education And Science* (Ankara: 1999), C. 23, S.112, sf. 14.

Doküman inceleme yöntemi, nitel araştırmalarda doğrudan gözlem ve görüşmelerle elde edilen bilgileri desteklemek amacıyla kullanılmaktadır. Bu yöntem, araştırılan olgu veya olgular hakkında bilgi içeren belge, arşiv ve benzeri materyallerin analizini içermektedir.¹³⁰ Doküman analizi, nispeten düşük maliyetli olması ve yeni verilerin toplanmasının mümkün olmadığı durumlarda sağladığı avantajlar nedeniyle nitel araştırmalarda yaygın olarak tercih edilen bir yöntemdir.¹³¹

Nitel araştırmalarda temel veri kaynakları, araştırılan olguları doğrudan deneyimleyen ve bu deneyimlere ilişkin verileri aktarabilen katılımcılardır. Olguların doğru bir şekilde anlaşılabilmesi ve güvenilir sonuçlara ulaşılabilmesi için araştırmacının katılımcılarla yoğun, samimi ve güven temelli bir etkileşim kurması gerekmektedir. Gözlem ve görüşme yöntemlerinin en önemli avantajı, araştırma konusunu katılımcı perspektifinden değerlendirmeyi mümkün kılması ve farklı bakış açılarını şekillendiren sosyal yapı ve süreçleri keşfetmeye imkân tanınmasıdır.¹³²

3.2. Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman analizi ile görüşme ve mülakat teknikleri kullanılmıştır. Çalışma kapsamında öncelikle ihtidâ arşivleri ve defterleri taranmış, elde edilen veriler doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Doküman analizi, 2000-2023 yılları arasını kapsayan Üsküdar Müftülüğü ihtidâ arşiv dosyalarına dayanmaktadır. Araştırma sürecinin 2000 yılı itibarıyla başlatılmasının temel nedeni, müftülük arşivlerinde 2000 yılı öncesine ait dosyaların bulunmaması ve dolayısıyla ilgili mühtedîlere ulaşımın mümkün olmamasıdır.

Arşiv dokümanlarından elde edilen bulgular, mülakatlarla desteklenmiş olup, elde edilen veriler istatistiksel analizlerle değerlendirilmiştir. Mülakat yönteminde, katılımcıların İslâm'ı tercih etmelerine etki eden dinî motivasyonları ayrıntılı bir biçimde analiz edebilmek amacıyla görüşme formları hazırlanmıştır.

---

¹³⁰ Yıldırım, A.g.m., sf. 10.

¹³¹ Bilgen Kıral, "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi", *Siirt Üniversitesi SBE Dergisi* (Siirt: 2020), Yıl 8, S. 15, sf.172.

¹³² Yıldırım ve Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, sf. 36-38.

Nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan görüşme formu, katılımcıların düşüncelerini serbestçe ifade edebilmesine imkân tanırken, görüşme sürecinin sistematik bir şekilde yönetilmesini ve araştırmanın hedeflerine ulaşılmasını kolaylaştırmaktadır.¹³³ Bu doğrultuda, araştırmada kullanılmak üzere öncelikle ilgili literatür taranmış ve belirlenen ana temalar çerçevesinde on adet açık uçlu sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formları hazırlanmıştır. Bu formlar, belirlenen konular hakkında derinlemesine bilgi edinmek amacıyla esnek bir yapı içermekte olup, görüşmeler sırasında katılımcılara önceden belirlenen kesin bir sıralamaya bağlı kalmaksızın yönlendirilmiştir.¹³⁴

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırmanın kapsamı ve mülakat içeriği hakkında katılımcılar bilgilendirilmiş ve görüşme öncesinde onam formu ile katılımcılardan izin alınmıştır. Katılımcılara, verdikleri cevapların bulgular doğrultusunda kullanılacağı belirtilmiş ve kimliklerinin gizli tutulacağı, görüşme sırasında alınan ses ve görüntü kayıtlarının yalnızca araştırma amacıyla kullanılacağına dair güvence verilmiştir. Ayrıca, bu verilerin hiçbir yerde paylaşılmayacağı taahhüt edilmiştir.

Çalışmanın evrenini İstanbul genelindeki il ve ilçe müftülüklerinde ihtidâ merasimi ile belge alan tüm mühtediler oluşturmakta olup, örneklem Üsküdar Müftülüğu'nde ihtidâ merasimiyle belge olarak ihtidâ defterine kaydolan mühtedilerden görüşmeye katılmayı kabul edenler arasında belirlenmiştir. Örneklem, araştırmaya dâhil edilen evrenden belirli kurullarla seçilen ve bu evreni temsil etme kapasitesine sahip olan küçük bir gruptan oluşmaktadır.¹³⁵

---

¹³³ Abdullah Kuzu, *Veri Toplama Yöntem ve Araçları*, Yayına Hazırlayan: A.A. Kurt, Bilimsel Araştırma Yöntemleri İçinde (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2013), sf. 93-116.

¹³⁴ Ebru Oğuz, (Ed. vd.), *Eğitimde Araştırma Yöntemleri*, 1 bs. (Ankara: Eğiten Kitap, 2020), sf. 161.

¹³⁵ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar - İlkeler - Teknikler*, 23 bs. (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2012), sf. 110.

Nitel ve nicel araştırmalar için örneklem grubu önemli bir bileşendir. Ancak nitel araştırmalarda örneklem grubu genelde daha az sayıda katılımcıdan oluşmaktadır.¹³⁶ Bu çalışmada, mülakatlar on kadın ve on erkek olmak üzere toplamda yirmi katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların en yaşlısı 75 yaşında, en genci ise 22 yaşındadır. İhtidâ yaşları incelendiğinde, en genç mühtedî 17 yaşında, en yaşlı olan ise 52 yaşında Müslüman olmuştur. Katılımcılar arasında üç yıl önce Müslüman olanlar olduğu gibi, kırk sekiz yıldır Müslüman olanlar da bulunmaktadır. İslâmî hayatta geçirilen süre bağlamında katılımcı grubun ortalaması 14 yıl olup, her bir katılımcının yeterli İslâmî hayat deneyimi olduğu değerlendirilmektedir.

Nitel araştırmalarda vakit, imkân ve iş gücü gibi sınırlamalar nedeniyle, örneklem grubunun kolay erişilebilir ve uygulanabilir birimlerden seçilmesi gerekmektedir.¹³⁷ Araştırma sürecinde çeşitli etkenlerden dolayı örnekleme ulaşmak zor olduğundan, katılımcılar demografik özelliklerine bakılmaksızın mülakata davet edilmiştir. Bu zorluğa rağmen, katılımcıların deneyimlerinin değerli olduğuna inanılmakta ve bu deneyimlerin bilimsel sonuçlar üretmeye katkı sağladığı düşünülmektedir.

Verilerin sağlıklı ve objektif bir şekilde toplanabilmesi adına tüm katılımcılara aynı sorular yöneltilmiştir. Mülakat soruları, din eğitimi alanında uzman iki kişiden onay olarak hazırlanmış, soruların anlaşılabilirliği ve kapsamı test edilmek üzere üç mühtedî ile demo görüşmeler yapılmıştır. Bu demo görüşmelerinin sonuçları, uzmanlar tarafından yeniden değerlendirilmiş ve sonrasında yarı yapılandırılmış mülakat formu revize edilmiştir.

Mülakat formunun asıl metni Türkçedir; ancak gerektiğinde İngilizceye çevrilmiş olup, görüşmeler genellikle Türkçe olarak yapılmıştır. Katılımcıların Türkçe dil yeterlilikleri yüksek olup, bazıları akademik düzeyde dil bilgisine sahip meslek gruplarına mensup kişilerdir. Bu katılımcılar soruları net ve düzgün ifadelerle yanıtlamışlardır. Ancak bazı katılımcılar, Türkçe dil seviyelerine bağlı olarak, devrik cümleler kurmuş ve dil bilgisi hataları yapmışlardır. Bu tür ifadeler, olduğu gibi çözümleme yapılarak yazıya aktarılmıştır.

---

¹³⁶ Shari L. Dworkin, Sample Size Policy for Qualitative Studies Using In-Depth Interviews, *Archives of Sexual Behavior - Journal by Springer* (December, 2012), Vol. 41, No. 6, sf. 1319-1320.

¹³⁷ Selahattin Turan, *Eğitimde Araştırma Yöntemleri*, 2 bs. (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020), sf. 89-90.

Türkçe bilmeyen katılımcılarla mülakatlar tercüman aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde, İngilizce ve Rusça dillerinde sorular sorulmuş ve katılımcıların cevapları Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu görüşmelerdeki cevaplar, katılımcıların kendi dillerinde olduğundan düzgün ve net ifadeler içermektedir.

Görüşme formundaki sorular, katılımcı mühtedilerin yaşamlarına dair genel bir çerçeve sunmakla birlikte, özellikle ihtidâ tecrübeleri etrafında şekillendirilmiştir. Katılımcılara soruları rahatça yanıtlayabilecekleri ifade edilmiştir. Daha önce verilen cevaplarda değinerek cevapladıkları bazı sorular tekrar sorulmamış, bazı sorular ise katılımcıların cevaplama tarzlarına göre detaylandırılarak yeniden sorulmuştur. Mülakat sürecinde, katılımcıları yönlendiren ifadelerden kaçınılmıştır.

Mülakatlarda her bir katılımcının farklı olabileceği varsayımından yola çıkılarak, onların ihtidâ süreçlerine etki eden motivasyonlara odaklanılmıştır. Katılımcılara, istedikleri soruyu detaylandırma ya da istemedikleri soruyu cevaplandırmama özgürlüğü verilmiştir. Katılımcıların deneyimlerinin derinlemesine incelenebilmesi için ek sorular sorulmuş ve konuya dair farklı boyutlara ulaşılmıştır.

Mülakatlar yüz yüze, çevrimiçi ve e-posta yoluyla olmak üzere üç farklı yöntemle gerçekleştirilmiştir.

Birincisi, sekiz mülakat İstanbul'da farklı mekânlarda yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze mülakat gerçekleştirilen katılımcılar M1, M2, M3, M6, M7, M8, M12 ve M14 olarak kodlanmıştır.

İkincisi, beş mülakat çevrimiçi olarak yürütülmüştür. Bu kapsamda, şehir dışında veya yurt dışında bulunan katılımcılarla internet aracılığıyla görüntülü görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İnternet üzerinden çevrimiçi mülakat yapılan katılımcılar M5, M9, M15, M18 ve M20'dir.

Üçüncüsü, yedi mülakat e-posta yoluyla yazılı olarak gerçekleştirilmiştir. Yurt dışında bulunan katılımcılara mülakat soruları iletilmiş, katılımcılar soruları yazılı olarak yanıtladıktan sonra yanıtlarını e-posta veya internet uygulamaları aracılığıyla göndermiştir. Katılımcıların yazılı yanıtları, dil ve içerik açısından açık ve anlaşılır bir nitelik taşımaktadır. E-posta yoluyla mülakat yapılan katılımcılar M4, M10, M11, M13, M16, M17 ve M19 olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların cevapları, her bir yönteme göre derinlemesine analiz edilmiştir. Mülakatların süreleri, katılımcıların paylaştıkları deneyimlere göre değişmekle birlikte, ortalama otuz dakika sürmüştür; en kısa görüşme yirmi dakika, en uzun ise bir saat olarak kaydedilmiştir. Tüm görüşmeler ses kayıt cihazlarıyla kaydedilmiştir.

Mülakatlar dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, katılımcı mühtedîlerin demografik bilgilerine ulaşmak amacıyla sosyal kimliklerine yönelik sorular yöneltilmiştir. Bu bağlamda, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek ve önceki inanç sistemleri gibi değişkenler incelenmiş ve elde edilen veriler hem oranlara hem de ayrıntılara dayalı olarak tablolandırılmıştır. İkinci bölümde, ihtidâ öncesi süreç ele alınmıştır. Bölümde, katılımcı mühtedîlerin içinde buldukları sosyal çevre, toplumsal statüleri, aldıkları dinî eğitim, dinî tutum ve davranışları, aile yapıları ve sosyal çevreleri, İslâm ve Müslümanlar hakkındaki algıları değerlendirilmiştir. Ayrıca, mühtedîlerin ihtidâ öncesinde yaşadığı mistik tecrübeler ve karşılaştıkları olumlu ya da olumsuz etkiler de analiz edilmiştir. Üçüncü bölümde, bireylerin İslâm'a yönelik süreçleri incelenmiştir. Bu çerçevede, ihtidâ kararını etkileyen temel motivasyon unsurları, bireyin yaşadığı entelektüel arayışlar, duygusal ve mistik deneyimler detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ihtidâ sonrası süreç değerlendirilmiştir. Bu süreçte mühtedîlerin sosyo-kültürel yapılarında meydana gelen değişimler, inanç, ibadet ve ahlâk alanlarındaki dönüşümleri ile bu değişimlerin aile ve sosyal çevre tarafından nasıl karşılandığı incelenmiştir. Ayrıca, mühtedîlerin ihtidâ sonrası yaşadıkları zorluklar, İslâmî eğitim sürecinde faydalandıkları platformlar ve destek aldıkları kaynaklar analiz edilmiştir. Son olarak, mühtedîlerin ihtidâ öncesi ve sonrası yaşamlarını kıyaslamaları istenmiş ve bu dönüşüm sürecindeki en belirgin farklılıklar tespit edilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Nitel veri analizine ilişkin farklı kaynaklarda çeşitli aşamalar öne sürülmektedir. Miles, Huberman ve Saldana, analiz sürecini; verilerin azaltılması, görselleştirilerek somutlaştırılması ve sonuca varılarak doğrulanması şeklinde üç aşamada ele almıştır.¹³⁸ Miller ve diğerleri ise analiz sürecinin görüşmenin yürütülmesi ile

---

¹³⁸ Matthew B. Miles, A. Michael Huberman & Johnny Saldana, *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*, Fourth Edition (Arizona State University, USA, 1994).

başladığını vurgulayarak süreci; görüşme gerçekleştirme, özetler oluşturma, tematik şema geliştirme, ileri düzeyde şema oluşturma ve sonuçlandırma olmak üzere beş aşamada sınıflandırmıştır.¹³⁹ Gürbüz ve Şahin ise analiz sürecini; verilerin azaltılması, etiketlenmesi, başlık, kategori ve temaların oluşturulması, düzenli bir biçimde sıralanması, betimlenerek yorumlanması ve raporlaştırılması aşamalarından oluşan bir süreç olarak tanımlamıştır.¹⁴⁰

Nitel araştırmalar, nicel araştırmalardan farklı olarak bireylerin veya olguların ölçülebilir özelliklerinden ziyade, “neden, nasıl ve niçin” sorularına odaklanarak anlamayı, yorumlamayı ve betimlemeyi amaçlamakta; bu doğrultuda derinlemesine analiz imkânı sunmaktadır.¹⁴¹ Nitel veri analiz yöntemlerinden biri olan betimsel analiz, araştırmının kavramsal çerçevesinin önceden belirlendiği çalışmalarda mevcut durumu tespit etmeye ve anlamlandırmaya yönelik bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Bu yöntemde, elde edilen veriler belirlenen temalara göre özetlenmekte ve yorumlanmaktadır.¹⁴² Verilerin yorumlanma süreci, anlamın ön plana çıkarıldığı, katılımcı ifadelerinin doğrudan alıntılarla desteklendiği ve okuyucuya farklı bir bakış açısı sunmayı amaçlayan öznel bir aşamadır.¹⁴³

Bu bağlamda, gerçekleştirilen mülakatlardan elde edilen ses ve görüntü kayıtları çözümlenmiş, elde edilen veriler analiz sürecinde tekrar tekrar okunarak incelenmiştir. Bulgular doğrultusunda belirlenen etken ve motifler, betimsel analiz yöntemiyle sistematik bir şekilde analiz edilmiştir. Süreç boyunca, katılımcı mühtedîlerin ifadelerinden sıkça alıntılar yapılmış ve bu bulgular Gürbüz ve Şahin’in veri analiz aşamaları doğrultusunda tematik çerçeve dâhilinde etiketlenmiş, tanımlanmış, betimlenmiş, sıralanmış, yorumlanmış ve raporlanmıştır.

---

¹³⁹ Kristen Miller (Ed. vd.), *Cognitive Interviewing Methodology* (New Jersey: John Wiley & Sons, 2014), sf. 35-50.

¹⁴⁰ Sait Gürbüz ve Faruk Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (Felsefe-Yöntem-Analiz), 5 bs. (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018), sf. 169-170.

¹⁴¹ Bruce L. Berg & Howard Lune, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Çev. Ed. Hasan Aydın (Konya: Eğitim Kitabevi, 2015), sf. 38-74.

¹⁴² Rauf Arıkan, *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, 3 bs. (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık 2017), sf. 27.

¹⁴³ Yıldırım ve Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, sf. 170.

Verilerin raporlaştırılması aşamasında, katılımcıların kimliklerini belirgin hale getirebilecek ifadeler sansürlenmiş ve mahremiyetin korunması amacıyla isimler gizli tutulmuştur. Mülakatlardan yapılan alıntılarda, katılımcılara belirli kodlar atanmıştır. Bu doğrultuda, öncelikle “mühtedî” kelimesinin baş harfi olan “M” harfi kullanılmış, ardından mülakat sırasını belirten bir rakam eklenmiştir. Kodlamalar M1, M2, M3 şeklinde oluşturulmuş, bu kodlara tire işaretinden sonra katılımcıların cinsiyetleri (E: Erkek, K: Kadın) ve ihtidâ etme yaşları eklenmiştir. Böylece son hâliyle kodlar; M1-E45, M2-K22, M3-K37, M4-E18, M5-E25, M6-K24, M7-K27 vd. şeklinde düzenlenmiştir.

Sonuç, tartışma ve öneriler bölümünde, veri analizleri sonucunda öne çıkan hususlar değerlendirilmiş; çalışmanın genel bir analizi yapılarak çeşitli çıkarımlarda bulunulmuş ve öneriler sunulmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu araştırmada elde edilen bulgular, 2000-2023 yılları arasında Üsküdar Müftülüğünde gerçekleştirilen ihtidâ merasimlerine ilişkin arşiv kayıtlarının incelenmesi ve görüşmeyi kabul eden mühtedîlerle yapılan mülakatların analiz edilmesi yoluyla elde edilmiştir.

4.1. İhtidâ Arşiv Dosyalarının Analizi

Çalışma kapsamında kişisel veri toplandığından, 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve ilgili mevzuat çerçevesinde gerekli tüm önlemler alınmış, veri güvenliği ve hukuki yükümlülükler titizlikle yerine getirilmiştir. Araştırma, mevcut ihtidâ arşiv dosyalarındaki evrakları, resmî dokümanlarda yer alan yazışmaları, ihtidâ kayıt defterlerindeki verileri ve ihtidâ talebinde bulunan mühtedîlerin dilekçelerinde yer alan ifadeleri kapsamaktadır.

Her mühtedî için ihtidâ defterinde ve ihtidâ dosyalarında ayrı bir bölüm ve ilgili yazışmalar bulunmasına karşın, bazı yıllara ait resmî arşiv kayıtlarında belge ve doküman eksiklikleri tespit edilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda karşılaştırmalı istatistiksel analiz tabloları oluşturulmuş ve bu analizler ışığında araştırmaya ilişkin genel ve kesin sonuçlara ulaşılmıştır.

4.1.1. Genel İhtidâ Arşivi

Bu çalışmada, Üsküdar Müftülüğü arşivinde yer alan mühtedî verileri incelenmiş ve 1926-2023 yılları arasındaki ihtidâ vakalarına ilişkin bulgular sunulmuştur. 1926-1954 yıllarına ait mühtedî sayıları, Üsküdar Müftülüğü arşivinde muhafaza edilen “Evrak-ı Müsbite” adlı iki ayrı dosyadan elde edilmiştir.¹⁴⁴

---

¹⁴⁴ İrfan Başkurt, Yaygın Din Eğitimi ve Sosyo-Psikolojik Açından İhtida Hadisesi (Üsküdar, Kadıköy ve Beyoğlu Örneği), *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (İstanbul: 2006), S. 14, sf. 177-181.

1961-2000 yılları arasındaki mühtedî sayıları ise Diyanet İşleri Başkanlığının resmî talebi üzerine, Üsküdar Müftülüğü tarafından 7 Şubat 2001 tarihinde gönderilen cevabî yazının ekinde yer alan ihtidâ formlarına dayanmaktadır. 2000-2023 yıllarına ilişkin mühtedî sayıları ise Müftülük arşivinde bulunan çeşitli dosya ve dokümanlardan temin edilmiştir.

Bu kapsamda, 1926-2023 yılları arasında toplam 97 yıllık zaman diliminde, Üsküdar Müftülüğü ihtidâ arşivi kayıtlarına göre, 262'si (%41.8) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, 365'i (%58.2) yabancı uyruklu olmak üzere toplam 627 kişi ihtidâ merasimiyle belge olarak İslâm dinine geçmiştir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan 262 mühtedînin milliyet ve mezhep dağılımı incelendiğinde, 120'sinin Ermeni/Ortodoks, 111'inin Rum/Ortodoks, 30'unun Yahudi, birinin ise Süryani olduğu tespit edilmiştir. Mühtedîlerin ağırlıklı olarak Ermeni, Rum ve Yahudi cemaatlerine mensup olmalarının, Üsküdar ve çevresindeki bazı mahallelerde söz konusu grupların yoğun olarak ikamet etmeleriyle ilişkili olduğu değerlendirilmiştir (Bkz. Tablo 4.1).

Tablo 4.1: İhtidâ Arşivi - Mühtedîlerin Sayısına Dair Bulgular

Dönemler	Türkiye Uyruklu	Diğer Ülkeler	Toplam
1926-1954	167	20	187
1961-1980	17	10	27
1981-2000	58	119	177
2001-2023	20	216	236
Toplam	262	365	627

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

4.1.2 Demografik Bilgiler

Üsküdar Müftülüğü ihtidâ arşivine ait 2000-2023 yılları arasındaki verilerin analizi neticesinde, kayıtlı toplam 236 mühtedînin 176'sının kadın, 60'ının ise erkek olduğu tespit edilmiştir. Bu veriler, kadınların erkeklere oranla yaklaşık üç kat daha fazla ihtidâ ettiği ya da ihtidâ belgesi aldığı sonucunu ortaya koymaktadır. Bu durum, kadınların İslâm'a ihtidâ etme veya ihtidâ belgesi alma konusunda erkeklere kıyasla daha istekli oldukları şeklinde yorumlanabilir (bkz. Tablo 4.2).

Mühtedîlerin ihtidâ yaşları 18 ile 80 arasında değişmekte olup, bireylerin %75'inin ihtidâ yaşlarının 40'ın altında olduğu görülmektedir. 40 yaş altı mühtedîlerin üçte ikisinin, kimlik ve kişiliğin büyük oranda şekillendiği 18-29 yaş aralığında yer aldığı belirlenmiştir. Bu yaş grubundaki bireylerin daha cesur kararlar alabildiği göz önünde bulundurulduğunda, ihtidâ süreçlerinin bu dönemde yoğunlaşması anlamlı bir bulgudur. Buna karşılık, özellikle 45 yaş ve üzerindeki bireylerde ihtidâ oranlarının belirgin şekilde azaldığı görülmektedir. Bu durum, ileri yaşlarda bireylerin gençlere kıyasla köklü değişimlere daha kapalı oldukları şeklinde açıklanabilir (bkz. Tablo 4.2).

Mühtedîlerin medeni durumları incelendiğinde, %40'ının evli, %5'inin dul ve %55'inin bekâr olduğu tespit edilmiştir. Bekâr bireylerin ihtidâ süreçlerinde eğitim ve seyahat gibi çeşitli faktörlerin etkili olabileceği düşünülmele birlikte, evliliğin de ihtidâyâ zemin hazırlayan önemli bir etken olduğu söylenebilir. Özellikle gayrimüslim bireylerin evlilik yoluyla ihtidâ etmeye yönelme eğiliminde oldukları dikkate alınmalıdır (bkz. Tablo 4.2).

Mühtedîlerin eğitim durumları değerlendirildiğinde, yalnızca 18 kişinin (%7.6) ilkokul veya ortaokul mezunu olduğu; çoğunluğun ise lise (%41.5) veya lisans (%45) mezunu olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 14 mühtedînin (%5.9) lisansüstü akademik çalışma yürüttüğü belirlenmiştir. Bu veriler, mühtedîlerin eğitim düzeylerinin genel olarak yüksek olduğunu göstermektedir (bkz. Tablo 4.2).

Meslek gruplarına göre yapılan incelemeye göre, mühtedîlerin 34'ü (%14) öğrenci, 133'ü (%56) ise aktif olarak çalışmaktadır. Çalışan mühtedîler arasında mühendis, öğretmen, akademisyen, doktor ve avukat gibi orta ve üst düzey meslek gruplarında yer alan bireyler bulunmaktadır. Eğitim alanında faaliyet gösteren 26 mühtedîden 8'i akademisyen, 18'i öğretmen olarak belirlenmiştir. Sağlık sektöründe yer alan 11 mühtedîden 5'i doktor, 2'si diyetisyen, 2'si hemşire ve 2'si hasta bakıcıdır. Hukuk alanında faaliyet gösteren 9 mühtedîden 6'sı avukat, 3'ü hukuk danışmanıdır. Bunların dışında, 66 mühtedînin (%28) ev hanımı olduğu ve çoğunluğunun lisans mezunu olduğu görülmektedir. Ayrıca 3 mühtedî işsiz olduğunu beyan etmiştir. Eğitim ve meslekî statünün bireylerin gelir düzeyini doğrudan etkileyen faktörler olduğu göz önünde bulundurulduğunda, mühtedîlerin büyük çoğunluğunun orta ve üst sınıf meslek gruplarında yer alması dikkat çekicidir (bkz. Tablo 4.2).

Tablo 4.2: İhtidâ Arşivi - Mühtedîlerin Demografik Bilgileri

	Gruplar	Sayı (n)	Oran (%)
Cinsiyet	Kadın	176	74.58
	Erkek	60	25.42
	Toplam	236	% 100
İhtidâ Yaşı	18-29	119	50.43
	30-39	58	24.58
	40-49	33	13.98
	50-59	12	5.08
	60 Üstü	14	5.93
Medenî Hali	Bekâr	130	55.08
	Evli	94	39.84
	Dul	12	5.08
Eğitim	İlkokul	10	4.24
	Ortaokul	8	3.39
	Lise	98	41.53
	Lisans	106	44.91
	Lisansüstü	14	5.93
Meslek	Ev Hanımı	66	27.97
	Öğrenci	34	14.41
	Eğitimci	26	11.02
	Mühendis	19	8.05
	Sağlıkçı	12	5.08
	Hukukçu	9	3.81
	Kuaför	9	3.81
	İşsiz	3	1.27
	Diğer	58	24.58

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

4.1.3. Mühtedî Uyrıkları

2000-2023 yılları arasında Üsküdar Müftülüğü ihtidâ arşiv kayıtları incelendiğinde, mühtedîlerin uyruk bakımından çeşitlilik gösterdiği tespit edilmiştir. Bulgular doğrultusunda, ilk dört sırayı Eski Demir Perde ülkeleri olan Moldova, Romanya, Rusya ve Ukrayna oluşturmaktadır. Buna ek olarak, Belarus ve Gürcistan'ın da dâhil edilmesi durumunda toplam 125 mühtedînin (%53) Doğu Bloku ülkelerinden geldiği görülmektedir. Söz konusu bireylerin ihtidâ süreçlerinin, tâbi oldukları eski komünist

rejimlerin seküler ve ateist sistemlerinden kaynaklanan içsel ve dışsal çeşitli motivasyonlarla şekillenmiş olması muhtemeldir (bkz. Tablo 4.3).

Bunun yanı sıra, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup ihtidâ eden bireyler arasında on Ermeni, yedi Rum ve üç Yahudi kökenli olmak üzere toplam yirmi kişi bulunmaktadır. Ayrıca, Batı Avrupa ülkeleri içerisinde Almanya, on yedi mühtedî ile ilk sırada yer almaktadır. Diğer taraftan, on yedi farklı ülkeden yalnızca birer mühtedînin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu ülkeler sırasıyla Avusturya, Avustralya, Yunanistan, Bulgaristan, Ermenistan, Macaristan, Brezilya, Meksika, Polonya, Slovakya, Finlandiya, Tayland, Vietnam, Estonya, Endonezya, Nijerya ve Dominik Cumhuriyeti'dir (bkz. Tablo 4.3).

Tablo 4.3: İhtidâ Arşivi - Mühtedîlerin Uyrukları

Uyruk	Sayı (n)	Oran (%)
Moldova	35	14.83
Romanya	29	12.29
Rusya	28	11.86
Ukrayna	24	10.17
Türkiye	20	8.48
Almanya	17	7.21
A.B.D.	12	5.08
İngiltere	10	4.24
Fransa	8	3.39
Gürcistan	6	2.54
Hollanda	6	2.54
İtalya	6	2.54
İspanya	3	1.27
Belçika	3	1.27
Kanada	3	1.27
Japonya	3	1.27
Çin	3	1.27
Belarus	3	1.27
Diğer	17	7.21
Toplam	236	% 100

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

4.1.4. Eski İnanç Durumları

2000-2023 yılları arasında Üsküdar Müftülüğü ihtidâ arşiv kayıtları incelendiğinde, ihtidâ eden bireylerin büyük çoğunluğunun Hristiyanlık inancından İslâm'a geçtiği tespit edilmiştir. Verilere göre, mühtedîlerin %90'ını oluşturan 212 kişi, ekseriyetle Ortodoks mezhebine mensup olmakla birlikte, bazı kayıtlar bireylerin Hristiyanlığın hangi mezhebine bağlı olduklarını belirtmemektedir. Ayrıca, arşiv kayıtlarında yalnızca yedi mühtedînin (%3) İslâm'a girmeden önce ateist olduğunu beyan ettiği görülmektedir. Nitekim, ihtidâ olgusuna ilişkin gerçekleştirilen saha araştırmalarının bulguları da, ihtidâ eden bireylerin büyük ölçüde Tanrı inancına sahip kimseler arasından çıktığını göstermektedir (bkz. Tablo 4.4).

Tablo 4.4: İhtidâ Arşivi - Mühtedîlerin Eski İnanç Durumları

Eski Din/İnanç	Sayı (n)	Oran (%)
Hristiyanlık	212	89.83
Ateizm	7	2.97
Deizm	5	2.12
Budizm	5	2.12
Yahudilik	3	1.27
Diğer	4	1.69

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

4.1.5. İhtidâ Sebepleri

2000-2023 yılları arasında Üsküdar Müftülüğü ihtidâ arşiv kayıtlarında yer alan mühtedîlerin ihtidâ sebepleri incelendiğinde, herhangi bir gerekçe belirtilmeksizin “kendi isteğimle” ifadesinin yer aldığı başvuruların sayısının yetmiş sekiz (%33) olduğu görülmektedir. Bu oran, diğer ihtidâ sebeplerine kıyasla en yüksek orana sahiptir. Her ne kadar ihtidâ belgelerinde ve ihtidâ defterlerinde bu şekilde kaydedilmiş olsa da, bu grupta yer alan bireylerin beyan etmek istemedikleri farklı ihtidâ gerekçelerinin olabileceği göz ardı edilmemelidir. Nitekim, ihtidâ dilekçelerinin büyük çoğunluğu “hiçbir zorlama olmadan, kendi hür irademle ve kendi isteğimle” ifadesiyle sonlanmaktadır (bkz. Tablo 4.5).

Tabloda ikinci sırada yer alan ve ihtidâ gerekçesi olarak gösterilen “araştırma” sebebiyle din değıştirenlerin sayısı yetmiş olup, bu oran yaklaşık %30’dur. Alanyazında gerçekleştirilen çalışmalar da genellikle araştırma temelli ihtidâların en yaygın sebep olduğunu ortaya koymaktadır. Teknolojik gelişmeler ve iletişim olanaklarının artması, bireylerin dinleri daha kolay araştırabilmesini sağlamış ve bu durum söz konusu sonucun ortaya çıkmasında önemli bir etken olmuştur. Tablonun üçüncü sırasında ise ihtidâ süreçlerinde önemli bir faktör olan “evlilik” yer almaktadır (bkz. Tablo 4.5).

Tablo 4.5: İhtidâ Arşivi - Mühtedîlerin İhtidâ Etme Sebepleri

İhtidâ Sebebi	Sayı (n)	Oran (%)
Kendi İsteği	78	33.05
Araştırma	70	29.66
Evlilik	46	19.49
Anlık Etkileşim	35	14.83
Seyahat	7	2.97
Toplam	236	% 100

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

4.2. Katılımcıların Mülakat Analizleri

Bu bölümde, araştırmanın veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formlarının kullanılmasıyla elde edilen verilerin analiz sonuçlarına yer verilmektedir. Çalışma kapsamında, 2000-2023 yılları arasında Üsküdar Müftülüğünde ihtidâ merasimi gerçekleştirerek belge almış ve görüşmeyi kabul eden mühtedîlerle mülakatlar yapılmıştır. Araştırmaya, on kadın ve on erkek olmak üzere toplam yirmi katılımcı dâhil edilmiştir. Bulguların sunumuna, katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bilgilerin verilmesiyle başlanmış, ardından araştırmanın temel sorularına yönelik analizlere yer verilmiştir.

4.2.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Grubun demografik değişkenleri incelendiğinde, özellikle yaş dağılımı açısından dikkate değer bir çeşitlilik gözlemlenmiştir. İhtidâ etme yaş aralıklarına bakıldığında, katılımcıların büyük bir kısmının genç yaşlarda ihtidâ ettiği tespit edilmiştir. Buna göre, katılımcıların %75'ini oluşturan on beş kişi (yedisi erkek, sekizi kadın) 17-29 yaş aralığında yer almaktadır. Bu grupta yer alan en genç mühtediler, 17 yaşında ihtidâ etmişlerdir. 30-39 yaş aralığında yer alan iki kadın katılımcı ile birlikte, araştırmaya katılan mühtedilerin %85'inin ihtidâ yaşının kırkın altında olduğu belirlenmiştir. Kırk yaş ve üzerindeki katılımcılar ise %15'lik bir oranla temsil edilmektedir; bu grupta 40-49 yaş aralığında iki erkek, 50-59 yaş aralığında ise bir erkek mühtedî bulunmaktadır. Bu araştırmadaki en yaşlı mühtedî 52 yaşındadır.

Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde, bekâr bireylerin oranının %30 olduğu, evli bireylerin ise %70 gibi bir çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Nitekim, ihtidâ sürecinin ardından evlilik oranında belirli bir artışın meydana gelmiş olabileceği öngörülmektedir.

Grup eğitim durumu bakımından değerlendirildiğinde, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun yükseköğretim mezunu olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, katılımcıların %90'ı yükseköğretim düzeyinde eğitim almış olup, on ikisi lisans, altısı ise lisansüstü mezundur. Katılımcıların yalnızca ikisi (%10) lise mezunu olup, bu durum mühtedilerin genel olarak yüksek bir eğitim düzeyine sahip olduklarını göstermektedir (bkz. Tablo 4.6 ve 4.7).

Katılımcıların meslekî durumlarına ilişkin bulgular incelendiğinde, iki kişinin (%10) hâlen öğrenci olduğu belirlenmiştir. Katılımcılar arasında dört kişi (%20) ev hanımı olup, bunlardan üçü lisans mezunudur. Çalışmakta olan katılımcıların oranı %70 olup, bu grupta öğretmen, mühendis, doktor ve avukat gibi meslek gruplarında faaliyet gösteren bireyler bulunmaktadır (bkz. Tablo 4.7).

Araştırmaya katılan mühtedilerin uyrukları açısından da dikkate değer bir çeşitlilik gözlemlenmiştir. Katılımcılar on iki farklı ülke kökenine sahiptir. Uyruk dağılımı şu şekildedir: Dört Rus (M3, M9, M18 ve M20), üç İngiliz (M6, M17 ve M19), iki Alman (M5 ve M8), iki İtalyan (M1 ve M4), iki Amerikalı (M7 ve M16), bir Gürcü (M2), bir Meksikalı (M10), bir Fransız (M11), bir Macar (M12), bir Ukraynalı (M13), bir Çinli (M14) ve bir Romen (M15) (bkz. Tablo 4.6 ve 4.7).

Tablo 4.6: Katılımcı Mühendislerin Oranlarına Göre Demografik Bilgileri

		Kadın		Erkek		Toplam	
		Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
Yaş Aralığı	17-29	8	%40	7	%35	15	%75
	30-39	2	%10	-	-	2	%10
	40-49	-	-	2	%10	2	%10
	50-59	-	-	1	%5	1	%5
Medenî Hali	Bekâr	2	%10	4	%20	6	%30
	Evli	8	%40	6	%30	14	%70
Eğitim Durumu	Lise	2	%10	-	-	2	%10
	Lisans	7	%35	5	%25	12	%60
	Y.Lisans	1	%5	3	%15	4	%20
	Doktora	-	-	2	%10	2	%10
Uyruğu	Rus	2	%10	2	%10	4	%20
	İngiliz	2	%10	1	%5	3	%15
	Alman	1	%5	1	%5	2	%10
	İtalyan	-	-	2	%10	2	%10
	Amerikalı	1	%5	1	%5	2	%10
	Meksikalı	-	-	1	%5	1	%5
	Fransız	-	-	1	%5	1	%5
	Romen	-	-	1	%5	1	%5
	Macar	1	%5	-	-	1	%5
	Gürcü	1	%5	-	-	1	%5
	Ukraynalı	1	%5	-	-	1	%5
	Çinli	1	%5	-	-	1	%5

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 4.7: Katılımcı Mühtedilerin Ayrıntılı Demografik Bilgileri

	Cinsiyet	Yaşı	İhtidâ Yaşı	Medeni Hali	Eğitim Durumu	Mesleği	Uyruğu
M1	Erkek	75	45	Evli	Lisans	Hukukçu	İtalyan
M2	Kadın	28	22	Evli	Lise	Kuaför	Gürcü
M3	Kadın	43	37	Evli	Lise	Ev Hanımı	Rus
M4	Erkek	49	18	Evli	Doktora	Öğr. Üyesi	İtalyan
M5	Erkek	34	25	Evli	Y.Lisans	Yazar	Alman
M6	Kadın	40	24	Evli	Lisans	Avukat	İngiliz
M7	Kadın	42	27	Evli	Lisans	Ev Hanımı	Amerikalı
M8	Kadın	29	23	Evli	Lisans	Ev Hanımı	Alman
M9	Erkek	29	22	Evli	Lisans	Mühendis	Rus
M10	Erkek	46	43	Bekâr	Y.Lisans	Öğretmen	Meksikalı
M11	Erkek	66	18	Evli	Doktora	Öğr. Üyesi	Fransız
M12	Kadın	52	26	Bekâr	Lisans	Tercüman	Macar
M13	Kadın	43	29	Evli	Y.Lisans	Psikolog	Ukraynalı
M14	Kadın	39	26	Evli	Lisans	Ev Hanımı	Çinli
M15	Erkek	27	17	Bekâr	Lisans	Öğrenci	Romen
M16	Erkek	29	24	Evli	Lisans	Lojistik	Amerikalı
M17	Erkek	66	52	Bekâr	Y.Lisans	Mühendis	İngiliz
M18	Kadın	37	27	Bekâr	Lisans	Doktor	Rus
M19	Kadın	43	31	Evli	Lisans	Öğretmen	İngiliz
M20	Erkek	22	17	Bekâr	Lisans	Öğrenci	Rus

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

4.2.2. İhtidâ Öncesi Süreç

Demografik verilerin tespiti takiben mülakatın ikinci aşamasında, mühtedilerin ihtidâ öncesi inanç sistemleri, aldıkları dinî eğitim, ailelerinin dindarlık düzeyi, dinî tutum ve davranışları ile yaşadıkları duygusal travmalar veya mistik deneyimler üzerine sorular yöneltilmiştir. Ayrıca, önceki dinî inançlarıyla ilgili yaşadıkları sorunlar, İslâm hakkında ihtidâ öncesi sahip oldukları bilgi ve düşünceler, İslâm dini ile ilk temas süreçleri ve bu karşılaşmanın üzerlerinde bıraktığı etkiler de mülakat kapsamında ele alınmıştır.

4.2.2.1. İhtidâ Öncesi Din ve İnançlar

Mülakat sırasında katılımcılara önceki dinî aidiyetleri ve inanç durumları sorulmuş olup, verdikleri yanıtlar ihtidâ arşiv kayıtlarındaki bulgularla büyük ölçüde uyum göstermektedir. Buna göre, ihtidâ öncesinde katılımcıların büyük çoğunluğunun (%75) Hristiyan olduğu tespit edilmiştir. Mezhepsel dağılım incelendiğinde, yedi katılımcının Ortodoks (M2, M3, M9, M13, M15, M18, M20), beşinin Katolik (M1, M4, M8, M10, M17), birinin Protestan (M5), birinin Anglikan (M6) ve birinin Evanjelik (M7) olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, bir katılımcının (%5) ihtidâ öncesinde Budizm (M14) inancına mensup olduğu ifade edilmiştir. Katılımcıların %80'i farklı düzeylerde de olsa bir dinî aidiyete sahiptir. Diğer yandan, iki katılımcı (M11 ve M12) geçmişte herhangi bir dine mensup olmadıklarını, ancak her zaman yaratıcı bir varlığa inandıklarını belirterek kendilerini “deist” (%10) olarak tanımlamışlardır. Bununla birlikte, iki katılımcı (M16 ve M19) Katolik Hristiyan bir çevrede yetiştirildiklerini, ancak bu dine aidiyet hissetmediklerini ve bazı dönemlerde Tanrı'ya inanmış olsalar da genel olarak “agnostik” (%10) bir inanç yapısına sahip olduklarını beyan etmişlerdir (bkz. Tablo 4.8).

Tablo 4.8: Katılımcı Mühtedilerin İhtidâ Öncesi Din ve İnançları

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
Hristiyan Ortodoks	4	%20	3	%15	7	%35
Hristiyan Katolik	1	%5	4	%20	5	%25
Hristiyan Protestan	-	-	1	%5	1	%5
Hristiyan Anglikan	1	%5	-	-	1	%5
Hristiyan Evanjelik	1	%5	-	-	1	%5
Budist	1	%5	-	-	1	%5
Deist	1	%5	1	%5	2	%10
Agnostik	1	%5	1	%5	2	%10

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

4.2.2.2. İhtidâ Öncesi Dindarlık Düzeyleri

Mülakat sürecinde katılımcılara çocukluk dönemlerindeki dinî inanç seviyeleri ve ihtidâ öncesi dindarlık düzeyleri sorulmuştur. Verdikleri yanıtlar incelendiğinde, ihtidâ öncesinde %80'inin belirli bir dinî aidiyete sahip olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcı mühtedîlerin dindarlık düzeyleri incelendiğinde üç farklı gruba ayrıldıkları görülmektedir: %15'i dinî inançlarına güçlü bir bağlılık gösterenler (M1, M7, M15), %45'i dinî pratiği kültürel bir çerçevede sürdürenler (M2, M3, M4, M5, M6, M8, M9, M14, M17) ve %20'si dinî inançları konusunda şüphe duyanlar (M10, M13, M18, M20) olarak sınıflandırılmıştır. Bununla birlikte, katılımcıların %20'sinin (M11, M12, M16, M19) herhangi bir dinî aidiyet hissetmediği belirlenmiştir. Tanrı inançları açısından değerlendirildiğinde ise bu katılımcı grubunun %10'unun deist, %10'unun ise agnostik olduğu tespit edilmiştir (bkz. Tablo 4.8 ve 4.9).

Tablo 4.9: Katılımcı Mühtedîlerin İhtidâ Öncesi Dindarlık Düzeyleri

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
Dinine Bağlı	1	%5	2	%10	3	%15
Kültürel Dindar	5	%25	4	%20	9	%45
Dininden Şüphede	2	%10	2	%10	4	%20
Aidiyeti Yok	2	%10	2	%10	4	%20

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

İnançlı ve dindar bir insandım. Kendimi Hristiyan olarak tanımlıyordum, ama dinimin yeterli gelmediğini ve manevi açıdan rahatsız olduğumu hissediyordum. Mantığıma uymayan birçok şeyi anlamlandıramıyordum. Bunlar beni sorgulamaya ve araştırmaya sevketti. (M1-E45)

Hristiyan'dım ama çok böyle, çok Hristiyan değil! Ne var, onun ismi ne? Kilise. Ama ben 18 yaşdan sonra belki bir, iki, üç, dört kere gittim. Yani çok böyle değildim yani. Evet, öyle bir şeydim. (M2-K22)

Eskiden benim arkadaş Ortodoks Hristiyan, ne zaman ölmüş, sadece o zaman kiliseye giderdim, ama ben dedim hep 'Allah var'. Tora okudum, Bibliya okudum hepsi Rusça, nasıl tabi belli değil, yanlış doğru okudum. 1998 yavaş yavaş din başladı, önce okullarda 'Allah yok' öğretiyorlardı. Kim dese 'Allah var' sen hasta mısın diye bakarlardı, (M3-K37)

Ebeveynlerim gibi ben de çok dindar biri değildim. Dinî düşüncenin ve uygulamaların öneminin azaldığı, modern, seküler ve Protestan bir toplumun bireyi olarak dinimi bireysel yaşıyordum. Ancak Tanrı'ya güven ve teslimiyet üzere daha derin yaşamayı da arzu ediyordum. (M5-E25)

Çocukluğumda kiliseye belki senede bir, belki iki kere giderdik, ama Tanrı ile bağı yoktu. Yani kilise ve Allah arasında bir bağ olması gerekmiyor gibi geldi bana. Bu yüzden tek başıma hiç gitmedim kiliseye. Yani biliyordum ben, O vardı, ama hayat tarzım, yani nasıl günü geçirebilirim. Hep inandım, hep inandım, ama tam neye inandım, işte onu bilmiyordum. (M6-K24)

Çocukken, ben de her çocuk gibi fitrata yakın olduğumdan Allah'a, yani Tanrıya inanıyordum. Kendimi çok dindar hissediyordum. Hatta hatırlıyorum ilk defa ateist bir adamla tanıştığımda babam tenis oynuyordu onunla. Babam dedi ki; 'O bir ateist'. Ben çok şaşırđım, çok üzüldüm ona, çocuktum ama. Sonra ergenlikte soğumaya başladım dinden, ama hiç ateist olmadım. Ailemle her pazar kiliseye gidiyorduk, ama çok etkilenmiyordum. Bir de pazar günü kiliseye gitmeden önce cuma günleri rahip ile görüşerek günah çıkarıyorduk, bu ters geliyordu. Niye bir insan olması lazım, niye direkt değil, Hani tövbe var ya İslâm'da. Tövbe kavramını bilmiyordum, ama bu durum bana ilginç geliyordu. (M7-K27)

Lisede kafam karıştı. Katolik Kilisesi'nden sorularıma aldığım cevaplar tatmin edici değildi. İçimde adeta bir boşluk vardı, ancak Tanrı'ya aramak için bir güçlü çağrı da vardı. (M10-E43)

Mensup olduğum bir dinim yoktu. Aslında ateist olan bir ülkede her zaman inançlı oldum, asla ateist olmadım diyebilirim. Ben İslâm'a doğal bir şekilde vardım. Müslümanlık benim ilk dinimdir. (M11-E18)

Tanrı'ya hep inandım, ama dinim bana pek bir anlam ifade etmiyordu. Doğru yolu göstermesi için Tanrı'ya hep dua ettim. (M13-K29)

Dinin üstüne çok düşünmemiş ve bir arayışa girmemişim. Gençlik hevesi ve eğitim... Eğitim bizim oralarda çok yoğun ve ağır oluyor, bu nedenle bir boşluk olmadan öncesine kadar sürecin farkında değildim. (M14-K26)

Yeterli seviyede inancım vardı. Kiliseye giderdim. Papazla görüşürdüm. Günahımı anlatırdım ona. Yani dindar sayılırdım. (M15-E17)

Hristiyan'dım, ancak dindar değildim. Daha lisedeyken hayatın anlamını aramaya başladım. Önce Hıristiyanlıkla bağlantı kurdum, ama sonra ondan da uzaklaştım ve yavaş yavaş agnostisizme sürüklendim.(M16-E24)

Bir katolik olarak yetiştirildim. İşimden dolayı Londra'ya taşındığımda bu inancımı kaybettim, ama hala Tanrı'ya inanıyordum. (M17-E52)

Kendimi inançlı zannediyordum, ama dinî duygularım oldukça yüzeyseldi. Dinî bayramlarda kiliseye giderdim, ama Tanrı ile derin kişisel bir bağım daha önceden hiç olmamıştı. (M18-K27)

Kültürel Ortodoks bir Hristiyanıydım. Dürüst olmak gerekirse, yakın zamana kadar dinle hiç ilgilenmemiştim. Tipik hoyrat bir gençtim, daha çok modern müzik, video oyunları ve arkadaşlarla takılıyordum. Ancak yavaş yavaş hayatımda bir şeylerin eksik olduğunu, bir şeylerin beni aşağıya doğru çektiğini hissetmeye başladım. Bir arayışa girince düşüncelerim değişmeye başladı. Algularım düzeldi ve kararlarım güzelleşti. (M20-E17)

4.2.2.3. Ailelerin Dindarlık Düzeyleri

Mülakat sürecinde katılımcılara ailelerinin dindarlık düzeyi hakkında sorular yöneltilmiştir. Elde edilen verilere göre, katılımcıların aile bireylerinin %15'i dindar, %60'ı ise yalnızca belirli dinî gün ve gecelerde ibadet eden kültürel dindar olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca, ailelerin %15'i farklı din ve mezheplere mensup olup, %5'i herhangi bir dinî aidiyet taşımamaktadır. Bunun yanı sıra, din karşıtı görüşe sahip ailelerin oranı %5 olarak tespit edilmiştir (bkz. Tablo 4.10).

Tablo 4.10: Katılımcı Mühtedilerin Ailelerinin Dindarlık Düzeyleri

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
Dinine Bağlı	1	%5	2	%10	3	%15
Kültürel Dindar	6	%30	6	%30	12	%60
Farklı Din ve Mezhep	1	%5	2	%10	3	%15
Aidiyetleri Yok	1	%5	-	-	1	%5
Din Karşıtı	1	%5	-	-	1	%5

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Dinini yaşamaya çalışan koyu Katolik bir ailede yetiştim. Annem ve babam çok inançlıydı. Akrabalarımın papaz ve rahibeler vardı. Onlarla birlikte kilisede olduğum zaman ben de hizmet ediyordum. (M1-E45)

Din eğitim yok bizde böyle. Yani direkt, ilk önce bunu yapıyorlar, kiliseden direkt Hristiyan oluyor öyle, ama bir şeyler yapmıyorlar. (M2-K22)

Ailem Hristiyan, iman az biraz, onlar din yaşamıyor. Küçüktüm ben, kiliseye gidiyoruz. Birgün şöyle oldu; ben orada tılandım, nefes alamıyorum, beni baba hemen çıkartıyor, orada travma var bende. Ailede inanç zaten çok az, çıktık oradan, şey gittik. Az biraz sonra annem ateist oldu, baba hala Ortodoks, yani biliyor o var yaratıcı, inanıyor yani. (M3-K37)

Ailem pek dindar değildi. Onlar sadece kültürel anlamda Hristiyan idiler. Katolik ayinlerine katılmazlardı. (M4-E18)

Kendi ailemle ilgili şunu söyleyebilirim çok dindar bir ailede büyümedim, yani rahip olarak dedem çalışıyordu. Benim annemin neslinde ya da babamın neslinde çok böyle ibadetler, Hristiyanlığa göre bir yaşam sürdürmek gibi bir algı yoktu. Ondan ziyade daha çok ailemde manevi bir altyapı vardı. Mesela babam meditasyon ve Hint felsefesi ile daha çok ilgileniyordu. (M5-E25)

Anneannem dindar bir Hristiyan. Her hafta kiliseye gidiyor ama onun dışında yok! Hayır, anne baba, kardeşlerde dinî yaşam yoktu. (M6-K24)

Annem Arap dilini ve kültürünü bilen geleneksel bir Müslümandı. Küçükken dini hakkında bazı şeyler söylediğini hatırlıyorum. Ramazan ve Kurban Bayramlarını biliyordu, ama ondan bir dinî eğitim almadım. (M11-E18)

Annem ve babam dinlere karşı hep mesafeliydiler, çünkü onlar Tanrı'ya inanmıyorlardı. Beni ve iki kız kardeşimi de inançsız yetiştirdiler. Zaten öldüklerinde bizler çocuktuk. Evet, ikisi de ateistti, ama ben asla onlar gibi ateist olmadım. Hep inandım her zaman ve gerçeği araştırdım. (M12-K26)

Pazar günleri ailemle kiliseye giderdik. 40 gün orucunu tutmasak da Paskalya gibi dinî bayramları, dinî günleri kutlardık. Ancak evimizde Kutsal Kitap hiç açılmazdı. (M13-K29)

Annem Hristiyan, babam ise Budist idi. Farklılıklar yüzünden aralarında bazen çatışmalar oluyordu. Annemin Hristiyanlık ile ilgili internette bazı paylaşımlarının beni araştırmaya sevk ettiğini hatırlıyorum. (M14-K26)

Babam benim hocam oldu. On yaşımdan beri onun sohbetleriyle büyüdüm. Sürekli kilisede papazlarla görüşür, onları terleten sorular sorardı, ben de yanında olurum. İlk bilgi kaynağım hep babamdı. (M15-E17)

Ailem bana Hristiyanlığı gerçekten öğretmemişti. Onlar da dinlerini bilmiyorlardı. Onlara 'uçlemenin ne anlama geldiğini' sormuştum, bana 'biz de bilmiyoruz' dediler. (M16-E24)

Gençken ailemle birlikte kiliseye giderdim, ancak evimizde dinî ritüeller olmazdı. Onlardan bir dinî eğitim veya telkin de almadım. (M17-E52)

Ailemin dinî eğitimi vardı. Dinin belli kurallarını da yerine getirirlerdi. Ortodoks bayramlarını kutlardık ama dinin anlam ve önemi konusunda derin bir anlayışları yoktu. (M18-K27)

Ailem ve yakın çevremde bir dinî terbiye yoktu. Dinî yaşam hiç yoktu. Allah yokmuş gibi yaşıyorduk. Duamız yoktu, evimizde beslediğimiz kuşumuz kadar, köpeğimiz kadar yaratıcımıza karşı bir hissimiz de yoktu. (M20-E17)

4.2.2.4. Travmatik veya Mistik Olaylar

Mülakatta katılımcılara, ihtidâ öncesinde kendilerini olumlu yönde etkileyen mistik deneyimler veya derin huzursuzluk yaratacak düzeyde travmatik olaylar yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri yanıtlar doğrultusunda, bazı bireylerin bu tür deneyimlere sahip olduğu tespit edilmiştir.

M1 uyanık haldeyken, M2 uyku ile uyanıklık arasındaki bir durumda, M13 ise rüyasında kendilerini aydınlatan ve dünya görüşlerini köklü bir şekilde değiştiren mistik tecrübeler yaşamışlardır. M5, Suriye’de; M10 ise Türkiye’de belirli sûfi gruplarla etkileşimde bulunarak mistik olaylar deneyimlemiştir.

Bunun yanı sıra, bazı katılımcılar hayatlarında önemli travmatik olaylar yaşamıştır. M12, küçük yaşta anne ve babasını kaybederek iki küçük kız kardeşiyle birlikte yetim kalmıştır. M7, genç yaşta ebeveynlerinin boşanması, ardından babasının hastalığı ve vefatı nedeniyle derin duygusal travmalar geçirmiştir. M8 ve M19 ise çocukluk dönemlerinde ebeveyn kaynaklı travmatik olaylar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. M20, kendisini anlam arayışına yönelen bazı travmatik olaylar yaşadığını belirtmiş, ancak bu olayların içeriği hakkında bilgi vermekten kaçınmıştır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda, mistik tecrübe yaşayan katılımcı sayısı beş kişi olup, bu oran toplam katılımcıların %25’ine tekabül etmektedir. Benzer şekilde, travmatik bir deneyim yaşayanların sayısı da beş olup, oranları %25’tir. Mistik veya travmatik herhangi bir tecrübe yaşamadığını belirten katılımcı sayısı ise on olup, toplam katılımcıların %50’sini oluşturmaktadır (bkz. Tablo 4.11).

Tablo 4.11: Katılımcı Mühtedîlerin Yaşadıkları Travmatik veya Mistik Olaylar

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
Mistik	2	%10	3	%15	5	%25
Travmatik	4	%20	1	%5	5	%25
Hiçbiri	4	%20	6	%30	10	%50

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Araştırma sürecinde çok önemli bir faaliyetim olmuştu; doğadaki tefekkür. Allah'ı tefekkür için dağlarda yürüyüşler yaparak kendimi sorguluyordum. Bir gün karar verdim. Dağlara gidip Allah'ı buluncaya kadar geri dönmeyecektim. Akşam olunca bir orman kenarında kamp kurdum. Garip hayvan sesleri vardı. Kendimi çok çaresiz hissettim. Bir müddet sonra uykuya dalmışım. Gece uyandığında müthiş bir manzara ile karşılaştım. Gökyüzündeki sayısız yıldız bir şekilde sanki gelip içime girmiş, göğsüm onların hepsini kapsamıştı. O an çok özel bir duygu hissettim. Allah'ın varlığını, Allah'ın benimle beraber olduğunu hissediyordum. Sakinleşip düşündüm. Allah var ve ben de Allah'a giden yolu bulmak istiyorum. Bu duygu içinde daha kararlı, ciddi bir şekilde araştırmalarımaya devam etmek için dağdan indim ve çok kısa bir süre sonra imana erdim. (M1-E45)

Aslında oldu öyle bir şeyler. Ben yalnız evdeydim. Ben yatıyorum yani. Uyku gibi ama uyku değil! Yataktan kalkmak istiyorum, kalkamıyorum. Beni yatağın ayakucu bir masa, sandalye var bizim. Ben ayakucunda bir adam görüyor. Nasıl bir şey biliyor musunuz? Bir uzun, siyah beyaz saçlı, beyaz bir uzun elbise gibi bir şey giymiş. Adam kadın bilmiyorum. Kalkmak, insan istiyor. Yataktan da kalkamıyorum. Bağırıyorum yani kimsiniz siz diye. Orada bir tünel gibi bir şey var. Kendi böyle söyledi. Mesela 'bu tünel, tünelden geçersin' diyor. 'Çok mutlu olacaksın' dedi bana. Ben o tünel geçti. Sonra çok ferah yere çıktı. Sonra o, bunu söyledi. Benim çocuğun ismini, 'Meryem Nisa'. Dedi 'Senin çocuk olacak, ismini Meryem Nisa' dedi, söyledi. Meryem biliyor, ama Nisa ne, bilmiyor ben o zaman. Ondan sonra hamile kalınca gerçekten kız oldu beni. Bu olay yaşadığımda Müslüman değildim. Evet, ama böyle gerçek yani... Hatta ben zaten o zaman evli de değildim. Nişanlanacaktı bir hafta sonra. Sonraları diyordum mesela 'ben hamile kalırsam, kız olur, onun ismini de Meryem koyacağım' O neydi? Nasıl söyleyeyim? Yani gerçek gibi, gerçek, gerçek! Hatta aynı şey oldu yani. Rüya gibiydi, ama gerçek oldu. Evet, hiç unutmam. Yani diken diken oluyorum bunu düşününce. (M2-K22)

Hayatımda travmatik şeyler vardı yani kendimce. Ergenken annem ve babam boşandı. Sonra annem hızlı şekilde, yani başkasıyla evlendi. Ben on dört yaşında evden çıktım, yani babamın yanında yaşamaya karar verdim. Evet, babamla dört yıl yaşadım lise boyunca. Ondan sonra babam kanser oldu ve bir yıl içinde vefat etti. Sonra bir değişim yaşadım. Yani işte neden, ne için bu dünya, ne için geldik? Benim süreç işte öyle başladı. Öldükten sonra bir yok oluş mu? Öldüğünde nereye gidiyor insan? Bunu sorguluyor değil mi daha çok? (M7-K27)

Kendi ailemde babam alkolikti, hep içerdi, içince bambaşka biri olurdu. Onun tüm hayatı içki şişesinin etrafında dönüyordu. Bu yüzden aile içinde kavga döğüş eksik olmazdı.(M8-K23)

Bir rüya gördüm ya da rüyadan öte bir şey. Bir boru içinde cehenneme gidiyordum ve Tanrı'ya neden bu dünyada olduğumu öğrenmem için bana son bir şans vermesi için yalvardım. Ter içinde uyandım. Ertesi günden itibaren dinlere yöneldim. Önce İncil'i, sonra Kur'an'ı okudum. Sayısız birçok sohbetler dinledim. Allah Teâlâ kalbimi İslâm'a açtı. (M13-K29)

Ebeveynlerim ve onların kronik sorunları nedeniyle istikrarsız bir aile hayatım vardı. Genelde mutsuz bir çocuktum. Çünkü hem annem hem de babam bana karşı ilgisiz kaldılar. Genelde yalnızdım, ama her zaman ebeveynlerim tarafından izlendiğimi hissedirdim. (M19-K31)

4.2.2.5. Eski Din ve İnançlarla İlgili Problemler

Mülakatlar sırasında katılımcılara, önceki dinî inançları ile ilgili herhangi bir problem yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri yanıtlara göre, ihtidâ öncesinde beş katılımcı (M12, M13, M14, M15, M20) eski dinî inançlarında “mantıki tutarsızlıklar” tespit ettiklerini belirtmişlerdir. Yedi katılımcı (M1, M2, M6, M10, M16, M18, M19) ise eski din ve inançlarına dair “manevi tatminsizlik” duyguları yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca, eski dininde din adamlarının menfi tutumlarından etkilenen iki katılımcı (M3 ve M7) bulunmaktadır. Altı katılımcının (M4, M5, M8, M9, M11, M17) ise eski din veya inançları ile ilgili herhangi bir problem yaşamadıkları anlaşılmaktadır (Tablo 4.12).

Tablo 4.12: Katılımcıların Eski Din ve İnançlarıyla İlgili Yaşadıkları Problemler

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
Mantiki Tutarsızlık	3	%15	2	%10	5	%25
Manevi Tatminsizlik	4	%20	3	%15	7	%35
Din Adamların Menfi Tavrı	2	%10	-	-	2	%10
Bir Problem Yaşamadım	1	%5	5	%25	6	%30

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Papazlarla din hakkında konuşurken aklımdaki sorulara yeterli cevaplar alamıyordum. Çünkü din konusunda onlara zor sorular sorulmaz, dinî zor konular araştırma yapılmaz. Tarzları budur. Eğer üzerlerine gidilirse 'bu bir sırdır' diyerek hemen konuyu kapatırlar. (M1-E45)

Genellikle bizim yerde kim din adam, kilisede çalışıyor, hepsi zengin, lüks arabaları var. Kilisede mum satıyor, ben uzun dua okumak bilmiyorum, adı soyadı yazıyor, parası bırakıyorum ve hepsi parayla kilise çalışıyor, ama bu mafya gibi. Türkiye'de eşim 'bu ev imam oturuyor' dedi. Baktım küçük ev, arabası çok yaşlı, pahalı değil, düşündüm orada da din adamı, burada da. Hayatları çok farklı! Kilisede çok yasak, camide her yerinde dolaşabilirsin, alt kat, üst kat, her yer serbest. İbadet et, problem yok! (M3-K37)

Çok katıydı rahibe okulu. Rahibeler çok mutsuz, evlenemiyorlar, nasıl bir şey mutsuz, yani sanki sevgi hiç yoktu dinimizde, öyle hissettim. Rahibelere güvenmiyordum, ama mutsuz, üzgün halleri de beni etkiliyordu. Bize karşı sert tavırları vardı. Evet, ben şey hissettim. Tüm kızlara karşı bir tavırları vardı sanki. Özellikle kızlara, bilmiyorum niye, ama öyle! (M7-K27)

Kilisenin içi karanlık, her tarafında heykeller, bana korkutucu geliyordu. Ama cami güneş ışığıyla berrak, şekilleri güzel ve heykel yok, huzurlu, neşeli ve herkese açık, herkesi kabul eden bir yer. (M11-E18)

Dindarlar veya din adamlarıyla çok fazla temasım olmadı. Ancak bir gün ergenlik çağındayken dinî duygularım kabarmıştı ve babama bir rahiple konuşup konuşamayacağımı sordum. Babam bundan hoşlanmadı. Kendine göre nedenleri vardı ve cesaretimi kırdı. Bu olumsuz bir tutum değildi, ama daha sonra Hıristiyanlıktan uzaklaşmamın nedenlerinden biri, şüphelerimi tatmin edemeyeceklerine o gün karar vermiş olmamdı. (M16-E24)

Çocukken de inançlıydım ama bu hayata dair bana yalan söylendiğini hissediyordum. O dönemde bu yalanın ne olduğundan tam emin değildim. Fakat kendimi bildiğimden beri hayatta farklı bir şeyler aradığımı biliyordum. (M19-K31)

Evet, önceki dinimin şüpheli ve çelişkili açıklamaları hep kafamı karıştırdı. Bazı dinî liderlerinin olumsuz tutum ve davranışları İslâm'ı kabul etme kararımı etkiledi ve hızlandırdı. (M20-E17)

4.2.2.6. İhtidâ Öncesi İslâm Algıları

Mülakat sırasında katılımcılara, ihtidâ öncesi İslâm dini ve Müslümanlar hakkındaki ilk algıları veya düşünceleri sorulmuştur. Elde edilen bulgulara göre, on iki katılımcı (M1, M2, M3, M4, M5, M7, M9, M10, M12, M15, M17, M18) İslâm'a ve Müslümanlara ilişkin olumlu algılar ve düşünceler sergilemişlerdir. Dört katılımcı (M6, M14, M16, M19) ise İslâm ve Müslümanlar hakkında olumsuz düşünceler ve algılara sahiptir. Diğer yandan, dört katılımcı (M8, M11, M13, M20) nötr bir bakış açısına sahip olduklarını ifade etmişlerdir (Tablo 4.13).

Tablo 4.13: Katılımcı Mühtedîlerin İhtidâ Öncesi İslâm Hakkında Düşünceleri

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
Olumlu	5	%25	7	%35	12	%60
Olumsuz	3	%15	1	%5	4	%20
Nötr	2	%10	2	%10	4	%20

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Bilmiyorum İslâm nedir, fikrim yok! Rusya'da yani, üniversite okuyorum. Müslüman arkadaş var, baktım, merak ettim. Çünkü mesela, o şöyle kız, dindar, yani iyi bir insan, ama İslâm'ı anlatmadı o bana. Ben sonra araştırmayı bırakmadım hiç, kitap çok okudum İslâm hakkında. (M3-K37)

Birçok kitap okudum, en son Kur'an okumaya başladım. Daha önce Kur'an ile ilgili hiçbir şey okumamıştım. Ben Kuran'ı şey istemedim, yani açmak istemedim. Biraz korktum yani. Estağfurullah! Çok yanlış geliyor şimdi kulağıma. Söyleyeceğim ama biraz korkuyorum. Çünkü insanlar bana diyorlar ki 'Müslümanlar kötüler, İslâm çok sert, çok tehlikeli bir din'. Bunun için hiç yaklaşmak istemedim yani. Mantıklı olduğunu biliyordum, ama o yanlıştı, o yanlışlık tam gördükten sonra artık geri adım atamazsın gibi geldi bana. Öyle gibi bir korkusu vardı bende. Bir de sanki doğrudu ama. Kuran'ı açtıktan sonra da evet, kapatmadım daha. (M6-K24)

Bütün dinleri araştırdım. Mesela Hıristiyanlık, sorularım vardı. Burada, Budapeşte'de en büyük kilisenin Başpapazı var. O papazla çok konuştum, Bana Hıristiyanlığı anlatmaya çalıştı. Mesela Hıristiyanlıkta 'üçleme' var. O papaz, bu üçlük kavramı bana en az üç saat boyunca anlatmaya çalıştı. Konuştuk, konuştuk ama ben anlamadı, gerçekten hiç anlamadı. Daha sonra Müslüman olmadan önce ben Kur'an-ı Kerim okudum. Ben en çok Kur'an ı Kerim'den etkilendim. Evet, İngilizce meali okudum Müslüman olmadan önce. İlk sayfadan son sayfaya okudum. Maşallah hepsini... Ben çok dinî kitaplar okudum önceden. Ama Kuran... Yani çok zor oldu. Hay Allah ben çok şey anlamadı. İslâm hakkında hemen hiçbir bilgim yoktu. Kur'an-ı Kerim o nedir, nereden geliyor? Mesela Kur'an-ı Kerim neden Hz. Musa hakkında bahsediyor? O Yahudilerin peygamberi. Yani Hz. İsa'dan neden bahsediyor? O Hıristiyanlığın peygamberi. Öyle düşündüm okurken, ama Kur'an'dan sonra anladım, yani Allah'tan gelen dinin aynı din olduğunu. Yani tek din olduğunu. Evet, bu benim için çok önemliydi. Allah'tan gelen tek din vardı. Her peygamber aynı mesajla geldiler. (M12-K26)

İslâm'a dair ilk bilgilerimi lisede tarih dersinde öğrenmiştim. Maalesef öğretmen İslâm'ı kötülemiş ve Peygamber Efendimize gelen vahyi komedi şeklinde anlatmıştı. O gün İslâm bende iyi izlenim bırakmamıştı. (M14-K26)

İslâmiyet'e dair ilk düşüncelerim Savaş ve Terör haberlerini dinlemem ve lisede Salman Rushdie'nin 'Şeytan Ayetleri' kitabını okumamla oluştu. Yani İslâm hakkında olumsuz bir düşünce ve algıya sahiptim. (M16-E24)

1990'larda küçük bir kasabada yetiştiğim için İslâm ve Müslümanlar hakkında hiçbir bilgi ve deneyimim yoktu. Televizyon kanallarından seyrettiğim ve duyduğum 'kafa kesmeler, genç kızlarla evlenenler, birden fazla eşli erkekler vb.' şeyler beni oldukça korkutmuştu. (M19-K31)

4.2.2.7. İslâm Diniyle İlk Temas

Mülakat sırasında katılımcılara, “İslâm diniyle ilk temaslarının nerede ve nasıl gerçekleştiği” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar incelendiğinde, yedi katılımcının (M3, M7, M11, M12, M16, M17, M20) İslâm ile ilk temaslarını sosyal etkileşimler yoluyla gerçekleştirdiği, iki katılımcının (M4 ve M5) Müslüman bir ülkeyi ziyaret etmeleri nedeniyle İslâm ile tanıştıkları belirlenmiştir. Ayrıca dört katılımcının (M6, M10, M14, M18) Müslüman arkadaşları aracılığıyla, dört katılımcının (M2, M8, M13, M19) Müslüman bir eş vasıtasıyla, iki katılımcının (M9 ve M15) ise Müslüman bir akraba aracılığıyla İslâm ile ilk temaslarını sağladıkları tespit edilmiştir. Sadece bir katılımcı (M1) ise İslâm diniyle ilk temasını entelektüel bir arayış sonucu gerçekleştirdiğini belirtmiştir (Tablo 4.14).

Tablo 4.14: Katılımcı Mühtedilerin İslâm Diniyle İlk Temasları

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
Entelektüel Arayış	-	-	1	%5	1	%5
Müslüman Ülke	-	-	2	%10	2	%10
Müslüman Arkadaş	3	%15	1	%5	4	%20
Müslüman Akraba	-	-	2	%10	2	%10
Müslüman Eş	4	%20	-	-	4	%20
Sosyal Etkileşim	3	%15	4	%20	7	%35

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

İslâm ile ilk temasım Mevlânâ, İbn Arabi, Gazzâlî gibi İslâm âlimlerinin kitapları vasıtasıyla oldu. Onların anlatımlarından çok faydalandım ve çok etkilendim. Anladım ki onlar gibi olmayı istiyorum ve Allah a giden yol - onların da gittikleri yol olan - İslâm'dan geçiyor. (M1-E45)

Ben seviyordum zaten, içimde öyle, önce Müslümanım zaten. Sonra 'kendim tercih ettim'. Yani sıcak görüyordum. Zaten benim kayınpederim çok inançlı adam, çok inanıyor, namaz hep kılıyor. Onları da görünce, buralarda daha inançlı olduğunu söyleyeyim, yani Müslümanlık çok güzel şey yani. Kışkandım o kadar. O kadar inanmıyordum zaten Hristiyanlıkta. (M2-K22)

Moskova'da cami var. Ben istedim cami. Bir gün geldi yalnız cami, görevli de geldi. Genellikle Tatar ve erkek, hiç kadın yok! Ben geldi konuşmak için, sormak için, bir erkek çıktı 'sen kimsin, neden geldin, ne sorun var?' Ben dedim 'cami geldim'. Dedi 'tiyatro değil burası', o çok kötü konuştu böyle. 'Geldim konuşmak, sormak için'. Dedi 'kadına yasak burası'. (M3-K37)

İslâm diniyle İtalya'da okuyan Filistinli öğrenciler vesilesiyle tanıştım. Sonra Ürdün'de ailelerini ziyaret etme şansım oldu ve orada ibadetlere katılmaya başladım. Elbette bu süreçte o gençlerden ve ailelerinden etkilendim. İslâm'ı öğrenmemde bana çok yardımcı oldular. (M4-E18)

Aslında benim İslâm yolculuğum hep seyahatler üzerinden oluştu, gelişti. İslâm'a ve tasavvufa merakım aslında benim manevi arayışım oldu. Çocukluğumda seyahat ederken - ben çok seyahat eden biriyim zaten - annemlerle Hindistan'a giderdik ve orada da çeşitli dinlerden insanlarla tanışıyordum. Hem Müslüman hem Hristiyan hem Hindu... Zaten hep dinlere karşı bende bir açıklık vardı. Ondan sonra Müslüman ülkelere gitmeye başladım. 2009 yılında ilk defa altı haftalığına Suriye'ye gittim. Orada ilk defa bir camide sufilerle tanıştım. Beni en çok etkileyen şey galiba öğreti veya teoriden ziyade o insanların gösterdikleri misafirperverlik, iyilik ve nezaketleriydi. Orada çok güzel dostlar edindim. Gerçekten çok cömert ve sıcak bir ortam oldu benim için. Yani bende çok derin bir etki bıraktı. Ondan sonra zaten İslâm'ı araştırmaya başladım. (M5-E25)

Üniversitedeyken birkaç Müslüman arkadaşım vardı. Yani Müslüman hayat nasıl bir şey? Oradan biraz tanıştım, ama şey, Müslüman olmak istemedim.

Kesinlikle istemedim. Ama Türkiye 'ye geldikten sonra şey, Kur'an okumaya başladım ve bütün fikrim değişmek zorunda kaldılar. Onun için bir heyecan başladı. İslâm'ın sakinleştirici bir taraf vardı, hala var. Çok sakin, çok rahatlatıcı, ama daha önce sert bir din gibi anlatmışlardı bize İslâm'ı. Tam da İslâmofobi gibi değil, yani o kadar sert bir durum değil, ama genel olarak kötü. Yani duyduğumuz haberden kötü şeyler öğreniyorduk. Zaten din bir önemli şey değil bizim eski hayatımızda. Sadece bir tatil gibi yaşıyoruz. Eşim, Türk, Müslüman. Müslüman olduktan sonra evlendik biz, yani ben, İslâm'ı eşimle evlenmeden önce kabul ettim. (M6-K24)

Üniversitedeydim, ev arkadaşım Cezayirli bir kızdı. Üniversitede seçmeli dersler oluyor, mecbur kalıyoruz seçmeye. Bakıyordum bilgisayardan bir gün ne alayım diye. O kızda bir profesörün ismini gördü. 'Bu dersi çok seversin' dedi. O Profesör tasavvufla ilgileniyordu. O da sonradan Müslüman olan bir mühtedî imiş, sonradan öğrendim. İsminden belli değildi, benim gibi o da değiştirmemişti ismini. Cezayirli arkadaş da dindar değildi aslında, ama iyi bir kızdı. Neyse o tavsiye etti o dersi. Ben de kayıt oldum. Hiçbir şey bilmiyordum İslâm hakkında. Zaten o profesör ruha konuşuyordu derste. Aslında ilk ilginç gelen şey bana yaratılış hikâyesi. Çünkü Katolik okulunda Havva'nın hatası diye çok anlattılar bize. Bebeklerde günahkâr doğuyor, bu yüzden vaftiz oluyorlar, vaftiz olana kadar günahkârlar falan. Yani her şey kadının suçu bu doğumdaki sancılar, ondan hepsi, o yüzden, ama Kur'an'daki hikâyeyi duyunca çok şaşırdım. 'İkisi yediler' diyor. Sadece Havva'nın suçu değil, bu çok şaşırttı beni. İslâm'da annelere çok değer veriliyor. Nasıl diyeyim o zaman biraz feminist gibi hissediyordum kendimi Müslüman olmadan önce. Batı görüşüyle feminist yani. Sanki yalan söylediler bize. Feminizm büyük bir kazık! Yani ne bileyim, oradan etkilendim, kadınlara verilen değerden. (M7-K27)

İslâm diniyle eşimden dolayı tanıştım. Evlendim, ama hemen Müslüman olmadım. O zaman İslâm algım nötrdü. Kendi dualarımı yapıyordum. Hamile kalınca 'Ben dindar bir insanım! Bu çocuk ne olacak? Dinsiz mi kalacak?' dedim, hemen İslâm'ı araştırmaya başladım. (M8-K23)

Ablam Müslüman oldu, böylece İslâm da gündemime girmiş oldu. Ablamı severdim, bu yüzden girdiği din olan İslâm'ı araştırdım. İslâm'ı tanıdıkça ablamı daha çok sevmeye başladım. (M9-E22)

Alkol bağımlılığımın şiddetli nüksettiği esnada Meksika'daki Müslümanlar gelip hayatımı kurtardı. Onların vesilesiyle bu bağımlılıktan ve tüm kötü bağımlılıklarımın kurtulmayı başardım. Onlardaki maneviyat, sevgi ve sadakat, eski bir Hıristiyan olarak benim için İncil ile çok uyumluydu. Onları sevdim ve Kur'an-ı Kerim'i okudum. İncil'de eksik görünen bütün parçaları tamamlıyor ve onunla tamamen örtüşüyordu. (M10-E43)

Annemin babası, dedem Türk asıllı, Trabzon'dan Cezayir'e gelip yerleşmiş. İslâm diniyle tanışıklığım annem ve büyükannem sayesinde olmuştu. Onlar aslen Cezayirli olsalar da dindar değildiler. (M11-E18)

Bir öğrenci evi vardı. Orada Müslüman öğrenciler kaldılar. Kalabalık yurt gibi ama yurt değil, Orada o öğrenciler ve başka Müslümanlar, her hafta bir kere görüştüler, konuştular, çay içtiler, sohbet ettiler. Bir gün davet ettiler beni. Gittim ve sorularımı sordum. Ama oradaki insanlar din adamları değildi. Papaz, imam falan değil, yani sıradan insanlar, sıradan Müslümanlar. Her soruya iyi bir cevapları vardı. Yani benim kafada o sorular yavaş yavaş cevap bulmaya başladı. Subhanallah hepsi her soruya cevap verdi. Başka dinde, mesela Hristiyanlıkta ülkenin başpapazı sorularıma cevap verememişti. Anladınız mı? Böylece anladım ki İslâm çok ama çok basit. Yani kolay anlaşılabilir bir din. Yani herkes İslâm'ı çok kolay anlıyor seviyesine göre. Başka dinler öyle değil! (M12-K26)

İslâm ile evlenince tanıştım. Eşim bana Müslümanların neye inandığını ana hatlarıyla anlattı. Nikâhımız sırasında Kelime-i Şehadet getirdim ama yine de hayatımda hiçbir şey değişmemişti. Benim için İslâm'a dönüş noktası dört yıl sonra ilk kızımız bir yaşındayken bir rüya ile oldu. (M13-K29)

İslâm'la tanışmama babam vesile oldu. O da Ortodoks bir Hristiyan'dı. Araştırarak Müslüman olduğunda ben on beş yaşındaydım. O Müslüman olduktan sonra bize de anlatmaya başladı. Kısa bir zaman geçti, onun yolu anladım doğru yolmuş. Müslüman oldum ben de Elhamdülillah! (M15-E17)

Üniversitede Arapça öğrenmeye başladım ve ilk kez kendini dinine adanmış Müslümanlarla tanıştım. İslâm'la bu ilk doğru karşılaşma bana Müslümanların sıradan, ama gerçekten insan olduklarını gösterdi. Arapça dersi yoluyla İslâmî öğretilere ilk kez maruz kalmam bende 'Himm, bu kötü değil, aslında hoş bir şey!' duygusunu uyandırdı. Sonra bu duygu içimde günden güne arttı. (M16-E24)

Bir yetişkin olarak üniversitede Din Felsefesi derslerine katılıyordum. Bir akşamüstü kendimi Londra Merkez Cami 'sinde buluverdim. Niyetim İslâm hakkında bilgi edinmekti, o esnada yapılan derse katıldım. İlk başta ortam bana garip geldi, ama imam misafirperverdi. 'Dünya Hayatının Anlamı' konulu o ilk ders, İslâm'a daha fazla ilgi duymamı sağladı. (M17-E52)

İslâm'ı ilk kez Müslüman bir meslektaşımдан öğrendim. Bana Kur'an'ı, İslâmî değerleri anlattı, bu da ilgimi çekti. İslâm'ı incelemeye, kitap okumaya ve internette bilgi aramaya başladım. Her bilgi beni etkiledi; bu dine karşı çok derin bir manevi çekim gücü hissettim. (M18-K27)

Eşimle tanıştığımda, bir Müslümanla uyumlu olup olamayacağımı görmek için İslâm'ı araştırmaya başladım. O inanç gerekliliklerini açıklarken ben de böyle bir inanca sahip biriyle evlenip evlenemeyeceğimi görmek istedim. Bu noktadan geri dönmek gibi bir niyetim yoktu. Araştırdıkça gönlümdeki endişelerin yerini güçlü alâkalar aldı ve Müslüman oldum. (M19-K31)

Sosyal medyada vaktimi israf edip şuursuzca takılırken tesadüfen daha önce sadece adını duyduğum İslâm hakkında dikkat çekici paylaşımlara rastladım. Tek Tanrı'ya inanmak, adalet üzere ahlâkî arınma yolunda çabalamak... Bu dinin temel ilkeleri ilgimi çekti, İslâm'ı araştırdıkça aradığım şeyi bulduğumu farkettim. (M20-E17)

4.2.3. İhtidâ - İslâm'a Geçiş Süreci

Mülakatın üçüncü aşamasında, katılımcıların din değiştirme süreçlerinde, özellikle ihtidâ kararını alırken süreci başlatan motivasyonel etken ve motifler detaylı bir şekilde sorgulanmıştır. Ayrıca, süreçte İslâmî kurum ve Müslüman halklarının rolü, kitle iletişim araçlarının katkısı, yapılan ihtidâ merasiminin mühtedilerde bıraktığı etki ve ihtidâ belgesi alma sebepleri incelenmiştir.

4.2.3.1. Süreci Başlatan Motivasyonlar

Araştırma sonuçları, katılımcıların büyük bir kısmının ihtidâ öncesi süreçlerinde, “fıtratın uyanışı” gibi biyolojik ve içsel etkenlerin önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca, on iki katılımcı (beşi kadın, yedisi erkek) “manevi anlam arayışı” ve “zihinsel/ruhsal tatmin” gibi bilişsel motivasyonlardan etkilenmiştir. Bu bulgu, önceki araştırmalarla tutarlılık arz etmektedir (Tablo 4.15).

Sosyal etkileşimler de ihtidâ sürecini etkileyen bir diğer önemli faktördür. Bu bağlamda, on bir katılımcı (üçü kadın, sekizi erkek) sosyal etkileşimlerden etkilenmişken, on iki katılımcı (altısı kadın, altısı erkek) İslâmî çevrelerden veya örnek teşkil eden Müslüman bireylerden etkilenmiştir (Tablo 4.15).

İhtidâ öncesindeki süreçte duygusal travmalar yaşayan yedi katılımcı (beşi kadın, ikisi erkek) ve aidiyet ihtiyacı hisseden üç katılımcı (ikisi kadın, biri erkek) de bu süreçte belirgin bir rol oynamıştır. Ayrıca, üç katılımcı (biri kadın, ikisi erkek) çaresizlik ve güven arayışı içinde İslâm’a yönelmiştir (Tablo 4.15).

İslâm’ı araştırma sürecinde, Müslüman eşleri veya sevgililerinin de önemli bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle, iki kadın katılımcı (M14, M19), Müslüman erkeklerle kalbî yakınlık kurarak ihtidâ etmiş ve sonrasında evlenmiştir. Diğer dört kadın katılımcı (M2, M3, M8, M13) ise Müslüman erkeklerle evlenerek, evlilik süreci içerisinde İslâm’a geçiş yapmışlardır. Bunun yanı sıra, erkek katılımcılardan biri (M11), eşinin Müslüman olmasının ardından dine olan ilgisini artırmıştır. Bu bulgu, evlilik kararının, katılımcıların din değiştirme süreçlerinde önemli bir faktör olduğunu göstermektedir (Tablo 4.15).

Çalışma grubundaki katılımcıların çoğunda birden fazla din değiştirme motifi söz konusu olmuştur. İhtidâ süreçlerinde belirlenen motivasyonlar sırasıyla entelektüel, duygusal, deneysel, mistik ve yeniden uyanış motiflerinden oluşmaktadır. Entelektüel motif; 13 katılımcı (beşi kadın, sekizi erkek) tarafından benimsenmiştir. Duygusal motif, 12 katılımcı (sekizi kadın, dördü erkek) arasında yaygınken, deneysel motif beş katılımcı (üçü kadın, ikisi erkek) tarafından deneyimlenmiştir. Mistik motif, beş katılımcı (ikisi kadın, üçü erkek) tarafından dile getirilirken, yeniden uyanış motifine ise sadece bir erkek katılımcı (M11) sahip olmuştur. Çalışma grubunda herhangi bir cibrî motivasyon bulunmamaktadır (Tablo 4.15).

Tablo 4.15: İhtidâ Sürecini Başlatan Motivasyon: Etken ve Motifler

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
Etkenler						
Manevi Anlam Arayışı	5	%25	7	%35	12	%60
Zihni ve Rûhi Tatmin	5	%25	7	%35	12	%60
Sosyal Etkileşim	3	%15	8	%40	11	%55
İslâmî Çevre, Örnek Temsil	6	%30	6	%30	12	%60
Evlilik Eş Etkisi	6	%30	1	%5	7	%35
Duygusal Travma	5	%25	2	%10	7	%35
Aidiyet İhtiyacı	2	%10	1	%5	3	%15
Çaresizlik ve Güven İhtiyacı	1	%5	2	%10	3	%15
Motifler						
Entelektüel Motif	5	%25	8	%40	13	%65
Duygusal Motif	8	%40	4	%20	12	%60
Deneysel Motif	3	%15	2	%10	5	%25
Mistik Motif	2	%10	3	%15	5	%25
Yeniden Uyanış Motifi	-	-	1	%5	1	%5

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Abimle birlikte arayışlarım oldu. Araştırmalarımız on seneden fazla sürdü. İlk önce Hristiyanlıktan başladık. Belli yazar ve uzmanların kitaplarını okuyup inceledik. Sonucunda eski Hristiyanlıkta derin bir İlim olduğunun, ama günümüzde bunun kaybolduğunun farkına vardık ve başka dinlere yöneldik. Yahudilik, Hint ve yoga, Budizm, Şintoizm, Şamanizm... Hatta daha iyi deneyimlemek için bizzat içlerine girdim ve çokça araştırmalar yaptım. Gördüm ki her dinin kuruluşunda bir takım doğru, güzel şeyler var. Ancak bununla birlikte çok fazla yanlış ve bozulmalar olmuş. Sonunda

Müslüman büyük âlim zatların kitapları vasıtasıyla İslâmiyet'i bulduk. Kitaplarının İtalyancası yoktu, İngilizce ve Fransızca tercümesinden okuyorduk ve bunlar bizi çok etkiledi. (M1-E45)

Çok dindar kayınpederim. Evet, o kayınpederim olunca bana çok iyi. Daha da çok istedim ben aslında olayım Müslüman. Onun böyle, yani Müslüman, yani namaz kılması, yani öyle etkiledi beni. (M2-K22)

Moskova'da gördü bir arkadaş Müslüman, o bakıyorum karakteri nasıl? Ne yapıyor, onu baktım. Sonra bazı kitap okudum. Sonra Türkiye'ye geldim, eşimle tanıştım. Onun karakteri baktım, ahlakı nasıl, neler yapıyor. Mesela namaz kılıyor, yardım yapıyor, nasıl Müslüman, takip ediyorum. Evlendik, ben Hristiyan daha. Beraber beş gün tatile gittik, yolda motor bozulmuş biri, eşim hemen arabadan iniyor, yardım yapıyor. Yoldan aldı onları arabaya, şehre bıraktı, şaşırdım. Bir yerde, yani oturuyoruz, kafeteryada, yaşlı biri aç, masada kalan parçaları yiyor, eşim garsona para veriyor, dedi 'o ne istiyorsa alsın' dedi, onun karnını doyuruyor, bravo! Bir güzellik var, bu neden, nereden bu? Anladım; bunu ona dini verdi. (M3-K37)

Benim hayatta bir anlam arayışım yoktu. Bir takım travmatik ya da mistik tecrübeler de yaşamadım. Ancak kültürlere, dillere ve alfabelere karşı merakım hep vardı. Belki de bu yüzden o Filistinli Müslüman öğrencilerden yardım istedim ve onlara yaklaştım. (M4-E18)

Tayland'a gittim ve orada bir neden arıyordum. Biz neyiz? Allah doğru mu, yanlış mı, yani var mı, varsa onu arıyordum. Tayland kendi şey, Budizm baktım, ama o çok farklı. Benim aradığım şeyi vermedi. O huzuru, o doğruluğu Budizm veremedi, ama Kur'an verdi. Yani çok basit aslında... İslâm'da huzur var! Huzur. Evet, evet aynen... Camiye gittiğim zaman, yani ilk camiye gittiğim zamanı hatırlıyorum, herkes sakin görünüyorlardı. Evet, bir de şey, bir huzur vardı. Bu ilk karşılaşmada huzur duydum. Böylesine rahat bir ortam, camideki ortam huzur verdi. (M6-K24)

İslâm hakkında çok okudum, ama bu okumalardan daha çok Türkiye'de müslümanların Cuma namazına gitmeleri ve oruç tutmaları dikkatimi çekti. Ablamın eşi Kur'an okurken ablamla beraber dinlerdik. Namaza tek başına gitmesi, işini bırakıp gitmesi dikkatimi çekti. (M9-E22)

İhtidâ etmeden önceki hayatım, ruhumu sakinleştirecek ve varlığıma anlam katacak cevaplar için yoğun, neredeyse umutsuz bir arayışla geçti. Genç yaşlardan itibaren derin bir boşluk ve beni farklı yollar keşfetmeye iten sürekli bir huzursuzluk hissettim. Bu boşluk ve huzursuzluğumu bilgi, tecrübe ve ilişkilerle doldurmaya çalıştım, ancak her zaman temel bir şeyin eksik olduğunu hissettim. Varlığıma anlam katacak net bir rehberliğim ya da rûhânî bir bağlantım yoktu. Hayatım rûhânî keşifle içsel kaos arasında böylece gidip geldi. Uyuşturucu ve alkole sığınarak somut olanın ötesinde bir şeyler olduğu konusunda ısrar eden o içsel çağrıyı susturmaya çalıştım. Aynı zamanda ruhumun özlemini çektiği cevapları bilimsel bilgide bulmayı umarak kendimi biyoloji ve fizik okumaya, matematik öğretmeye adadım. Ancak, fiziksel dünya hakkında ne kadar çok şey öğrenirsem, hayatımdaki anlam eksikliği o kadar belirgin hale geldi. Bu boşluğu doldurma adına attığım her adımda görmezden gelemeyeceğim bir güç hissediyordum. Sanki en karanlık anlarımda bile bir şey ya da biri bana rehberlik ediyordu. “Bu güç nedir? Benden ne istiyor?” Ancak cevaplar her zaman arkalarında yeni sorular bırakarak kaybolup gidiyordu. Nihayet İslâm’la hayatım boyunca aradığım anlamı buldum. Kelime-i Şهادeti ilk kez okuduğumda ruhumdan dayanılmaz bir ağırlığın kalktığını hissettim. İlk kez ruhum dinlendi ve bir zamanlar uzak görünen o varlık kendini, Tek ve Ebedî Allah olarak gösterdi. O an yalnız olmadığımı ve geçmişimdeki tüm deneme ve hataların beni O’na götürmek için ilahi bir planın parçası olduğunu anladım. Cevaplar gelmeye başladı, ancak yeni sorular da ortaya çıktı. Bunlar şüphe değil, inancımı daha derinlemesine araştırmak için davetlerdi. Bir zamanlar gezgin olan kalbim sonunda evini bulmuştu. Arayışım sona ermiş, amaç ve rehberlikle dolu yeni hayatım başlamıştı. (M10-E43)

Lisedeyken seküler, materyalist orta sınıf yetiştirilme tarzımın içi boş ve gerçek bir anlam ya da hakikat duygusundan yoksun olduğunu fark ettim. Böylece hayatta bir anlam arayışı başladı. Taoizm’i okudum, Hıristiyanlığı denedim. İsa’nın rûhânî öğretileri beni derinden etkiledi. Ancak öğretileri aracılığıyla Tanrı’yla bağlantı kurmadaki rûhânî yetersizlik nedeniyle Hıristiyanlıkta sağlam bir temel oluşturmayı başaramadım. Yani aslında agnostisizme düşüşüm zor oldu. (M16-E24)

İslâm'ı kabul etmeden önce Hıristiyanlığın gerçekliğinden şüphe etmeye başladım ve şiddetli manevi bir kriz yaşadım. Bu yüzden çeşitli dünya dinlerini inceleyerek sorularıma cevaplar aradım. Bu arayışlarım beni hayatımı anlamla dolduran dinime, yani İslâm'a yönlendirdi. (M18-K27)

Evet, beni İslâm'a götüren entelektüel ve duygusal arayışlarım vardı. Hayatın anlamı hakkında düşünmeye sevkeden travmatik olaylarla da karşılaştım. (M20-E17)

4.2.3.2. Kitle İletişim Araçları

Mülakatlar sırasında katılımcılara, “İslâm'a geçiş süreçlerini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen kitle iletişim araçlarının hangileri olduğu” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlara göre, İslâm'a geçiş sürecinde farklı kitle iletişim araçlarından yararlanan katılımcılar şu şekilde sınıflandırılmıştır:

Dört katılımcı (Biri kadın, üçü erkek) kitap, dergi vb. yazılı materyalleri kullanmıştır (M1, M5, M11, M12). Beş katılımcı (Biri kadın, dördü erkek) sohbet, ders, seminer gibi etkinliklere katılmıştır (M4, M7, M9, M15, M17). Sekiz katılımcı (Beşi kadın, üçü erkek) internet, sosyal medya, televizyon gibi dijital medya araçlarını takip etmiştir (M3, M6, M10, M13, M16, M18, M19, M20). Üç kadın katılımcı (M2, M8, M14) ise İslâm'a geçiş süreçlerinde herhangi bir kitle iletişim aracından faydalanmamıştır. Bu bulgular Tablo 4.16'da sunulmaktadır (bkz. Tablo 4.16).

Tablo 4.16: İhtidâ Sürecini Hızlandıran Kitle İletişim Araçları

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
Kitap, Dergi	1	%5	3	%15	4	%20
Sohbet, Seminer	1	%5	4	%20	5	%25
Sosyal Medya	5	%25	3	%15	8	%40
Hiçbiri	3	%15	-	-	3	%15

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Gençliğimde internet ve sosyal medya yoktu. Sadece kitaplar vardı. Bizler birçok bilgiyi okuyarak İngilizce ve Fransızca çevirilerden ediniyorduk. İtalyanca kaynaklar neredeyse hiç yoktu. O zaman çok sevdiğim önemli bir yazar vardı; Fransız Rene Guanon. Bu yazar Uzakdoğu dinleri özellikle Hint dinlerini incelerdi. Daha sonra Müslüman olup Mısır'a göç etti, şeyh Abdulvahid Yahya Efendi oldu, orada vefat etti. Kısacası onun hayatı ve eserleri beni çok etkiledi. Araştırma yaparken onun bütün kitaplarını okudum ve onu çok bilgili ve samimi buldum. Özellikle modern dünya analizini çok doğru bulmuştum. (M1-E45)

Bir arkadaş benimle paylaştı, üç veya dört bölüm Rusça, 'Kur'an Mucizesi', Kur'an'da ne yazıldı, yani ayetler, onu anlatıyor, belgeseldi video, onu izledim, beğendim. Rusça materyal var çok, ama benim rol model (eşini işaret edip gösterdi) kocam, başka yok! Hacı bu, en iyi model! (M3-K37)

O zaman sosyal medya yoktu. Yani çok, çok sosyal medya vardı aslında, ama çok az Müslüman vardı orada. Biz belki ona şüpheli bakıyorduk. Yani şey, giyim için baktım, araştırdım çünkü o çok büyük bir değişiklik kadın için. Yani şey, onun için İslâm tesettürünü araştırdım. Evet, bir de nasıl yapıyorsun onu? Yani namaz nasıl kılınır? Yani abdest nasıl alıyorsun? Yani çok basit kural gibi şeyler araştırdım. İslâm'ı nasıl yaşıyorsun? Yani günlük hayatı. Böyle gibi şeyler. Bir de mesela kurallar nasıl uyguluyorsun? Yani helal yemek, tamam Türkiye'de kolay, ama Avrupa'da yaşıyoruz aynı anda. Yani orada şeyler helal değil. Nasıl anlatabildim? (M6-K24)

Bizim dönemde çok fazla internet yaygın değildi ya. Ben üniversiteyi bitirirken telefonlar çıkmıştı. Eski tip bilgisayarlarımız vardı. Ondan işte bir şeyler öğrenmeye çalışıyorduk biz. Yani o zamanlar İslâmfobik kaynaklar daha çoktu, ama şu an internetin çok, çok etkisi var ya. Yani maşallah bütün dünya İslâm'a koşuyor. Dünyanın öbür ucundaki insan bile diyorlar ki 'bu Müslüman Gazze'de şehit oluyor, ama biraz sonra öleceğini biliyor. Bu nasıl tevekkül?' Bunun tevekkülünden etkilenen o kadar çok insan var ki şu an. Oradaki insanların ilginç hikâyeleri var tabii. Rabbim Gazze'deki Müslüman kardeşlerimize de, tüm dünyadaki Müslümanlara da yardım eylesin. Âmin. (M7-K27)

Sosyal medya din değiştirme sürecimde ikili bir rol oynadı. Bir yandan İşlm hakkında zengin kaynaklara erişimimi sağladılar. Ayrıca sorular sorabileceğim ve kendimi daha büyük bir birliğin parçası hissedebileceğim sanal topluluklar buldum ki; bu da manevi yolculuğum sırasında büyük bir destek oldu. Ancak internette çok sayıda önyargıyla da karşılaştım. Kuzey Amerika'da genelde yanlış anlaşılan ve yanlış değerlendirilen İşlm'a dair yanlış bilgiler, olumsuz yorumlar bazen bende şüphe ve cesaretsizliğe yol açtı. Buna rağmen Osmanlı geleneklerine sahip topluluklar sürecimde kilit rol oynadılar. Tarikatlardan diğer Sünni çevrelere kadar birçok kardeşim bana destek, anlayış ve rehberlik sağladı. Endişelerimi giderme konusunda gayretleri benim için çok kıymetliydi. Herbiri inancımı güçlendirdi, nyargılarımdan kurtulmama yardımcı oldu. (M10-E43)

nce de okudum, sonra da okudum. Hep okudum, hala okuyorum. Bir de sordum. İşlm'ı iyi bilenlere, güzel yaşayanlara sordum. O zaman sosyal medya, internet falan yoktu bunlar. şimdi bugün insanlar sosyal medyadan, internetten etkileniyor belki, evet. (M12-K26)

Daveti vaiz Dr. Zakir Naik'in karşılaştırmalı dinler tarihi alanındaki derslerini dinlerdim. Bunlardan çok etkilendim. Bu dersler bana İşlm'ın neden tek ve gerçek din olduğunu kanıtladı. (M13-K29)

Gençken Avrupa'da Müslüman bir sokak vaizinin videosuna denk geldim. Onu çok kaba ve iğrenç bulmuştum. Üniversite yıllarında İşlm'a daha fazla ilgi duymaya başladığımda internette bazı materyaller okumuştum. Çoğu İşlm'a karşıydı, bazıları da İşlm'ı destekliyordu. Ancak sosyal medyanın beni harekete geçirecek derecede bir etkisi olmadı. Üniversiteden şahsen de tanıdığım internette yüksek sesli vaaz veren Müslüman'ın sonunda çok kötü bir karaktere sahip olduğunu sonradan keşfettim. Tıpkı o sokak vaizi gibi bunun da olumsuz bir etkisi oldu. (M16-E24)

Din değiştirdiğimde sosyal medya kanalları şimdiki kadar yaygın değildi. Birleşik Krallık'ta İşlm hakkında medyada çok fazla haber yoktu, bu yüzden medya beni çok fazla etkilemedi. Bir rol model olarak gördüğüm bana en yakın kişi, İşlm dersler veren cami imamıydı. Çok arkadaş canlısı, çok açık fikirliydi, oldukça bilgili biriydi. (M17-E52)

İnternet ve sosyal ağlar İslâm'la tanışmamda önemli rol oynadı. İslâmî değer ve geleneklerle ilgili birçok çevrimiçi yayın okudum ve videolar izledim. İnternette deneyimlerini paylaşan ve bana ilham veren Müslüman bir kızın blogundan özellikle etkilendim. (M18-K27)

Tanıdığım, tanımadığım Müslümanlar bana birçok YouTube videosu vb. gönderdi, ama manevi bir zarar hissettim, sosyal medya etkileşimi sınırlandırmaya gayret ettim. Sadece birkaç iyi bağlantı kurdum, yakında bulunan bir dinî grup hakkında bilgi edindim. Rol model olacak bir Türk Hanım, kız kardeşle tanıştım. O kardeş bana Hz. Peygamber'in güzelliğini öğrenmemde gerçekten çok yardımcı oldu. Onun geçmişten gelen İslâm dini hakkında taşıdığım bazı endişelerimi gideren - mesela evlendikleri zaman Hz. Ayşe'nin yaşı gibi - geri dönüşleri oldu. (M19-K31)

İnternet ve sosyal medya, İslâm dinim hakkında pek çok bilgi sağlayarak ufkumu açtı. Yani İslâm'a geçişimde ve sonraki süreçte olumlu bir rol oynadı. Ayrıca Allah'ın lütfuyla İslâm'ı benimsemem için bana ilham veren Müslümanlarla önce sanal âlemde tanıştım, sonra da etkileşime geçtim. Zaten artık sanal dünyadaki tüm etkileşimlerim, gerçek dünyamdaki bu etkileşimlerimin yansımasıdır. (M20-E17)

4.2.3.3. İhtidâ Merasiminin Etkisi

Mülakat sırasında katılımcılara, “ihtidâ merasimi”ne dair duygu ve düşünceleri sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri yanıtlara göre, M2 hariç tüm katılımcıların ihtidâ merasimi öncesinde Müslüman oldukları anlaşılmaktadır. Merasim esnasında, katılımcıların genellikle olumlu duygular yaşadıkları ve farklı düşünceler besledikleri gözlemlenmiştir. Bu bağlamda, ihtidâ merasimi sırasında on katılımcı huzur duymuş, dört katılımcının duyguları yoğunlaşmış, üç katılımcı sevinç hissetmiş, iki katılımcı ise rahatsızlık yaşamıştır. Ayrıca, bir katılımcının kendi talebiyle (M4) ihtidâ merasimi gerçekleştirilmemiştir (Tablo 4.17).

Şehadet getirdikten sonra kalbimde bir rahatlık ve huzur hissettim. Allah'ın yardımıyla içimdeki sıkıntılar gitti. Müslüman olmak âdeta yeni bir doğum gibiydi. Eski hayatımla ölmüş, yeni hayatımla doğmuştum. (M1-E45)

Tablo 4.17: Katılımcı Mühtedilerde İhtidâ Merasiminin Etkisi

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
Huzur Duydum	4	%20	6	%30	10	%50
Duygularım Yoğunlaştı	4	%20	-	-	4	%20
Sevinç Hissettim	1	%5	2	%10	3	%15
Rahatsız Oldum	1	%5	1	%5	2	%10
Merasim Olmadı	-	-	1	%5	1	%5

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Huzur duydum orada. Gittik, yani ben, eşim, kayınvalide, kayınpeder. Evet, o zaman da çok değişik bir şey oldu. Yağmur vardı, çok zor gittik. Mesela o gün o kadar yağmur vardı ki zor, zor gittik orada. Kayınpederin büyük hocası var, ondan sonra artık biz bunu yapıyoruz, yani Müslüman oluyorum! Baş hoca (müftü) ‘Şehadet’ yapıyor, ben de tekrarlıyorum. Ondan sonra pencereden çok ışık geldi. Pencereden baktık tam tepede, yani üstümüzde o kadar güneş geldi ki, bize baş hoca ‘bu da bir işaret olur’ dedi. Yani öyle bir şey de yaşadım yani. (M2-K22)

Abdullah Ağa Camisinde imam var, ben ‘Şehadet’ birlikte getirdi. Anladım ne o, benim için büyük karar. Sonra imam gönderdi, yani Müftülükte de Müslüman oldum. Biraz duygulandım tabi. Çünkü yetişkin bir insan için din değiştirmek zor ağır bir karar, anne baba ‘Allah var’ der, çocuk kabul eder, çocuk için kolay, ama yetişkin için zor karar. (M3-K37)

O gün Üsküdar Müftülüğünde herhangi bir merasim olmadı. Belediyede nikâh işlemlerini yapıyorduk. Eğer bir Türk makamından belge almasaydım, nüfus müdürlüğünde din kutucuğunda ‘Hıristiyan’ yazılacaktı. O yüzden Üsküdar Müftülüğüne başvurduğum. 2005 yılında değil, ilk defa 1992 yılında Amman Şeriat Mahkemesinde resmen ihtidâ ettim. Mahkemenin hâkimleri beni ağırladılar, ama bir ihtidâ merasimi hiçbir zaman olmadı. (M4-E18)

'Şehadet' evet, ilk defa evimin balkonunda getirdim. Yalnızdım, yani kendi kendime Müslüman oldum. Şehadet getirince bir sevinç hissettim, öyle bir sevinç, yani doğru karar vermişim gibi hissettim. Bir 'hac' muhabbeti oldu, onun için belge gerekiyormuş, yani insanlar dedi ki, 'sen bu belgesiz giremezsin', onun için gittim aldım, ama iyi bulmadım, yanlış gibi geldi bana, hiç sevmedim. Belge almak için gittim sordum, 'Müslüman olmak istiyorum' dedim, yani aslında Müslümandım. 'Tamam' dediler, bir dua ettik çıktık, yani beş dakika sürdü, çok böyle doyurucu merasim değil, yani üzücü. Biraz daha manevi olsun istiyordum, yani kendim için istemedim. Orada yani tamam, karşılama iyi, ama bir eğitim kursu var, yani cami şu hayır işi yapıyoruz, yani yarın bir iyilik yapıyoruz, müsaitseniz gel takıl. Böyle bir şey beklerdim orada, ama bir şey olmadı, yani isterdim. (M6-K24)

Arapça dersindeydik. Hoca ve gruptan birkaç kişi daha, Kelime-i Şehadet getirdim onların arasında. 'Şehadet' getirdiğimde sanki yeni kocaman bir aileye katıldım. Hepsi de böyle hediye verdi. Seccadeler, başörtüler, Kur'an ı Kerim... Çok güzel, yani sanki kocaman bir topluma girdim. Evet, gerçekten yeniden doğmuş gibi oldum. Müftülükte ise Müslümandım yani, ama yine çok duygulandım. (M7-K27)

Kelime i Şehadet getirince kalbimin atışlarını hissettim. Çok güzel, duygusal bir andı. Merasimde ağladığımı hatırlıyorum. (M8-K23)

Benim için heyecanlı bir gün oldu. Ama benim için o merasim önemli olmadı. Kalbimdeki istek, inanç daha önemli oldu. (M9-E22)

Şahadetim basit ama son derece önemli bir olaydı. Mexico City'de çok turistik bir meydanda, sokak ortasında gerçekleşti. Bana sokakta kıyafet satan bir arkadaşım ve yine orada çalışan birkaç Pakistanlı eşlik etti. İçlerinden biri bana 'Abdullah' ismini verdi, bu yeni kimliğimin başlangıcını işaret eden bir jestti. Yaşadığım iç huzuru aradığım şeyi bulduğumu doğruladı. Ancak bu merasim büyük bir sorumluluğu da beraberinde getirdi: 'Müslüman olmanın gerektirdiği her şeyi kucaklamak'. O günden beri kararlarım ve yaşam tarzımda bana rehberlik eden bu inancı taşımanın hem ağırlığını hem de onurunu hissettim. Bu deneyim basit, ama baş dönüştürücüydü ve hayatımda silinmez iz bıraktı. (M10-E43)

İlk ihtidâ merasimim 1976'da Trabzon Of ilçesinin Kılavuz köyünde oldu. Oldukça sade ama ciddi geçen bu merasim sonrası sünnet yapılacaktı. Ancak ameliyat zamanı geldiğinde elektrikler kesildi ve doktor ameliyatı el lambası ışığında yaptı. Her şey yolunda gitti ve korkmadım. Yani süreç benim için unutulmazdı. (M11-E18)

Çok heyecanlandım. Yani genellikle çok çalışan bir insanım ve hemen her şeyi yapmak istediğim için o zaman bir şey yapmak istedim. Elhamdulillah! Yani ben hemen düşündüm ki; 'tamam şimdi Müslüman oldum, ama İslâm için, çevrem için ne yapabilirim?' O anda öyle düşündüm. (M12-K26)

İlk merasim nikâh sırasında oldu, ama o zaman İslâm'ı çok fazla hissetmedim, yani bilmiyordum. Müftülükte seyahat için 'Şehadet' getirdiğimde gönlüm tarifsiz bir sevinçle doldu. (M13-K29)

İlk merasim bende iyi bir etki bırakmadı. Tek başıyım, camiye girdim. Yanımda iki erkek ile önümde imamın durarak 'Şehadet' getirmemi söylemeleri beni biraz ürkütmüştü. Bir bayan olarak ilk defa bir camiye gitmişim. Hemen birilerini arayıp başıma toplandılar. Bu konuda bir fikrim yoktu, hiç düşünmemiştim. Bir anda ve hızlı gelişmesi biraz korkutmuştu beni. Ancak Müftülükte zaten ben önceden Müslümandım. (M14-K26)

Büyük bir değişim, açıklaması zor bir etki bırakıyor insanda. Nasıl ki büyük bir yolculuğa çıktığınızda heyecan var, aynı şekilde. Ama sevdiğiniz bir şey olduğu için her şeyin güzel olacağını biliyorsunuz. (M15-E17)

Bir Arap ülkesindeydim ve kalbim 'Şehadet' getirmişti. Müslümandım, ama bir grup yabancıнын önünde şehadet getirmekten korkuyordum. Ayrıca teknik olarak da bunu yapmak zorunda olmadığımı öğrendim. Bundan dört ay sonra Müslüman arkadaşlarım birlikte 'Şehadet' getirmemi önerdiler, ben de getirdim. Bundan tam beş yıl sonra umre yapabilmek için resmi merasimle tekrar 'Şehadet' getirdim (M16-E24).

İslâmî çevreye ilk katıldığımda 'bir kişi nasıl İslâm'a geçer' diye sordum. Sorumlu kişi beni grubun önüne getirdi ve herkesin önünde nasıl şehadet getireceğimi gösterdi. O sırada ben buna hazır değildim ve bunu aceleye getirilmiş hissettim, ama ihtidâ merasiminde hazırdım. Kelime-i Şehadet getirdiğim yerin mistik bir havası vardı, bu hoşuma gitmişti. (M17-E52)

İslâm'ı kabul etme merasimi çok özel ve heyecan verici bir tecrübeydi. İmanın tanıklığını aldığımda derin bir iç huzur ve sevinç duygusu yaşadım. Bu benim için rûhen yeniden doğuşun önemli bir anıydı. (M18-K27)

Merasimde çok heyecanlandım, çok duygulandım, çok rahatladım, ancak inancımı nasıl uygulayacağım konusunda çok büyük bir sorumluluk ve endişe de hissettim. (M19-K31)

İslâm'ı kabul etme merasimi benim için çok önemli bir andı, bana huzur hissi verdi. İçimde bir şeylerin değiştiğini, hafiflediğimi hissettim. Sanki sırtımdan yıllarca taşıdığım bir yük kalkmıştı. (M20-E17)

4.2.3.4. İhtidâ Belgesi Alma Sebepleri

Mülakat sırasında katılımcılara, “ihtidâ belgesi alma sebepleri” sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen verilere göre, katılımcılardan yedisi (%35) kendi iradeleriyle ihtidâ belgesi almıştır. Diğer taraftan, altı katılımcı (%30) evlilik nedeniyle, dört katılımcı (%20) ise hac veya umre seyahati amacıyla ihtidâ belgesi almıştır. Katılımcılardan üçü (%15) ise isim değişikliği gerekçesiyle ihtidâ belgesi almıştır. Bununla birlikte, resmî isim değişikliği için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından verilen ihtidâ belgesinin, güçlü bir delil niteliği taşıdığı belirtilmiştir (Bkz. Tablo 4.18).

Tablo 4.18: Katılımcı Mühtedilerin İhtidâ Belgesi Alma Sebepleri

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
Kendi İsteği	3	%20	4	%30	7	%35
Evlilik	4	%20	2	%10	6	%30
Seyahat	2	%10	2	%10	4	%20
İsim Değişimi	1	%5	2	%10	3	%15

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

4.2.4. İhtidâ Sonrası Süreç

Mülakatın dördüncü aşamasında, “ihtidâ sonrası düşünce, inanç ve davranışlardaki değişim” konusu ele alınmıştır. Özellikle, İslâm’a geçişin, mühtedilerin inanç, ibadet ve ahlâkî davranışları ile sosyal ilişkileri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bunun yanı sıra, katılımcıların ailelerinin ve eski çevrelerinin tepkileri, Müslüman çevrelerin tutumları, karşılaşılan zorluklar ve problemler, ve bu zorlukların çözümünde destek aldıkları kişi ya da kurumlarla ilgili bilgiler de toplanmıştır.

4.2.4.1. Ailelerinin Tepkileri

Mülakat sürecinde katılımcılara, “Müslüman olmaları karşısında ailelerinin nasıl tepkiler verdikleri” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde, aile bireylerinin %35 oranında aşırı tepki gösterdikleri, %25 oranında olumsuz görüş bildirdikleri, %15 oranında sessiz kaldıkları, %20 oranında ise olumlu davrandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, %5 oranında katılımcı, ailelerinin de İslâm’ı kabullenmiş olduklarını belirtmiştir (bkz. Tablo 4.19).

Tablo 4.19: Katılımcı Mühtedilere İhtidâ Sonrası Ailelerinin Tepkileri

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
Tepki Gösterdiler	4	%20	3	%15	7	%35
Olumsuz Karşıladılar	2	%10	3	%15	5	%25
Sessiz Kaldılar	1	%5	2	%10	3	%15
Olumlu Karşıladılar	3	%15	1	%5	4	%20
Onlar da İhtidâ Etiler	-	-	1	%5	1	%5

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Müslüman olunca annem ve babam ilk başlarda çok tepki gösterdiler. Çünkü onlar koyu Katolik ve dinlerine bağlı insanlardı. Benim atalarım ve Hz. İsa'ya ihanet ettiğimi düşünüyorlardı. İslâm'a karşı onlarda hep bir önyargı vardı. Hele Annem, devamlı beni suçluyordu. 'Niye bizim dinimizi bıraktın, neden bizim İsa'mıza ihanet ettin' diyordu. Onu rahatlatmaya çalışıyordum. 'Ben asla İsa Peygamberimize ihanet etmedim, aksine onu daha iyi anladım' diyordum. Fakat annem ikna olmuyordu. Beni ilk defa namaz kılariken gördüğünde çok şiddetli bir tepki vermişti. Ama ablam ve abim bana her konuda destek veriyorlardı. Hatta araştırmamda belli bir yere kadar benimle birlikteydiler, ama daha sonraki karar sürecinde ileriye gitmeye cesaret edemeyip orada bıraktılar. Onların İslâm'a karşı sempaticileri hep vardı. (M1-E45)

Yok, yok! Benim zaten dediğim gibi, yani ben anne ve kardeş herkesi söyledim, onlar da zaten beni bunu yaptılar; 'Senin karar, kendin verecek' dediler. Yani 'biz karışmayız buna' dediler. (M2-K22)

Tabii Müslüman olmam ailem ve yakın çevrem için olağandışı bir olaydı. Bazı akrabalarım kararımı anlamakta zorlandılar, ancak hatırlanacak kadar büyük bir tepkiyle karşılaşmadım ve bir sorun yaşamadım. (M4-E18)

Aile bireylerim ve çevremdeki insanlar zaten çok açık görüşlü oldukları için öyle kötü veya negatif tepkilerle hiç karşılaşmadım, hiç olmadı. Onlarda tam tersi aslında bir merak oldu hep. (M5-E25)

Maalesef herkes şüpheli baktı, şaşdı, anlamadı. Herhalde deli olduğumu zannetmişler. Yani onları anlıyorum, hayatım şey, 180 derece değiştirdim. Beni anlamıyorlardı, anlamak istemediler. Allah razı olsunlar, yani evleri kapatmadılar, görüşmeyi kesmediler, ilk zamanlar. Yani aslında sıkıntı hicab taktıktan sonra başladı. Çünkü onların arkadaşlar beni görmek istemiyorlar, onların arkadaşlar beraber restorana çıkmak istemiyorlar, aynı anda bir süpermarketlerde olmak istemiyorlar. Babam şey, çok zorluk çekti benim yüzümden, çünkü onun ortamı çok İslâmofobik. Günlük konuşmada herkes Müslümandan şikâyet ediyor, ama o beni, Müslüman olduktan sonra, doğru demeye başladı. Bana bunda saygı göstermek için, yani benim için babam çevresinde zorluk çekti. (M6-K24)

Evet, olumsuz bir tepki görmedim, ilişkilerim güzeldi, hatta daha da düzeldi. Evet, yani halanız, teyzeniz işte size şey, 'ne yapıyorsun' diye soruyordu. Evet, ama herhalde biraz anladılar bir değişim içinde olduğumu. Hatta bende olumlu değişimi farkettiler. Bir halam tebrik etti. Dedi ki; 'temelin olduğu için başka dini seçebildin ve ateist olmaktan iyi'. Yani 'Allah'ı inkâr etmektense bir yere bağlandın' diyorlar. Evet, hepsi öyle demedi. Çünkü bir rahip amcam vardı. Aynı şehirde yaşamıyorduk, ama görüşünce sorardı bir şeyler. Benden de sorular geliyor ona, cevaplayamıyor. Çünkü İncil eksik! Evet, yani İncil'de de yazmıyor. Sorgulamaya başlamadı mı inancını acaba? Hani 'bak bu soruya da cevap veremiyorum' diye. Yani zaten geçen sene öyle vefat etti, o amcam da öyle vefat etti, yani o şekilde vefat etti maalesef. Kardeşlerimle çok konuştuk İslâm'ı, hala da konuşuyoruz. Yani din mevzuları falan çok konuşuyoruz ama herhalde onlara biraz zor geliyor. Onlar benden çok küçükler. Hayat tarzlarını değiştirmek istemiyorlar, ama bence kalplerinde var. Biliyorlar, ama hazır değiller. Kendi özgür alanları, rahatlıklarını bozmak istemiyorlar aslında. (M7-K27)

Müslüman olunca Annem çok üzüldü. Bana direk söylemiyordu, ama cehenneme gideceğimi düşünüyordu. Her sene buraya gelir, belki senenin yarısı yanımda kalıyor, ama hala böyle düşünüyor. (M8-K23)

Başlangıçta ailemden gelen dışlanma çok güçlüydü. Ağır şakalar ve aşağılayıcı yorumlar sürekli oluyordu. Özellikle annem artık onun dinine tabi olmadığımı öğrenince derinden incindi. Hala kararımı desteklemeseler de bu durum zaman içinde biraz düzeldi. Bana kurnazca Hıristiyan mesajları göndermeye devam ediyorlar, beni etkilemeye çalışıyorlar ve Meksika'ya dönüşümü manevi bir başarısızlık olarak görüyorlar. Ancak en azından beni eskisi kadar rencide ve rahatsız etmiyorlar. (M10-E43)

Annem ve babam vefat etmişti. Bir kız kardeşim var. O kardeşim hemen kabul etti. Bir tane daha kız kardeşim var. Hiçbir şey söylemedi. Müslüman olmak istemiyor maalesef, ama hak olduğunu kabul ediyor. (M12-K26)

En çok annem üzülmüştü. Bana din değiştirdiğim için anne olarak başarısız olduğunu söylüyordu. Babam bu konuda çok açık fikirliydi. Kardeşlerim bu konuda bana hiçbir şey söylemediler. (M13-K29)

Allah'ın yardımıyla doğal süreç içinde hepsi kolay geldi. Mesela Annem Müslüman oldu ve hemen kapandı. Komşuların, akrabaların ilişkileri kesmesini çok iyi hatırlıyorum. Zaman içinde inancımız gereği insanlığımızı görünce bir saygı ortaya çıktı. Ama tabii bunun için bayağı uğraşmamız gerekti. Yoksa sıkıntı devam ederdi. Hala da belli ölçüde devam ediyor. Kimisi normal doğru davranıyor, kimisi ters. İnsanlık hali. Bazıları ırkçılık yapmaya sebep buluyor, türlü türlü var. Sizin 'Elhamdülillah Müslümanım' deme şansınız var, ama orada böyle bir rahatlık yok! Avrupa'da ortaçağdan başlamış, Haçlı seferlerinden kalma şuurlu bir Müslüman nefreti var. Müslüman bir ülkenin rahatlığından bunu anlamak zor! (M15-E17)

Ebeveynlerimden biri çok mutsuzdu. Diğeri sakin ve saygılıydı ama onun da hoşuna gitmediğini duydum. Büyükanne ve büyükbabam dıştan nazikti, ama bir gün yüksek sesle itiraz ettiler. Kardeşim havalı olduğunu düşündü. Sonra onları dönüştürmeye çalıştığımı düşününce olumsuz tepki verdi. Sanırım din değiştirmem beni en yakın olduğum kardeşimden - ki kendisi genel olarak dine karşıdır - uzaklaştıran bir süreci de başlattı. (M16-E24)

Ailemle çok fazla iletişimim olmuyordu. Çünkü onlarla uzun bir zamandır irtibatım kesikti. Dolayısıyla onlardan bir tepki gelmedi. (M17-E52)

Ailemin ve yakın çevremın İslâm'ı kabul etmem konusunda belli belirsiz tepkileri vardı. Bir gün beraber oturduk, ebeveynlerim endişelerini ve yanlış anlamalarını dile getirdiler. Sonra ortaya bulduk, ama bazı akrabalarım duyar duymaz benden uzaklaştı. (M18-K27)

Ailem pek mutlu değildi. 'Bunu eşim için yaptığımı, beynimin yıkandığını ve onlara karşı yabancılaşacağımı' düşünüyorlardı, ama zamanla bu endişelerinin yersiz olduğunu anladılar. (M19-K31)

Ailemin ve yakın çevremın tepkisi epey karışıktı. Annem ve bazı akrabalarım anlayışsız ve yargılayıcı davranırken, babam, kardeşim ve bazı akrabalarım beni şaşırtacak bir şekilde bana ilgi gösterdiler. Hatta açıklamalarımı dinlemeyi kabul ettiler ve beni dinlediler. (M20-E17)

4.2.4.2. Eski Çevre ile İletişim

Yeni çevrelerine uyum sürecindeki mühtedilerin, doğup büyüdüğü eski çevrelerinin etkilerinden tamamen arınmaları genellikle zordur. Bu bağlamda, araştırmada eski çevrelerin mühtediler üzerindeki etkilerinin izleri incelenmeye çalışılmıştır. Katılımcılara, “eski kültürel çevreleriyle ihtidâ sonrası iletişim ve etkileşimlerinin devam edip etmediği” ve eğer devam ediyorsa, “eski çevrelerinin kendilerine karşı tutum ve davranışlarının ne yönde olduğu” soruları yöneltilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda, katılımcıların eski çevrelerinden farklı tepkiler aldığı tespit edilmiştir. Katılımcıların %35’ini oluşturan yedisinin eski çevresi, onları dışlamış ya da onlardan uzaklaşmıştır. Yine %35’lik bir diğer grup, eski çevrelerinden muhtelif düzeylerde olumsuz tepkiler alırken, %25’lik bir grup eski çevrelerinden olumlu tepkiler almıştır. Ayrıca, sadece bir çevre (%5’lik bir oran), mühtedilere destek olmuştur (Bkz. Tablo 4.20).

Tablo 4.20: Katılımcı Mühtedilere İhtidâ Sonrası Eski Çevrelerinin Tutumları

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
Dışladılar Uzaklaştılar	4	%20	3	%15	7	%35
Tepki Gösterdiler	4	%20	3	%15	7	%35
Olumlu Karşıladılar	2	%10	3	%15	5	%25
Destek Verdiler	-	-	1	%5	1	%5

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Yakın çevremde devamlı görüştüğüm arkadaşlarım genel olarak saygıyla karşıladılar bu değişimimi. Zaten benimle birlikte bu süreçte araştırma yapan iki arkadaşım da Müslüman olmuştu. (M1-E45)

Eski çevremden bazı arkadaşlarımı Türkiye’de çeşitli manevi ortamlara götürdüm, gezdirdim. Konya, Bursa ve İstanbul’un camileri, türbeleri... Geziler yaptık, oradan bir köprü oldu. Aslında hayatım için ‘doğu ile batı arasında barış ve hoşgörü adına bir yolculuk’ diyebilirim. (M5-E25)

Tesettüre girmemişken sıkıntı yoktu, ama tesettüre girince oldu, Yani onlar 'biz şarap içeriz, domuz da yiyoruz, bizim yemek her gün masada, sen de bir tuhaflık var ama olsun, peki tamam'. Yani 'sen istemezsen yeme, içme, bizim içinde bir sıkıntı yok', ama hicaptan sonra çok değişiklik var. Fazla yapmış gibi baktılar, 'anladım çok kendini kaptırdın arkadaş' dediler, 'yani sen bizden biri, aynen çok gösterici oldun, sen Müslüman oldun, bir şey demedik, yani içmek istemiyorsun, içmek zorunda değilsin, ama eğer herkese anlatmak istiyorsun, yani göstermek istiyorsun, biraz acayip bu' Bizim ortamımız da din konuşmak çok güzel, yani dinle ilgili muhabbet yapabilirsin, yani paylaşım yapabilirsin, ama kendin için değil, yani genel dinle ilgili konuşabilirsin, bu normal, ama 'dini yaşadığını göstermek' tuhaf geliyor bu insanlara. (M6-K24)

Müslüman olduktan sonra İslâm hakkında eski çevremle açıkçası hiç konuşmadım, çünkü pek dindar değiller ve bu konu hiç gündeme gelmiyor. Fransa'da insanlar bunu istemiyor. Mesela bir Katolik bile dini hakkında konuşursa onunla dalga geçer ve ironik davranırlar. Bu yüzden inanan insanlar dinî yönlerini toplumdan gizlemeyi tercih ediyorlar. Yani ben de dinimi söylemeye, açıklamaya gerek duymadım. Çevremdekiler bana saygı duyuyor, beraberiz, o zaman bu uyumu neden bozayım ki? Herkes birbirine saygı duyarsa bir sorun olmaz! Eşimin Müslüman olduğunu biliyorlar, muhtemelen bu yüzden bize domuz eti içeren bir yemek sunulmadı. Belki beni de biliyorlar diye düşünüyorum. (M11-E18)

Önceki arkadaşlarım hiç dindar değildi, ben eski arkadaşlarımı kaybettim. Çünkü yani şimdi hayatımız çok farklı, onların hayatı ve amacı çok farklı! Çok anlattım ben, o kadar çok anlattım, bazılarına yıllarca anlattım ama hidayet benden değil! Yani yeni arkadaşlarım var şimdi, arkadaşlarım hepsi Müslüman Elhamdulillah! (M12-K26)

Dönem dönem eski arkadaşlarımla birlikte olurduk, ama onlar bana eskiyi hatırlattıyorlardı, bu yüzden kendimi iyi hissetmiyordum. (M13-K29)

Müslüman olmamla birlikte eski çevremde yaşadığım bazı olumsuzluklar, eski arkadaş ortamımdan uzaklaşmama neden oldu. Onlar beni dışladılar, ben de onlardan uzaklaştım. (M14-K26)

Müslüman olunca eski çevremden ağır baskı oldu. İlk başta çok olumsuz şeyler yaşadım. Irkçılıktan tutun ölüm tehditlerine kadar sıkıntılar yaşadım. Hz.Peygamber ve O'nun siyeri ailecek teselli kaynağımız oldu. (M15-E17)

Aldığım en kötü tepki, Müslüman olduğumu anlattığım ilk kişiden geldi. Bir Arap ülkesinde bir parkta yaşlı bir adam dinimin ne olduğunu sordu. Ben de az evvel İslâm'a geçtiğimi söyledim. Bir Hıristiyan olan adam yüksek sesle bana cehenneme gideceğimi söylemeye başladı. Kendimi biraz savunmasız hissediyordum ve nedenini sordum. 'İsa'nın Tanrı olduğuna inanmadığın için' dedi. 'Eğer nedeni buysa, ben zaten buna hiç inanmadım' diye düşündüm ve artık kendimi kötü hissetmiyordum. Omzuma vurmaya ve itmeye başladı, ama sonra çekilip gitti. (M16-E24)

Yaşam tarzımdaki İslâmî değişiklikler nedeniyle eski arkadaş çevremi zamanla kaybettim. Bazen bazı vesilelerle karşılaştığımızda onlardan İslâm ve Müslümanlar hakkında olumsuz bir söz işitmedim. Ancak ilgi alanlarımız farklı olduğu için haliyle birbirimizden uzaklaştık. (M17-E52)

Hayatımdaki boşluğu anlamla dolduran İslâm'ı benimseyince, yaşıtlarımın çoğunun aslında bu boşluğu doldurmaya çalıştığını farkettim. Bazıları alkol ve uyuşturucuya yöneldi, bazıları anlamı sınırsız eğlencede aradı. Dünyalık bu hevesleri gerçek bir tatmin sağlamayan geçici çözümlerdi. (M20-E17)

4.2.4.3. Sosyal Değişim ve İlişkiler

Mülakatlarda katılımcıların verdikleri cevaplar doğrultusunda, “ihtidâ sonrası sosyal kimlik, ilişki ve etkileşim yoluyla yaşadıkları değişim” konusu ele alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre, beş mühtedî önceki ismini kullanmaya devam ederken, on beş katılımcı yeni İslâmî bir isim almayı tercih etmiştir. İsim değiştirenlerden; üç kadın ve dört erkek olmak üzere yedi katılımcı, eski ve yeni (İslâmî) isimlerini birlikte kullanmayı seçmişlerdir (Tablo 4.21).

Katılımcıların, kendi aileleriyle ve eşlerinin aileleriyle olan ilişkilerinin %65 oranında güçlendiği gözlemlenmiştir. Bu bulgulara dayanarak, katılımcıların ailelerinin dinî değişime karşı gösterdikleri olumsuz tepkilerin zamanla azaldığı söylenebilir (Tablo 4.21).

Katılımcılar, yeni dinî kimlikleriyle uyumsuz olan eski kötü alışkanlıklarını %100 oranında terk etmişlerdir. İslâm'a göre bir yaşam tarzı sürdürme arzusunun etkisiyle, mühtedîlerin eski kötü alışkanlıkları bırakmaları, yeni dinî kimliklerine kavuşma süreçlerini hızlandırmıştır. (Tablo 4.21).

Mühtedîler, eski sosyal çevrelerinden dışlanmış olsalar da, sosyal meseleleri İslâmî bir perspektiften değerlendirmek durumunda kalmışlardır. Bu bağlamda, birçok katılımcı dinin sosyal hayattaki mahremiyet kuralları gereği, karşı cinsten arkadaşlarıyla ilişkilerini sonlandırmış olduklarını ifade etmiştir. Ayrıca, katılımcıların %75'inin İslâmî yaşam tarzını benimsemiş oldukları bulgularından anlaşılmaktadır. Dinî çevre ile sosyalleşme, dinî kimlik ve kişiliğin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır; bu doğrultuda, katılımcıların %75'inin dinî çevreyle uyumlu bir şekilde sosyalleştiği gözlemlenmiştir (Tablo 4.21).

Tablo 4.21: Katılımcıların İhtidâ Sonrası Sosyal İlişkilerde Yaşadıkları Değişim

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
İsim Değişikliği	3+3	%30	5+4	%45	15	%75
Güçlenen Aile İlişkileri	6	%30	7	%35	13	%65
Alışkanlıkların Terki	10	%50	10	%50	20	%100
İslâmî Yaşam Tarzı	8	%40	7	%35	15	%75
Dinî Çevreyle Sosyalleşme	7	%35	8	%40	15	%75

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

4.2.4.4. Müslüman Çevre ile Etkileşim

Mülakat sırasında katılımcılara, “Müslüman çevreyle iletişimlerinin olup olmadığı” sorusu yöneltilmiş; eğer bu etkileşim gerçekleşmişse, “bu etkileşimde, Müslüman çevrenin katılımcılara karşı tutumunun nasıl ve hangi düzeyde olduğu” sorgulanmıştır. Verilen yanıtlar doğrultusunda elde edilen bulgulara göre, üç katılımcı (M5, M10, M15), iletişim kurmak suretiyle etkileşime girebileceği İslâmî bir çevreyle karşılaşmamıştır.

Diğer taraftan, dört kadın ve bir erkek olmak üzere beş katılımcı (M2, M11, M13, M14, M19) İslâmî bir çevreyle iletişim ve etkileşimde bulunmuştur. Ayrıca, altı kadın ve altı erkek olmak üzere on iki katılımcı (M1, M3, M4, M6, M7, M8, M9, M12, M16, M17, M18, M20), İslâmî bir çevreyle etkileşime girdikten sonra, bu çevrelerden dinî sahada destek almıştır (bkz. Tablo 4.22).

Tablo 4.22: Katılımcı Mühtedilere İhtidâ Sonrası Müslüman Çevrenin Yaklaşımı

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
İlgisiz Kaldılar	-	-	-	-	-	-
İletişime Geçtiler	4	%20	1	%5	5	%25
Destek Verdiler	6	%30	6	%30	12	%60
İslâmî Çevre Bulamadım	-	-	3	%15	3	%15

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Müslüman olduğum zaman Torino'da bir İtalyan Müslüman bir cemaatle tanıştım. Fakat onlar bana bir şart koydular, o şart Arapça dilini bilmektir. Bundan dolayı o yolu bıraktım. (M1-E45)

Arkadaş var çok, hepsi Müslüman. Mesela bir tane var, biraz uzakta, onun abisi (eşini işaret edip gösterdi), o çok kurallı bir adam, dinini yaşıyor, mesela her zaman yapar yardım, çok güzel insan. (M3-K37)

Müslüman olduktan sonra hımm, belki kendi ülkemde İslâmî eğitim alacağım yeri bakabilirdim, bulabilirdim, ama Türkiye de güvenli gelmedi bana. Kime gideceğim, kimden öğreneceğim, yani kim doğru bilemedim, o yüzden güvenli gelmedi bana. Ancak burada, kendi memleketinizde olduğum için daha güvenli hareket ediyordum. Evet, her türlü ortam var, yani biraz şey derim - belki konumdan çıkıyorum - şimdi yaşarken, yani herhangi bir Müslüman ülkede, Müslüman olduktan sonra o bakıyor, sana yardım etmek istiyor. Allah razı olsunlar, yani hiçbir kötü niyet yok, yani onu biliriz, ama çok fazla geliyor. Yani baskı fazla, yani çok iyi bir mükemmel Müslüman olman gerekiyor, anlatabildim mi? Biraz sosyal baskı var, yani her şeyi

mükemmel yapman gerek gibi hissediyorsun, evet biz insanız, yani o kadar da mükemmel değiliz. Mesela camiye gidiyordum, abdest almaya, teyzeler gelir, yardım etmeye çalışıyor. Yani ben diyorum ki 'teyze lütfen', ama şey, evet belki iyi niyetten yapıyorlar, ama insana biraz fazla geliyor. (M6-K24)

Müslüman olunca hiç Müslüman bir kız kardeş tanımadığım için yalnızdım. Bir gün kızımınla parkta oyun oynuyorduk ve başörtülü bir kız kardeşi takip etmeye başladım. Derken numarasını istedim ve o beni birçok Müslüman kız kardeşe tanıştırdı. Bugüne kadar biz arkadaşız. Elhamdulillah! (M13-K29)

İnternet veya sosyal medyadan ziyade gerçek hayatta gördüklerimiz kalbimizi kırdı. Müslümanları dört dörtlük zannediyordum. Başta dünyanın en büyük ve sağlam ailesine girdiğimi zannediyordum, ama fertlerini tanıdıkça acı gerçekle karşılaştım. Büyük bir çözülme var. Aslında kimseyi kötülemek istemiyorum, herkesin hali kötü. Sadece diyorum ki bizim daha büyük bir sorumlüğümüz olması lazım. Yani gerçeği biliyoruz, gerçek mesaj geldi bize, çok şükür! Daha şuurulu davranılması lazım! Allah rızasının kazanılması gerekiyor. (M15-E17)

Kocam ve kayınvalidem çok nazik bir yaklaşım içindeydi. İslâm kavramı üzerine pek çok kitap okudum. İncam konusunda bana yardımcı olacak olumlu insanlarla tanışmak ilk başlarda zordu, diğer Müslümanlar genellikle hakkımda fazla bir şey öğrenmeden bana ne yapmam ve ne yapmamam gerektiğini söylüyorlardı. Sık sık camide bir grup hanımla konuşmak ve neden Müslüman olduğumu açıklamak zorunda kalıyordum. Oysa ben sadece namaz kılp dua etmek istiyordum. Geçmişim ya da nedenlerim hakkında konuşmak istemiyordum. Bu yüzden diğer Müslümanlarla, özellikle de benden çok farklı oldukları için Arap kadınlarla uyum sağlamakta epey zorlandım. (M19-K31)

4.2.4.5. İnanç, İbadet ve Ahlâkî Olarak Değişim

Mühtedîlerin dinî ahlak üzere yaşam biçimlerine sahip olmaları, İslâm'ın içselleştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, yapılan mülakatlarda katılımcı mühtedîlerin beyanları doğrultusunda, "ihtidâ sonrası inanç, ibadet ve ahlâkî değişim" incelenmiştir.

Mülakat sonuçlarına göre, bütün katılımcılar ahlâkî değer yargılarında İslâmî doğrultuda pozitif bir değişim yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Oruç, İslâmî deneyimin yaşanması adına önemli ve zorlu ibadetlerden biridir. Bu bağlamda bir katılımcı (M7), Müslüman olmadan önce Ramazan orucunun zorluğunu tecrübe etmek amacıyla oruca başladığını, ancak sonrasında Ramazan ayının tamamını tutmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Nitekim katılımcıların tamamı, Ramazan ayında oruç tuttıklarını ifade etmişlerdir. Her dinde dua kapsamında farklı merasim ve ibadetler bulunmaktadır. İslâm'ın beş temel ibadeti arasında yer alan beş vakit namaz, katılımcıların düzenli olarak yerine getirdikleri ibadetlerden biri olup, oruçtan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Ancak yalnızca üç mühtedî, bazı gerekçelerle düzenli olarak namaz kılmadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların neredeyse tamamı, ihtidâ öncesi Kur'an-ı Kerim'i mealinden okuduklarını ve çok etkilendiklerini belirtmişlerdir. İhtidâ sonrası ise, birçoğu Arapça tefsir ve tecvit dersleri olarak Kur'an-ı Kerim ile olan bağlarını güçlendirmiştir. Bu durum, on beş katılımcının (%75) günlük düzenli olarak Kur'an okuması ile pekişmiştir. Helal ve temiz gıdaların tüketilmesi, Kur'anî bir emir olup, dinî bir zorunluluk olarak kabul edilmektedir. Bazı katılımcılar, "helal ve temiz" gıda temininde buldukları ülkelerde zorluklarla karşılaşmış olsalar da, beslenme ve tüketim konusunda tamamının "helal ve temiz" olma hassasiyeti bulunmaktadır (bkz. Tablo 4.23).

Tablo 4.23: Mühtedîlerin İhtidâ Sonrası İnanç, İbadet ve Ahlâkî Değişimi

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
Ahlâkî Değişim	10	%50	10	%50	20	%100
Namaz Kılma	8	%40	9	%45	17	%85
Oruç Tutma	10	%50	10	%50	20	%100
Kur'an ile İrtibat	7	%35	8	%40	15	%75
Helal ve Temiz Gıda	10	%50	10	%50	20	%100

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

İhtidâ öncesi ve sonrası hem İran'da hem de Türkiye'de sûfilerle tanıştım. Mevlânâ'nın özellikle Farsça şiirlerini okumak hayatımda derin bir etki bıraktı. Mevlânâ'nın hoşgörüsü, koşulsuz evrensel sevgisi, dünyaya olan bakış açısı, her insana sevgiyle bakması... Bunlar zaten daha önce de inandığım şeylerdi. Sonra yazar olarak bu konuda çalışmaya devam ettim, yani özellikle Alman ve İngiliz dergilerinde tasavvuf hakkında ve İslâm hakkında makaleler yazmaya başladım. Batıdaki biliyorsunuz bu kötü gösterilen İslâm imajını düzeltmek adına ve aslında farklı hoş bir hikâye anlatmak için bu yoldan devam ettim. (M5-E25)

Müslüman olmadan önce acaba yapabilir miyim? Çünkü duyunca bir ay boyunca oruç tutacaksınız falan, zor gibi geldi. Müslüman olmadan önce bir bakayım yapabilir miyim diye, yaptım ve çok güzel geçti o ilk Ramazan. Müslüman öğrencilerin yanına gidiyordum, işte iftar veriyorlardı. Çok çok hoşuma gidiyordu. Yani oruç çok zor gelmedi. Namaz, sabah namazı zor geliyordu biraz. Bir de gün içinde ikindi. Bazen işte ders olduğu zaman abdest de çok kolay değildi dışarıda olduğumda, Amerika'da yani. Hatta bazen kendim teyemmüm yapmak için bir taş koyuyordum çantama, öyle geziyordum. Abdest yeri bulamazsam diye. (M7-K27)

Domuz etinin pek çok mutfak geleneğinin merkezi bir parçası olduğu Meksika'da helal yiyecek bulmak günlük bir zorluk. Bu durum, dinî pratiklerimi sürdürme konusunda sürekli bir sabır ve yaratıcılık sınavı haline geldi. Günlük ibadetlerimi, namazlarımı çalışma saatleri içinde yerine getirmek de sürekli bir zorluk oldu. Rahatsız edici sorulardan veya önyargılı bakışlardan kaçınmak için sadece sessiz değil, aynı zamanda ihtiyatlı bir yer bulmak da çok önemli. Ramazan ibadetleriyle son derece anlamlı olsa da, insanlar sırf rahatsız etmek için, kasıtlı olarak orucumu bozmam için beni kışkırtmaya çalıştıklarından özellikle zorlayıcı hale geldi. Çok defa, İslâm'ı terörizmle ilişkilendiren hatalı değerlendirmelerin ağırlığını hissettim ve bu damgayla sürekli yüzleşiyorum. (M10-E43)

Din değiştirdikten sonra her şey değişti ve güzelleşti. En önemli ve aynı zamanda kelimelere dökmesi en zor olan şey Allah ile olan bağlantımdır.

Bu, dünyayı nasıl gördüğümü ve yaşadığımı dönüştüren derin bir kesinlik. Namazda bulduğum dinginlik ve huzur tarif edilemez. Her secdeye vardığımda kalbimin evini bulduğunu ve ruhumun daha önce hiç bilmediğim bir huzur içinde dinlendiğini hissediyorum. Hareket tarzım ve hayatla yüzleşme şeklim de değişti. Her şeyin yoluna gireceğinden ve Allah'ın benim için bir planı olduğundan emin olmak bana daha önce sahip olmadığım bir cesaret ve cüret veriyor. Artık her denemenin inancımı güçlendirmek ve O'na yaklaşmak için bir fırsat olduğunu bilerek zorluklarla güvenle yüzleşiyorum. Dışarıdan bakıldığında, İslâmî ilkelere dayalı bir yaşam tarzı benimsedim. Günlerim artık namaz etrafında şekilleniyor, beslenme düzenim değişti, kararlarımda daha dikkatli davranmaya gayret ediyorum. Bazı bağlantılarımı kaybetmiş ve reddedilmeyle karşı karşıya kalmış olsam da, kazandıklarım kıyaslanamaz: sarsılmaz bir manevi bağ, iç huzur ve hayatımın her yönü için açık bir rehberlik. (M10-E43)

Müslüman olduk, domuz yemedik artık, yasaklarımızı bildik. Ben ilk günden itibaren namaz kıldım, oruç tutmaya başladım. Zorlandım diyebilirim, ama o ibadetin getirdiği normal bir zorluktu, gerekliydi bence. Onun dışında böyle aşırı derecede bir şey yaşamadım. Bir de aynı zamanda biz köylüyüz, basit adamız, bir şey yapmamız gerektiği anda yapıyoruz. Yani çok düşünme ve felsefe yapma çaremiz yok bizim. Çok şükür Rabbimiz, bir kulu bir şey isteyince kolaylaştırıyor. İsteyene dünyayı, isteyene ibadetini... (M15-E17)

İslâm dinini kabul ettikten sonra hayatım birçok açıdan değişti. Manevi uygulamalara, duaya ve Kuran-ı Kerim'e daha fazla zaman ayırmaya başladım. Değerlerim, gündemim ve önceliklerim önemli bir dönüşüm geçirdi. Psikolojim değişti, sosyal çevremle ilişkilerim değişti. Yemem, içmem, vakit çizelgem değişti. Tesettür ile giyimim değişti. Davranışlarımda daha disiplinli, daha mütevazı oldum. Ahlaka dair, etik referans çerçevem kökten değişti. Daha önce sahip olmadığım iç huzurunu, güveni ve yaşamda arayıp daha önce bulamadığım anlam duygusunu buldum. Elbette uyumu sağlamada bazı zorluklar yaşadım, ama genel olarak İslâm hayatıma uyum ve zarafetiyle huzur getirdi. (M18-K27)

4.2.4.6. Yaşanan Zorluklar

Mülakat sırasında katılımcılara, “İhtidâ sonrası yaşadıkları zorluklar” sorusu yöneltilmiştir. Verdikleri yanıtlara göre, en fazla karşılaşılan zorluklar, dinî hayatın uygulanması, dinî çevre arayışı ve dinî inancın özümsemesi olarak belirlenmiştir. On dört katılımcı (yedi kadın, yedi erkek: M1, M2, M3, M7, M9, M10, M13, M14, M15, M16, M17, M18, M19, M20) dinî hayatı yaşarken zorluklarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Dinî çevre bulmakta güçlük çeken beş katılımcı (biri kadın, dördü erkek: M1, M10, M15, M16, M19), ayrıca dinî inancın özümsemesinde zorluk yaşayan dört katılımcı (ikisi kadın, ikisi erkek: M2, M10, M11, M18) bulunmaktadır. İhtidâ sonrası süreçte herhangi bir zorluk yaşamadığını belirten beş katılımcı (üçü kadın, ikisi erkek: M4, M5, M6, M8, M12) mevcuttur (bkz. Tablo 4.24).

Tablo 4.24: Katılımcı Mühtedilerin İhtidâ Sonrası Yaşadıkları Zorluklar

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
Dinî Hayatı Yaşama	7	%35	7	%35	14	%70
Dinî Çevre Arayışı	1	%5	4	%20	5	%25
Dinî İnancı Özümseme	2	%10	2	%10	4	%20
Hiç Zorluk Yaşamadım	3	%15	2	%10	5	%25

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Evet, ibadetler konusunda yaşadım. Abdest alacak yer bulamıyordum. Namaz konusunda o zamanlar cami veya mescit yoktu. Bir mescit, bir cemaat bulabilmek çok zordu. Hatta bir Müslüman bulabilmek çok zordu. Doğru bilgiyi bulabilmek çok zordu. Kitaplarda bile yoktu. Bana dinimi öğretecek bir Müslüman ile yarım gün beraber olabilmek için 800 km. yolculuk yapıyordum. Müslüman olduktan sonra ilk namazı Roma'da bir mescitte Filistinli öğrenciler öğrettiler. Sure ve duaları büyük kartonların üzerine Latin harflerle yazıp seccadenin üzerine koyarak namaz kılıyordum. Namaz ve abdest konusunda insanların tepkisinden çekinir ve korkardım. Gizli şekilde ibadetlerimi yapmaya çalışıyordum. Bir gün işyerimde abdest

alırken bir iş arkadaşımın dikkatini çektim. Bana sordu 'Ne yapıyorsun, garip hareketlerin var?' Açıklamak zorunda kaldım. 'Müslüman olduğumu, abdest ve namazın benim ibadetlerim olduğunu, ama onların tepkisinden korktuğum için gizlediğimi' söyledim. Cevabı beni rahatlatmıştı. Bana 'bu senin dinin, ibadetlerin bizi ilgilendirmez' demişti. Oruç ibadetini tek başına yapmak zordu. O dönemde Ramazan yazı gelince günler çok uzun oluyordu ve bu beni zorluyordu. Evlilik konusu da o zamanlar benim için neredeyse imkânsızdı, çünkü dinimden dolayı beni kabul etmiyorlardı. (M1-E45)

İnanç konusu evet oldu biraz, ama ibadetler kolay. Hiç zor olmadı bana, orucu tutuyorum yani. Önce zorluk yaşadım biraz, ama Elhamdulillah! Normalde sigara içiyorum, ama sigara aklıma gelmiyor. Mesela benim arkadaş 'ay çok acıktım'. Bende böyle şey hiç olmadı. Neden bilmiyorum ama ne bileyim aklıma da gelmiyordu. Abdest, sonra namazı kolay öğrendim. Hatta benim kız bakıyor bana bir gün, ben abdest alıyorum ve 'ben de girmek istiyorum' dedi. Tamam, abdest baktım, aynı hareketler benim kız abdest tamam, duygulandım! Öyle duygulandım ki. (M2-K22)

İlk sene oruç zor geldi, aç durmak, susuz, öyle böyle alıştım. Oruç şimdi çok seviyorum, Ramazan çok seviyorum. Namaz seviyorum, devam etmeye çalışıyorum. Böyle Rusça Kur'an okuyorum, anlıyorum tabi. (M3-K37)

İbadetlerde hiç zorluk yaşamadım. Tam tersi aslında bana çok şey kattı. Özellikle İstanbul'da yaşarken Ramazan kültürü... Ben Üsküdar'da yaşıyordum ve Üsküdar'da biliyorsunuz çok güzel bir çevre ve zengin bir Ramazan kültürü var. Benim için bu çok kıymetli bir tecrübe oldu. (M5-E25)

İlk Ramazan zor geçti, bütün gün oruç tutmak zor geldi, ama o ay çıktıktan sonra, o senin için hissedebiliyorsun aslında. Bir iyilik var onda, zorluk kolay geçti yani. Hele namaz, yani namaz seviyordum, çünkü günlük bir rutin arıyordum zaten. Bir hayat tarzı o, yani düzenlemeye yarıyor zamanı. Bunun için namazı sevdim. Hiç zorlanmadım, yani öyle demek istemedim, yani herkes namazda zorluk çekiyor, ama bir severek zorluk vardı. Mesela şunu oldu; doğru abdest almak için bir karar vereceğiz. Çünkü yaz, soğuk su, çok güzel o insana, ama ya kışın ortasında sıcak sularla abdest doğru mu, yanlış mi? Bu gibi şeylere takılıyordum. (M6-K24)

Halamla, teyzemle, bazen annemle kalıyordum, ama namaz biraz zor oldu. Onların önünde geçip odanın kapısını kapatıyordum, ama kilitlemiyordum. Bazem görüyorlardı, ne yapıyor falan, böyle laflar söylüyorlardı. Ama tabi ben gencim o zaman, çok etkileniyorum onların o yorumlarından. Şimdi olsa bir şey olmaz yani. (M7-K27)

İnandım ve hemen kapandım, tesettürde zorlanmadım. İbadetlerde sadece oruçta korktum önce, nasıl akşama kadar aç kalacağım diye, ama sonradan kolay oldu. Ağustos sıcaklığında bile tuttum. Dua ve sureleri latinize ederek hemen ezberledim. Hoca Hanımlardan destek aldım. Aklıma takılan olunca hep Diyanete sordum. (M8-K23)

İslâm kolay, İslâm güzel. Namaz güzel. Rusya'da her yerde cami yok, bulunduğum yerde de Cami yok. Cuma namazını kılamıyorum. Cami olan bir yer bulunca da cuma namazı vakti olmuyor. (M9-E22)

Olumsuz tutumlar din değıştirme sürecimin zorlu ve gamlı bir parçasıydı. Meksika geleneklerine derinlemesine yerleşmiş Katoliklik, İslâm'a geçişimde önemli bir engel teşkil etti. Ailem ve genel olarak toplum beni bir hain olarak algıladı. Bu beni sadece duygusal olarak izole etmekle kalmadı, aynı zamanda pratik sonuçları da oldu: Sebepsiz bir şekilde işimden çıkarıldım ve meslektaşlarımın sessiz reddi ile karşı karşıya kaldım. Müslüman kimliğim hoş karşılanmadı ve işten çıkarılmama neden oldu. Bu olay, hayatımın birçok alanında karşılaştığım reddedilme duygusunu pekiştirdi. Daha kolay entegre olabileceğim bir topluluk bulma umuduyla Bosna ve Türkiye gibi Müslüman ülkelere sığınmaya çalıştım, ama Latin olmanın beklenmedik bir engel olduğunu keşfettim. Kimliğim ve geçmişim bu ortamlarda bile fırsatlarımı sınırlıyor gibiydi. Buna ek olarak, Müslüman bir eş ve arkadaş bulmak da bir başka önemli zorluk oldu. Latin Amerika'da Müslümanların çoğu selefî bir yaklaşımı benimsiyor. Uygulamalarınız veya yorumlarınız bu baskın bakış açısından farklı ise işiniz daha da zorlaşıyor. Aynı inanç içinde ideolojik farklılıklar, sık sık karşılaştığım zor bir durum. Bu durum zorluklara bir de izolasyon katmanını ekliyor.(M10-E43)

İnancı özümserken belki, ama dinî hayatı yaşarken hiç zorluk çekmedim. Açıkça itiraf etmeliyim ki, her zaman gereken her şeyi yapmadım belki, ama elimden gelenin en iyisini yapmaya gayret ediyorum. (M11-E18)

Hayır, ibadetlerde ben hiç zorluk yaşamadım. Elhamdulillah! Yani çok önemli bir şey öğrenmek, ama çevremde her Müslüman beş vakit namaz kıldı, yani başka seçenek yoktu. Ben de ilk günden beş vakit namaza başladım. Maşallah, ama yani maşallah bana değil, onlara maşallah! Çünkü onlar, namaz kıldılar. Ben başka örnek hiç görmedim. Yani namaz kılmayan Müslüman ben ilk altı ayda hiç görmedim. İlk defa Türkiye’de, İstanbul’da gördüm ve çok şaşırdım. Bu ne, nasıl? Anlamadım, ben hiç anlamadım. (M12-K26)

Yaşadığım en büyük zorluk Arapça dua etmektir. Nasıl dua edileceğini öğrenmek ve bütün gerekli duaları ezberlemek 6 ayımı aldı. Ayrıca ailemin tepkisinden korktuğum için başörtüsü takmaya başlamam 4 yıl gecikti. Kur’an okumayı öğrenmem ise tam 5 yılımı aldı. Tefsir, tecvit dersleri aldım. (M13-K29)

Tabii ki zorluk yaşadım, halen yaşadığım oluyor. Zaten din bu değil mi? Kapanma kararım, ailemi ziyarete gittiğinde yeme içmede yaşadıklarım, Müslüman olmayan arkadaşlarımla beraber bir şeyler yaparken yaşadıklarım. (M14-K26)

Çok cahildim ve ilk başlarda din âlimlerine güvenmiyordum. Çünkü onlarla bazı kötü karşılaşmalarım oldu. Onları - Hz. Peygamber’in aksine - yargılayıcı ve tatsız buldum. Sonunda, özellikle Amerika’ya döndükten sonra cehaletim dinimi yaşamayı zorlaştırmaya başladı. Yanlış yaptığımı düşündüğüm için aynı duayı üç ya da dört kez okudum. Eğer Allah’ın yardımıyla iyi öğretmenler bulmasaydım - Allah korusun - sonunda dinî uygulamayı tamamen bırakabilirdim. (M16-E24)

Başlangıçta benim hayatımda yeni ve orijinal olan namaz, oruç, Kur’an okumak gibi dinî görevleri yerine getirmede zorluklar vardı. Ancak Müslüman toplumunun tavsiyeleri ve desteği bana çok yardımcı oldu. Artık İslâm’ın bütün gereklerini huzur ve güvenle yerine getiriyorum. (M18-K27)

İslâm'ı kabul ettikten sonra ibadetlerimi yerine getirirken bazı zorluklar yaşadım. Özellikle Ramazan ayı boyunca düzenli bir şekilde hem oruç tutmaya, hem de beş vakit namaz kılmaya alışmam zor oldu. (M20-E17)

4.2.4.7. Destek Alınan Kişi, Kurum ve Kaynaklar

Mülakat sürecinde katılımcılara, “İhtidâ sonrası yaşadıkları zorlukların aşılmasında manevi destek aldıkları kişi, kurum ve kaynaklar” sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların çoğunluğu farklı manevi destek kaynaklarından yararlanmaktadır. Altı katılımcı (dördü kadın, ikisi erkek) arkadaş gruplarından manevi destek aldığını belirtirken (M6, M7, M11, M13, M16, M18), yedi katılımcı (biri kadın, altısı erkek) dinî topluluklardan destek aldıklarını ifade etmiştir (M1, M4, M5, M10, M12, M17, M20). Diğer yandan, yedi katılımcı (beşi kadın, ikisi erkek) eşlerinden ve ailelerinden manevi destek aldıklarını dile getirmiştir (M2, M3, M8, M9, M14, M15, M19) (bkz. Tablo 4.25).

Dinî sorularına yanıt arayan katılımcılar, genellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait “Alo Fetva Hattı” hizmetinden yararlanmaktadır. Katılımcıların çoğu bilgi edinme konusunda internet ve sosyal medyayı önemli bir kaynak olarak kullanmaktadır.

Tablo 4.25: Katılımcı Mühtedîlerin Manevi Destek Aldıkları Yerler

	Kadın		Erkek		Toplam	
	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)	Sayı (n)	Oran (%)
Arkadaş Grubu	4	%20	2	%10	6	%30
Dinî Topluluk	1	%5	6	%30	7	%35
Eş ve Aile	5	%25	2	%10	7	%35

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Müslüman olduktan sonra Türkiye'ye gelip gidiyordum. Burada tasavvuf yoluna girdim ve çok büyük bir manevi destek buldum. (M1-E45)

Evet, çok sordum mesela nasıl? Ya da evet, abdest almaktan, mesela namaz kılmayı da, bunu öğretiyordu. Beni aldı, yani başladık. Bir zaman da çok böyleydim, yani yapacağım, yapacağım diye. Yani namaz kılacağım diye, öğrenmek için. Evet, kayınvalidem çok destek oldu o zaman. (M2-K22)

İtalya'ya bir Müslüman olarak döndüğüm zaman Napoli'deki mescitlere gittim. Oralarda birçok kişiden İslâm hakkında özel dersler aldığımı söyleyebilirim. İslâmî açıdan bu derslerin bana çok faydası oldu. (M4-E18)

Müslüman olunca birkaç arkadaşla tanıştım. Onlarla bir grup olduk, yani rol model değil, beraber nasıl değişiriz, ne yapabiliriz, neyi izlemeliyiz? Yani bir araya gelip böyle kendi yapmamız gerekenler. Yani 'ne yapabiliriz arkadaşlar' gibi, paylaşmak gibi yani. Müslüman bir ortam verdi bana. Bu ortam içinde kendini tanıyabiliyorsun, tamamen değişiyorsun, Müslüman oluyorsun. Tamam, dışardan hiç kimse anlamaz, yani bir şansın var, hicap takıyorsun, yani bir sembol seçiyorsun, herşey değişiyor. Onun için şey, seni anlayan insanlar çok önemli, kesinlikle arkadaş çok önemli! (M6-K24)

Bosna ve Türkiye gibi ülkelere seyahat ettim ve orada Müslüman kardeşlerimden destek aldım. O zaman bile başka bir zorlukla karşılaştım: hükümet ve dinî kurumlar yardım veya entegrasyon söz konusu olduğunda beyaz veya Arap kadınlara Latin erkeklerden daha fazla öncelik verme eğilimindedir. Aldığım tek gerçek destek, en zorlu anlarda bana manevi ve duygusal rehberlik sunan sûfi tarikatlarından geldi. Yaşadığım bütün bu deneyimler bana Allah'a tam olarak güvenmeyi ve inancıma daha fazla değer vermeyi öğretti. (M10-E43)

Bazen bazı ibadetlerde yaşadığım bazı zorluklar oldu. Aile ve yakın çevremden gelen olumsuz tepkilerle karşılaştım. Ancak Müslüman cemaatin tebliğ, irşat ve desteği, ayrıca İslâmî yaşam tarzına kademeli entegrasyon sayesinde bu zorlukların üstesinden geldim. (M20-E17)

4.2.4.8. İhtidâ Öncesi ve Sonrası Hayatın Kıyası

Mülakat esnasında katılımcılara, "İhtidâ öncesi ve sonrası hayatınızı kıyasladığınızda en önemli farklılıklar nelerdir?" sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlara göre, mühtedilerin tamamı, İslâm'ı kabul ettikten sonra hayatlarında köklü ve olumlu değişiklikler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar arasında ortak bir nokta, İslâm ile hayatlarında anlam ve hedef bulmuş olmalarıdır. Bu durum, mülakat sırasında verdikleri cevaplardan açıkça anlaşılmaktadır ve İslâm'ın, katılımcılar için hayatlarına dair belirleyici bir anlam ve amaç sağladığına işaret etmektedir.

Büyük bir devrim geçirdim. En önemli değişim hayata bakış açım oldu. Sanki İslâm ile merkezimi buldum ve ona sahip çıktım. Sanki Müslüman olmadan önce dünya gözleriyle bakıyordum, sonra Allah'ın bana verdiği başka gözlerle kendimi ve dünyayı görmeye başladım. Demek ki benim merkezim aslında içimde, benim kalbimdeymiş. (M1-E45)

Daha mutluyum, daha inançlıyım. Şimdi çok inanıyorum, yakınım Allah'a, hissediyorum. Artık camiye de gidiyorum şimdi. Mesela Hristiyanlar bu eti yiyorlar ya, ne diyorlar? Hayvan eti yiyorlar. Ben işte onu hiç yemedim eskiden. Demek ki ben, böyle bir şey olacaktım demek ki. Hristiyanlar hani tüketiyorlar ya, bende olmadı öyle şey. Eskiden de öyle bir şey vardı hep. Evet, düşününce diyorum ki bu işaret bence, hep onu diyorum. Mesela buraya gelecektim, Müslüman olacaktım, ne bileyim ben bunu. (M2-K22)

Dua ediyor, kim var biliyor artık. Şimdi Allah'a yakın ben, yani böyle hissediyorum kime dua ediyorum Dualarımı öğreniyor, yani ezber yapıyor, hatta kızım daha çabuk öğreniyor, şimdi daha mutlu ben. (M3-K37)

Genç yaşta Müslüman oldum. Zaten o dönem değişimlerin yaşandığı bir dönemdi, yani kıyaslama yapmam çok zor. Şu var ki; okuyacağım bölümü ve planlayacağım kariyerimi seçmemde belirleyici rolü olmuştur. (M4-E18)

Şimdi manevi olarak daha derin yaşıyorum, yani daha çok güven ve teslimiyet ile bakabiliyorum hayata. (M5-E25)

Avukatım, ama şimdi üç tane oğlum var. Yani onlara Müslüman eğitim veriyorum, Elhamdülillah! Yani şimdi evimde çalışıyorum. Huzurlu ve mutluyum evimde, Elhamdülillah İslâm'da huzur var. Tam huzurlu hayat yaşamıyorum, hiç kimse yaşamıyor zaten, ama huzur nerede biliyorum, yani tam yapamıyorum, ama ihtiyacım varsa nasıl bulurum bir fikrim var artık. Yani Allah'ın huzuruna çıkınca kendini daha huzurlu hissettin, biliyorsun yani. Müslüman olmadan alkol içiyordum, Huzuru başka şeyde, yani bir yerlerde, kendim için iyi yerler arıyordum sürekli. Çünkü insan, yani her insan huzur arıyor. (M6-K24)

Müslüman olduktan sonra bir düzenim oldu. Her şeyi daha iyi yapmaya çalışıyorum. Yani şey, hayatıma bir kalite geldi. Mesela ailemi bile daha çok aramaya başladım. Sanki daha iyi bir insan oldum. (M7-K27)

Eşim iyi bir Müslüman. Evimde tam bir huzur var, çocuklarım da mutlu. Elhamdülillah! Ben çocukken kardeşimle geceleri babamın eve nasıl geleceğini düşünürdüm, sorhoş mu, değil mi? (M8-K23)

Şimdi ben mutluyum. Zaten bu bir gün olacaktı, zaman bana daha önce geldi. Şimdi adım Ömer, eşim Tatar ve Müslüman. Oğlum doğdu, o da Müslüman. Şimdi evde herkes Müslüman, bu yeter! (M9-E22)

İslâm öncesi hayatım bilmeden ve bulmadan sürekli bir arayış ve savruluştu. Şimdi ise, İslâm sonrası hayatım bir amaç, bir güvenle dolu ve yalnızca Allah'ın verebileceği bir huzura kavuştu. Zorluklar ve sınavlar inancımı güçlendirdi. Her engel, Allah'a ve seçtiğim yola olan bağlılığımı yeniden teyit etmek için bir fırsat oldu. Reddedilmek acı verse de bana azim ve sabrın önemini de öğretti. İnancım ve dinî pratiğim güç kaynağımdır. Engelleri aşma ve çevremle aramda daha eksiksiz bir denge bulma umuduyla ilerlemeye devam ediyorum. (M10-E43)

En önemli farklılık bence amaçları... Önce her şeyi, dünyevi amaçlar için yaptım. Şimdi Allah rızası için çalışıyorum, inşallah! Önceden mesela ben çok sabırsız bir insandım, o da değişti. Elhamdülillah! Şimdi biraz daha sabırlıyım. Çok farklı bir kişiyim artık Elhamdülillah! (M12-K26)

Müslüman olduğumdan beri huzuru hissediyorum. Günüm dualar etrafında planlanıyor. Eskisi gibi kafam karışık değil. Eskiden birçok durumda ne yapacağımı, nasıl davranacağımı bilmiyordum. Şimdi Kur'an'ı açıyorum ve bütün cevapları orada buluyorum. O, her zaman yanımda. Güzel dinim hakkında daha fazla şey öğrenmeyi seviyorum ve istiyorum. (M13-K29)

Önceki hayatımı tamamen bıraktım, şimdi yepyeni bir hayata başladım. Sadece fiziki olarak değil, düşünce boyutunda da yeniden doğmuş, yeniden başlamış hissediyorum kendimi. (M14-K26)

Papaz olmadan aracısız şekilde Allah ile konuşmak, dertleşmek ne güzel! Kur'an'a göre Hz. Peygamber rehberliğinde dini bütün bir Müslüman olarak yaşamak çok güzel! (M15-E17)

Orta sınıf bir Amerikalı, seküler, modernist, materyalist olarak kendimi köksüz, hiçbir yere ait değilmişim gibi hissediyordum. Şimdi artık bir amacım var, ama daha gidecek çok yolum var. Karakterimi geliştiriyorum.

Bunu başarmam için İslâmî öğretilerin bana manevi araçlar sunduğundan eminim. Allah'a inanıyorum ve kendimi değişmez hakikate doğru kök salmış hissediyorum. Elhamdülillah! (M16-E24)

Yeni hayatımın bir amacı olduğunu hissettim. Daha önce hayattan zevk almak dışında gerçek bir amacım yoktu. Öteki dünya hakkında hiçbir endişe duymuyordum. Şimdi sabit bir ahlak kuralına, bir yaşam rehberine sahibim. Neyin doğru neyin yanlış olduğu hakkında daha fazla düşünebiliyorum. Bu hayatın geçici olduğunu biliyor ve ölümden sonra gelecek olan sonsuz hayatı kazanmaya çalışıyorum. (M17-E52)

Müslüman olunca hayatım, değerlerim, önceliklerim önemli bir dönüşüm geçirdi. Davranışlarımda daha disiplinli, daha mütevazı oldum. İslâm ile gündemim değişti. Ahlaka dair etik referans çerçevem kökten değişti. Önceden hiç sahip olmadığım iç huzurunu, güveni ve yaşamda arayıp da bulamadığım anlam duygusunu buldum. İslâm hayatıma kaideleriyle uyum ve zarafetiyle huzur getirdi. (M18-K27)

Allah'ın dinine sınıksız yapıştım, artık serbest düşüşte olmadığını, yegâne gerçeği ve amacı bulduğumu hissediyorum. Bence en önemli şey, bu hayatı Allah'ı memnun etmek için yaşamak ve yaşarken neden burada olduğumuz hakkında doğru bir nedene sahip olmaktır. İşte ben bu nedenden dolayı artık çok daha mutlu ve sağlıklıyım Elhamdülillah! (M19-K31)

İslâm'ı benimsedikten sonra hayatımda köklü değişiklikler oldu. Önemli ölçüde düşüncelerim değişti, yani hedeflerim değişti. Böylece sosyal çevrem ve aktivitelerim değişti. İslâm, hayatıma büyük bir anlam ve uyum getirdi. Dinî görevlerimi yerine getirmeye, ahlâkî açıdan kendimi geliştirmeye, inancımı güçlendirmeye başladım. Şimdi İslâm'ı yaşarken büyük bir iç huzuru ve istikâmet hissediyorum. (M20-E17)

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

2000-2023 yılları arasında Üsküdar Müftülüğü'nde gerçekleştirilen ihtidâ merasimlerine ilişkin tutulan arşiv kayıtları ile bu süreçte belgelenen dokümanlar incelenmiş, ayrıca kayıtlı yirmi mühtedî ile gerçekleştirilen mülakatlardan elde edilen veriler analiz edilmiştir. Mülakatlarda yöneltilen açık uçlu on soruya verilen yanıtlar, yorum ve içerik analizi yöntemleri kullanılarak değerlendirilmiş; bu bağlamda elde edilen bulgular ışığında çalışmanın sonuç ve müzâkerelerine ulaşılmıştır.

5.1.1. İhtidâ Arşiv Dosyalarının Sonuç ve Tartışmaları

1926-2023 yılları arasında Üsküdar Müftülüğü ihtidâ arşivinde kayıtlı mühtedîlerin toplam sayısının 627 olduğu tespit edilmiştir. Bu bireylerin 262'sinin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olduğu belirlenmiştir. Özellikle 2000-2023 yılları arasındaki arşiv incelemeleri neticesinde, yirmisi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak üzere toplam 236 kişinin ihtidâ ettiği görülmüştür. Bu veriler doğrultusunda, ihtidâ eden bireylerin uyruklarına ilişkin olarak 2000 yılı öncesi ve sonrası dönemler arasında dikkate değer bir oransal farklılık bulunduğu anlaşılmaktadır.

20. yüzyılda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan mühtedîlerin oranı %61.9 iken, 21. yüzyılda bu oranın %8.5'e gerilediği tespit edilmiştir. Özellikle 2000-2023 yılları arasında Üsküdar Müftülüğünde ihtidâ eden toplam 236 kişiden 216'sının yabancı uyruklu olduğu belirlenmiştir. Buna göre, bu dönemde ihtidâ edenlerin %91.5'ini yabancı uyruklu bireyler oluşturmaktadır. Mühtedî sayısında gözlemlenen bu oransal değişimin sosyo-kültürel dinamikler çerçevesinde ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

Nitekim 20. yüzyılda Üsküdar, Kadıköy ve Beyoğlu Müftülüklerinde gerçekleşen ihtidâ hareketlerini konu alan saha araştırması da benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Söz konusu araştırmaya göre, 1926-1960 yılları arasında farklı dönemlerde üç müftülükte toplam 437 kişi İslâm dinini kabul etmiştir. Bu mühtedîlerin 381'i (%87.2) Türkiye Cumhuriyeti tebaasına mensup olup ağırlıklı olarak Ermeni, Rum ve Yahudi vatandaşlardan oluşmaktadır. Geri kalan 56'sı (%12.8) Almanya, Avusturya, İtalya, Belçika, Yunanistan ve Rusya gibi çeşitli ülkelere mensup yabancı uyruklu mühtedîlerdir (Başkurt, 2006: 202).

İhtidâ arşivi bulgularının demografik değişkenler açısından analizi neticesinde, katılımcıların cinsiyet ve ihtidâ yaşına ilişkin bulguların istatistiksel olarak anlamlı bir düzeye ulaştığı görülmüştür. Özellikle cinsiyet bağlamında, kadın mühtedîlerin sayısının erkek mühtedîlere kıyasla yaklaşık üç kat daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bu durum, kadınların İslâm dinine geçiş yapma veya ihtidâ belgesi alma konusunda erkeklere oranla daha istekli oldukları şeklinde yorumlanabilir. Nitekim benzer bir arşiv doküman incelemesi temelinde yürütülen bir çalışmada, kadın mühtedîlerin oranı %88.7, erkeklerin oranı ise %11.3 olarak tespit edilmiştir (Başkurt, 2006: 202).

Arşiv verilerine göre, %75 oranında mühtedîlerin ihtidâları 40 yaşından önce gerçekleşmiştir. Bu yaş aralığının, bireyin hayatında köklü değişimler yapabilmesi açısından oldukça uygun olduğu düşünülmektedir. Genel olarak, 40 yaş sonrasında bireylerin değişim sürecine adapte olması zorlaşmakta, özellikle din değiştirme gibi derin ve köklü dönüşümler içeren kararlar daha az alınmaktadır. Ayrıca 40 yaş altındaki mühtedîlerin üçte ikisinin 18-29 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Bulgular, ilgili literatürdeki diğer alan çalışmalarıyla da örtüşmektedir.

Örneğin, İngiltere'de gerçekleştirilen nitel bir araştırmada, mühtedîlerin %88.6'sının 45 yaş altı olduğu belirlenmiştir (Köse, 1997: 80). Benzer şekilde, Almanya'da yapılan bir diğer çalışmada, incelenen yirmi mühtedîden on yedisinin (%85) 15-40 yaş aralığında ihtidâ ettiği tespit edilmiştir (Altun, 2012: 65).

Demografik değişkenlerden medenî hâl ile dinî motivasyonlar arasında da anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Arşiv verilerine göre, mühtedîlerin %55.1'i bekâr, %39.8'i ise evlidir. Bekâr bireylerin ihtidâ süreçlerinde eğitim, seyahat gibi çeşitli faktörlerin etkili olabileceği düşünülebileceği gibi, ihtidâ merasimi sonrasında gerçekleşen evliliklerin de bu süreçte belirleyici rol oynayabileceği ifade edilebilir.

Nitekim evlilik, bekâr gayrimüslim bireyler için ihtidâ sürecini teşvik edici bir unsur olabilmektedir. Ancak, evlilik amacıyla gerçekleştirilen ve daha çok formalite niteliği taşıyan ihtidâ süreçlerinden köklü bir dönüşüm beklenmemelidir. Bununla birlikte, evli bireylerin ihtidâ süreçlerinde, evlilik ilişkisinin önemli bir motivasyon kaynağı olduğu görülmektedir. Yani bu bulgular, ihtidâ süreçlerinde medenî hâl değişkeninin belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymakta ve farklı sosyokültürel bağlamlarda benzer eğilimlerin gözlemlendiğini göstermektedir. Medenî hâl değişkenine ilişkin arşiv bulguları, diğer araştırmalarla genel olarak örtüşmektedir.

Örneğin, Belçika’da gerçekleştirilen bir çalışmada 107 mühtedînin %41’inin evli olduğu belirlenmiştir (Demir, 2013: 161). Köse, Kim ve Peker’in çalışmalarında ise katılımcıların yaklaşık %45’inin evli, %50’sinin ise bekâr olduğu tespit edilmiştir (Göçen ve Gügen, 2017: 65). Türkiye’de gerçekleştirilen “dine dönüş” konulu bir anket çalışmasında ise bekâr bireylerin oranının (%73.5), evli bireylere oranla (%26.5) yaklaşık üç kat daha fazla olduğu gözlemlenmiştir (Macit, 2014: 1530).

Demografik değişkenler bağlamında mühtedîlerin eğitim düzeyleri ve mesleklerine ilişkin elde edilen veriler istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaşmıştır. Buna göre, katılımcı mühtedîlerin %90’ından fazlasının lise, lisans ve lisansüstü eğitim almış olduğu ve çeşitli orta düzey meslek gruplarında (işçi, işveren, öğrenci, öğretmen, doktor, avukat, mühendis vb.) istihdam edildiği tespit edilmiştir. Eğitim durumlarına ilişkin elde edilen bulgular, önceki alan araştırmalarına kıyasla daha yüksek bir seviyede seyrederken, meslek dağılımına yönelik sonuçlar önceki çalışmalarla benzerlik göstermektedir.

Örneğin, Belçika’nın Anvers şehrinde 52 mühtedî üzerinde gerçekleştirilen nitel bir araştırmada, katılımcıların %77’sinin lise, üniversite veya lisansüstü eğitim aldığı belirlenmiştir (Elmas, 2017: 13). Literatürdeki bazı nitel araştırmalara bakıldığında ise üniversite mezunu olan katılımcı oranı; Kim’in çalışmasında %74, Köse’de %60, Gürsu’da %57 ve Peker’de %32 olarak tespit edilmiştir (Göçen & Gügen, 2017: 65). Benzer şekilde, Almanya’da 20 mühtedî üzerinde yürütülen nitel bir araştırmada, katılımcıların işçi, memur, dans terapisti, öğretmen, tezgâhtar ve kimyager gibi farklı meslek gruplarında çalıştıkları, ayrıca işsiz bireye rastlanmadığı ortaya konmuştur (Altun, 2012: 66).

Mühtedîlerin uyruklarına ilişkin bulgular incelendiğinde, Demir Perde ülkeleri olarak adlandırılan Rusya, Ukrayna, Romanya, Moldova ve Gürcistan'ın dikkate değer bir ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. Mühtedîlerin %53.8'i ateist eğitim sistemlerinin uygulandığı ve dinden arındırılmış yapıya sahip bu eski komünist ülkelere gelmektedir. Bu bağlamda, söz konusu ideolojik boşluğun dinî ve manevi değerlerle doldurulmaya başlanması olağan bir süreç olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, mühtedîlerin tabi oldukları baskıcı rejimler altında yaşadıkları sosyo-kültürel ilişkiler ve etkileşimlerin, hem içsel hem de dışsal motivasyonlar aracılığıyla ihtidâ süreçlerini hazırladığı ya da bu süreci desteklediği söylenebilir.

Mühtedîlerin önceki inanç durumları incelendiğinde ise büyük çoğunluğunun Ortodoks olmak üzere Hristiyanlıktan ihtidâ ettikleri tespit edilmiştir. Nitekim çalışmaya konu olan 212 mühtedînin %90'ının Hristiyanlıktan vazgeçerek İslâm'a yöneldiği belirlenmiş, herhangi bir dinî aidiyeti bulunmayan bireylerin oranı ise %5 civarında seyretmiştir.

Benzer şekilde, 20. yüzyılda ihtidâ olgusunun ele alındığı bir arşiv çalışmasında, üç farklı müftülüğe bağlı ihtidâ eden 437 bireyden 358'inin (%81.9) Hristiyanlığın çeşitli mezheplerine mensup olduğu saptanmıştır (Başkurt, 2006: 182, 186, 190).

Mühtedîlerin ihtidâ belgesi alma sebepleri incelendiğinde, herhangi bir gerekçe belirtmeksizin "kendi isteği" doğrultusunda ihtidâ edenlerin oranının %33 ile ilk sırada yer aldığı gözlemlenmektedir. Bu gruba dâhil olan bireylerin, ihtidâ süreçlerine etki eden farklı nedenleri beyan etmek istememiş olmaları muhtemeldir. Belge alma sebeplerinden ikinci sırada yer alan "araştırma" temelli ihtidâların oranı ise yaklaşık %30'dur. Literatürde yapılan çalışmalar, genellikle bu kategorinin ilk sırada yer aldığını ortaya koymaktadır. Günümüzde gelişen teknoloji ve yapay zekâ uygulamaları, dinî araştırmaları daha erişilebilir ve kolay hâle getirmiştir. İhtidâ belgesi alma sebepleri arasında üçüncü sırada yer alan "evlilik" kaynaklı ihtidâların oranı ise %19.5'tir. Hâlbuki resmî kurumlara yapılan başvurular incelendiğinde, evlilik gerekçesiyle din değiştirme müracaatlarının oldukça yüksek seviyede olduğu görülmektedir. Ancak, evlilik sebebiyle ihtidâ eden bireylerin, bu süreci resmî olarak paylaşmaktan kaçınmış olmaları da ihtimal dâhilindedir.

Nitekim psiko-sosyolojik açıdan ihtidâ olgusunu inceleyen arşiv dokümanlarına dayalı bir çalışmada ulaşılan veriler de bu bulguları desteklemektedir. Üsküdar

Müftülüğü'nde (1926-1954) ihtidâ eden bireylerin %38'inin kendi isteğiyle, %30.5'inin evlilik, %23.5'inin eş ve çocukları sebebiyle, yalnızca %3.7'sinin ise araştırma yoluyla ihtidâ ettiği tespit edilmiştir. Kadıköy Müftülüğü'nde (1939-1950) ise bu oranlar sırasıyla %34.9, %30.2 ve %34.9 olarak kaydedilmiş olup, araştırma sebebiyle ihtidâ eden birey bulunmamaktadır. Beyoğlu Müftülüğü'nde (1950-1959) ise ihtidâ nedenleri %29.7 oranında kendi isteği, %36.4 oranında evlilik, %26.7 oranında eş ve çocuklar sebebiyle gerçekleşirken, araştırma motivasyonu ile ihtidâ edenlerin oranı yalnızca %2.4 olarak tespit edilmiştir (Başkurt, 2006: 178, 183, 187).

Öte yandan, mühtedî olabilmek için resmî bir ihtidâ merasimi düzenlemek veya ihtidâ belgesi almak zorunlu değildir. Bu bağlamda, yalnızca resmî kayıtlara geçmiş mühtedîler üzerinden yapılan analizlerin, ihtidâ olgusunun genel seyrini tam olarak yansıtamayabileceği değerlendirilmektedir. Hem Türkiye'de hem de dünya genelinde resmî ihtidâ merasimi gerçekleştirmeyen ve dolayısıyla herhangi bir ihtidâ belgesi almayan çok sayıda mühtedînin bulunduğu öngörülmektedir.

5.1.2. Mülakat Analizlerinin Sonuç ve Tartışmaları

Bu çalışmada, on erkek ve on kadından oluşan yirmi mühtedî ile gerçekleştirilen mülakatlardan elde edilen veriler doğrultusunda, ihtidâ öncesi, İslâm'a geçiş süreci ve ihtidâ sonrası yaşanan süreçler analiz edilmiştir.

Katılımcı grup, farklı kültürel geçmişlere sahip olup on iki farklı ülkeden bireyleri içermektedir. Grup içerisinde dört Rus, üç İngiliz, iki Alman, iki İtalyan, iki Amerikalı, bir Meksikalı, bir Fransız, bir Macar, bir Ukraynalı, bir Çinli, bir Romen ve bir Gürcü yer almaktadır. Katılımcıların on iki farklı ülkeden olması, elde edilen verilerin çeşitliliğini artırmıştır. Nitekim 2000-2023 yılları arasında Müftülük ihtidâ arşivine kayıtlı 34 farklı ülkeden 216 mühtedî bulunmakta olup, bu mühtedîlerin 199'u on yedi ülkeden, geri kalan 17'si ise on yedi farklı ülkeden gelen bireylerden oluşmaktadır. On yedi ülke bazında ele alacak olursak; çalışmada yer alan katılımcı grubun ülke çeşitlilik oranı %70'in üzerindedir.

Nitekim benzer şekilde, yüksek çeşitliliğe sahip nitel bir diğer çalışma İstanbul ve Almanya'nın Osnabrück şehirlerinde yürütülmüştür. Bu çalışmada on farklı ülkeden on dokuz katılımcı yer almıştır (Karali, 2024: 45).

Katılımcıların beyanlarından, ihtidâ süreçlerinin uzun ve zorlu bir süreci kapsadığı anlaşılmaktadır. İslâm'a yönelik süreci, karar alma aşamasıyla son bulmakta; ancak mühtedîlerin sosyo-kültürel çevrelerinde yaşadıkları değişimler ve bu kararı uygulama süreçleri yeni bir dönemi başlatmaktadır. Çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda, ihtidânın belirli bir süreç dâhilinde gerçekleştiği ve bu süreçte mühtedîlerin yaşadıkları manevi tecrübelerin önemli bir rol oynadığı söylenebilir.

İhtidâ yaşı verileri değerlendirildiğinde, katılımcılardan on beşinin (%75) 17-29 yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. On yedi katılımcının 40 yaşın altında ihtidâ ettiği görülmektedir. Peker'in çalışmasında, yetişkinlik döneminde (21-40 yaş) ihtidâ edenlerin oranı %60.7 olarak belirlenmiştir (Peker, 1979: 50). Benzer şekilde, farklı alan araştırmalarında 40 yaş altı ihtidâ oranları şu şekildedir: Köse %88.6, Kim %89.7, Peker %71.4, Altun %85, Gürsu %96.7 (Göçen ve Gügen, 2017: 73). 107 Belçikalı mühtedî ile gerçekleştirilen bir çalışmada, 18-24 yaş aralığının en fazla din değiştirme yaş aralığı olduğu tespit edilmiştir (Demir, 2013: 183). Yine, Belçika Anvers'te 52 mühtedî ile yapılan bir çalışmada, katılımcıların %78'inin 18-40 yaş aralığında ihtidâ ettiği sonucuna ulaşılmıştır (Elmas, 2017: 11). On dokuz mühtedî ile gerçekleştirilen nitel bir araştırmada ise on bir katılımcı 18-24 yaş aralığında, altı katılımcı 25-40 yaş aralığında ihtidâ etmiştir; bir katılımcı 18 yaşın altında, bir diğer katılımcı ise 40 yaş üstünde Müslüman olmuştur (Karali, 2024: 97). Dolayısıyla, farklı nitel araştırmaların bulguları büyük ölçüde tutarlılık göstermektedir.

Araştırmada en genç katılımcılar 17 yaşında ihtidâ etmiş olup, en yaşlı katılımcı ise 52 yaşında Müslüman olmuştur. Katılımcıların ihtidâ tarihlerinden itibaren geçen süre üç yıl ile kırk sekiz yıl arasında değişmekte olup, ihtidâ yaşlarının ortalaması 27.65 olarak hesaplanmıştır. Nitekim literatürde 20'li yaşlar, ortalama ihtidâ yaşı olarak belirtilmektedir. Yine literatürde gençlerin, yaşlılara kıyasla yeni bir dini kabul etmeye daha yatkın oldukları bulgusu bu çalışmada desteklenmektedir. Bu veriler doğrultusunda, ihtidâ sürecinin bireysel ve sosyo-kültürel dinamiklerin etkisiyle şekillenen, aşamalı ve derinlemesine bir dönüşüm süreci olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. 68 Koreli mühtedî ile gerçekleştirilen araştırmada da ihtidâ yaş ortalaması 27.85 olarak tespit edilmiştir (Kim, 2003: 113).

Demografik değişkenler açısından eğitim durumu ve meslekleri ile ilgili elde edilen bulgular istatistiksel olarak anlamlı bir düzeye ulaşmıştır. On sekiz katılımcı (%90) lisans ve lisansüstü eğitim almış olup, yalnızca iki katılımcı (%10) lise mezunudur.

Ayrıca, katılımcıların öğrenci, öğretmen, akademisyen, tercüman, mühendis, doktor, psikolog, avukat, hukuk müşaviri, yazar, lojistik sektörü çalışanı ve kuaför gibi çeşitli mesleklerde faaliyet gösterdiği belirlenmiştir. Bu veriler, iyi eğitim almış ve farklı meslek gruplarına mensup mühtedî bireylerin, duygu ve arayış süreçleri ya da çeşitli dinî motivasyonlar doğrultusunda İslâm'a yönelme eğiliminde olabileceklerini göstermektedir. Ayrıca, bu bulgular toplumsal bağlamda bu tür bireylerin anlam arayışı, duygusal travmalar, sosyal etkileşimler ve evlilik deneyimleri gibi çeşitli etkenler nedeniyle dine yönelebileceklerini ortaya koymaktadır. Çalışma grubunun eğitim seviyesi, diğer alan çalışmalarıyla karşılaştırıldığında görece yüksek olup, bu durum grubun ortalama ihtidâ süresinin 14 yıl olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Katılımcıların on altısı (%80) ihtidâ öncesinde belirli bir dinî aidiyete sahipken, on beş katılımcı (%75) Hristiyanlık inancına mensuptur. Katılımcılardan on dördü (%70) önceki din veya inançlarında mantıksal tutarsızlık, manevi tatminsizlik ve din adamlarının olumsuz tutumları gibi sorunlar yaşadıklarını belirtmiştir. Önceki inançlarını sorgulamış olmalarına rağmen, iki agnostik katılımcı hariç, tüm bireylerin ihtidâ öncesinde bir Tanrı inancına sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar, diğer alan çalışmalarıyla kısmen örtüşmektedir. Örneğin, tasavvuf temelli bir araştırmada, İslâm'a yönelen otuz mühtedînin tamamında ihtidâ öncesinde Tanrı inancı olduğu tespit edilmiştir (Gürsu, 1999: 73). Aynı çalışmada, katılımcıların %30'unun deist, %66.7'sinin ise farklı mezheplere mensup Hristiyan olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde, diğer alan çalışmalarında ihtidâ öncesi Tanrı inancı oranı Köse'de %82.9, Altun'da %80, Kim'de ise %58.9 olarak belirlenmiştir (Göçen ve Gügen, 2017: 75).

İhtidâ öncesi dindarlık düzeyi açısından katılımcılar dört gruba ayrılmaktadır: %15'i dinine bağlı dindar bireylerden, %45'i kültürel seviyede dindarlardan, %20'si dininden şüphe duyanlardan ve %20'si herhangi bir dinî aidiyet hissetmeyen bireylerden oluşmaktadır. Bu bulgular, diğer ihtidâ alan çalışmalarındaki sonuçlarla büyük ölçüde paralellik göstermektedir. Örneğin, Belçika'da 107 mühtedî ile gerçekleştirilen bir araştırmada, ihtidâ öncesinde katılımcıların %6'sının dindar, %51'inin kültürel dindar, geri kalan %43'ünün ise Tanrı inancına sahip ancak herhangi bir dinî aidiyet hissetmeyen bireyler olduğu belirlenmiştir (Demir, 2013: 163). İstanbul'da on yedi mühtedî ile gerçekleştirilen nitel araştırmada ise katılımcıların %5.9'unun dindar, %64.7'sinin kültürel dindar, %29.4'ünün ise dinle herhangi bir ilişkisi bulunmayan bireyler olduğu saptanmıştır (Karaca, 2023: 64).

Bu çalışmada elde edilen veriler, katılımcıların ailelerinin genellikle dindar olmadığını göstermektedir. Katılımcıların ebeveynlerinin %60'ı, dini yalnızca belirli gün ve gecelerde hatırlayan kültürel dindar bireyler olarak tanımlanmaktadır. Nitekim Kim, Köse ve Altun'un çalışmalarında da katılımcı ebeveynlerinin büyük çoğunluğunun sahip oldukları inançlarla özdeşleşmemiş bireyler olduğu saptanmıştır (Göçen ve Gügen, 2017: 71). Almanya'da gerçekleştirilen nitel alan araştırmasında, katılımcıların ebeveynlerinin %80'inin farklı mezheplere mensup kültürel Hristiyan, %20'sinin ise ateist olduğu tespit edilmiştir (Altun, 2012: 55-56).

Katılımcıların %70'i evli olup, eşlerinin tamamı Müslümandır. Evliliğin ihtidâ sürecini başlatan, destekleyen ve hızlandıran bir motivasyon kaynağı olduğu, bazı katılımcıların beyanlarından anlaşılmaktadır. Nitekim iki kadın katılımcı, İslâm'a geçmeden önce Müslüman bir erkekle duygusal yakınlık kurarak ihtidâ etmiş ve sonrasında evlenmiştir. Dört kadın katılımcı ise öncelikle Müslüman bir erkekle evlenmiş, evlilik süreci içerisinde ihtidâ etmiştir.

Almanya'da gerçekleştirilen nitel bir saha araştırmasında da, evlilik yoluyla din değiştiren beş kadın katılımcının varlığı tespit edilmiştir (Altun, 2012: 71). Bir Müslüman ile evlendikten sonra ihtidâ eden bireylerin, duygusal ve hissî motivasyonlardan etkilenme olasılığı daha yüksek görünmektedir (Köse, 1997: 82).

Katılımcıların İslâm'a ihtidâ etmeden önceki algıları incelendiğinde, on iki katılımcının (%60) İslâm ve Müslümanlar hakkında olumlu düşüncelere sahip olduğu belirlenmiştir. Dört katılımcı (%20) olumsuz bir algıya sahipken, diğer dört katılımcı (%20) nötr bir bakış açısı sergilemiştir.

Katılımcıların İslâm hakkındaki algıları, bilgi seviyeleri ve bilgi kaynaklarıyla doğrudan ilişkili olup, özellikle Batı medyasında yaygın olarak karşılaşılan İslâmofobik yayınlar ve olumsuz Müslüman tasvirlerinin menfi algıların oluşumunda etkili olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgular, alana dair önceki çalışmalardan farklılık arz etmektedir. Örneğin, Kim'in araştırmasında katılımcıların %8.8'i İslâm hakkında olumlu, %63.2'si olumsuz, %7.5'i nötr bir algıya sahipken, %20.5'i herhangi bir bilgiye sahip olmadığını belirtmiştir. Köse'nin araştırmasında ise katılımcıların %12'si olumlu, %41'i olumsuz, %47'si nötr bir algıya sahiptir. Demir'in katılımcılarının %42'si olumlu, %35.5'i olumsuz, %16.8'i nötr bir algıya sahipken, %5.7'si herhangi bir bilgiye sahip değildir (Göçen ve Gügen, 2017: 82).

İstanbul'da İslâmî kimlik dönüşümüne ilişkin gerçekleştirilen saha araştırmasında da on dört mühtedî katılımcıdan on birinin (%78.6), ihtidâ öncesinde Müslümanlara yönelik olumsuz bir algıya sahip olduğu tespit edilmiştir (Kanji, 2024: 56).

Bu çalışmada katılımcıların İslâm dini ile ilk temaslarını nasıl gerçekleştirdiklerine ilişkin bulgular ortaya konmuştur. Elde edilen veriler doğrultusunda, katılımcıların %35'inin İslâm ile ilk temaslarını Müslüman çevre ile sosyal etkileşim yoluyla, %10'unun Müslüman bir ülkeye seyahat aracılığıyla, %20'sinin Müslüman arkadaşları vasıtasıyla, %20'sinin Müslüman bir eşle ve %10'unun Müslüman bir akraba aracılığıyla kurduğu belirlenmiştir. Buna karşın sadece bir katılımcının (%5) ilk temasını entelektüel arayış bağlamında gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, konuya ilişkin gerçekleştirilen araştırmalarla kısmen örtüşmektedir.

Örneğin, Köse'nin araştırmasında katılımcılarının %54.2'si, Kim'de %39.7'si, Demir'de %58.9'u, Altun'da %75'i ve Gürsu'da %66.7'si İslâm ile ilk temaslarını Müslüman çevre ile sosyal etkileşim yoluyla kurduklarını ifade etmiştir. Bununla birlikte, ilk temasın Müslüman bir ülkeye seyahat yoluyla gerçekleştiğini belirtenlerin oranı Köse'de %22.9, Kim'de %17.7 ve Demir'de %6.6 olarak tespit edilmiştir. İlk temasın entelektüel arayış neticesinde gerçekleştiğini belirtenlerin oranı ise Köse'de %22.9, Kim'de %20.6, Demir'de %29.9 ve Altun'da %20'dir. Cami ziyareti aracılığıyla ilk temasın kurulduğunu belirten katılımcıların oranı ise Kim'de %5.9 ve Altun'da %5 olarak tespit edilmiştir (Göçen ve Gügen, 2017: 86).

Katılımcılar arasında, Müslüman bireylerle etkileşime girdikten sonra İslâm'ı araştırmaya yönelenler olduğu gibi, İslâm hakkında bilgi edindikten sonra Müslüman bireylerle iletişime geçenler de bulunmaktadır. Genel olarak, katılımcıların %95'i ihtidâ öncesinde Müslüman bireylerle doğrudan temasa geçmiş olup, bu etkileşimler onların ihtidâ sürecini kolaylaştırıcı bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, Müslüman bireylerin ihtidâ sürecindeki bireylere rol model olduğu görülmektedir. İslâm dini, temel inanç esasları ve ahlâkî ilkeleriyle bireyin hayatını yeniden şekillendirme potansiyeline sahip olup, ihtidâ süreci neticesinde mühtedî bireylerde köklü değişimlere yol açabilmektedir. Bu değişimler, bireylerin sosyo-kültürel ilişkilerini ve etkileşim biçimlerini de dönüştürebilmektedir. Ancak, ihtidâ sürecinin bireysel ve öznel bir deneyim olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bazı bireylerin ihtidâ sonrası hayatlarında derin ve kalıcı değişimler meydana gelirken, bazılarının daha yüzeysel düzeyde değişimler yaşaması doğaldır.

İhtidâ sürecine ilişkin yapılan değerlendirmeler, mühtedîlerin İslâm'a yönelme süreçlerinde hem içsel (rûhî ve zihnî) hem de dışsal (sosyo-kültürel) etkenlerin etkili olduğunu göstermektedir. Bazı bireyler, Kur'ân-ı Kerîm başta olmak üzere çeşitli İslâmî eserleri okuyarak erken yaşlarda zihinsel ve ruhsal tatmine ulaşmak suretiyle kısa sürede ihtidâ ederken, bazıları ise uzun süreli entelektüel arayışlar ve farklı dinî tecrübeler sonucunda İslâm ile buluşmaktadır. Dolayısıyla, ihtidâ olgusu tek bir sebebe indirgenemeyecek kadar çok boyutlu, aktif ve bireysel bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bulgular, ihtidâ süreçlerinde sadece kişisel deneyim ve sorgulamaların değil, aynı zamanda aile yapısının ve toplumsal etkileşimlerin de önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

İslâm'a geçiş sürecinin başlangıcında ve devamında etkili olan çeşitli etkenler bulunmaktadır. Araştırma bulgularına göre, katılımcılar arasında en belirgin bilişsel etkenler "manevi anlam arayışı" (%60) ve "zihnî ve rûhî tatmin" (%60) olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, İslâm'ın yaşandığı örnek bir çevrenin etkisi (%60), eş, akraba veya arkadaş çevresinde gözlemlenen örnek bir temsil (%60), İslâmî sosyal ilişkiler ve etkileşimler (%55), bireylerin yaşadığı dramatik travmalar (%35), kimlik bunalımından çıkış sağlayan dinî gruplar aracılığıyla giderilen aidiyet ihtiyacı (%15) ve çaresizlik içinde duyulan güven ihtiyacı (%15) gibi faktörler, ihtidâ sürecinde belirleyici unsurlar olarak tespit edilmiştir. Ayrıca, manevi bir merak doğrultusunda okunan kitaplar, sosyal medyada yapılan araştırmalar ve karşılaşılan dinî içerikler de süreci etkileyen diğer önemli unsurlar arasında yer almaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğunda, az ya da çok, "fitratın uyanışı" gözlemlenmiştir.

İhtidâ sürecinin başlangıç aşamasında duygusal ve sosyal faktörler daha etkin bir rol oynarken, sürecin devamında bilişsel etkenlerin belirleyici olduğu görülmektedir. Araştırma bulguları, diğer çalışmaların sonuçları ile de uyumluluk göstermektedir.

Örneğin, on dokuz mühtedî ile gerçekleştirilen bir çalışmaya göre, ihtidâ sürecinde birden fazla etkenin aynı anda etkili olabildiği ve bu etkenlerin süreç içinde dinamik bir yapı sergileyerek değişebildiği belirlenmiştir. Söz konusu çalışmada, ihtidâ sürecini başlatan faktörler %31.6 oranında bilişsel, %57.9 oranında duygusal ve %57.9 oranında sosyal nitelikli olarak tespit edilmiştir. Sürecin devamında ise bilişsel faktörlerin etkisi %78.9'a yükselirken, duygusal ve sosyal faktörlerin etkisi %31.6 oranında kalmıştır (Karali, 2024: 84-92).

Lofland ve Skonovd'un geliştirdiği "entelektüel, duygusal, deneysel, mistik, yeniden uyanış ve cebrî" olmak üzere altı farklı "din değiştirme motifi", bu çalışmada "fikrî, hissî, tecrübî, sırrî, felâhî ve cebrî" kavramsallaştırılarak yeniden düzenlenmiştir. Katılımcı mühtedîlerin ihtidâ öncesi ve sonrası süreçlerinde, ortak noktalar içermekle birlikte, farklı motifler doğrultusunda motive oldukları tespit edilmiştir. Motivasyon sağlayan etkenlerde olduğu gibi, bazı motiflerin etkisi diğerlerinden daha belirgindir. Bazı katılımcıların birden fazla motifin etkisinde kaldığı gözlemlenmiştir.

Araştırma bulgularına göre, bireylerin ihtidâ süreçlerinde en sık karşılaşılan motifler entelektüel ve duygusal motiflerdir. Çalışma kapsamında tespit edilen din değiştirme motifleri ve bunların oranları şu şekildedir: entelektüel/fikrî (%65), duygusal/hissî (%60), deneysel/tecrübî (%25), mistik/sırrî (%25), yeniden uyanış/felâhî (%5). Araştırmada zorlayıcı/cebrî motife rastlanılmamıştır. Elde edilen bulgular, daha önce gerçekleştirilen çalışmaların verileriyle kısmen örtüşmektedir.

Örneğin, Köse ve Kim'in araştırma sonuçları da bu çalışmada olduğu gibi bazı katılımcıların birden fazla motifin etkisi altında kaldığını göstermektedir. Entelektüel/fikrî motifin etkisi Köse'de %71.4, Kim'de %75.1, Gürsu'da %63.3 oranında tespit edilmiştir. Duygusal/hissî motifin etkisi Köse'de %65.7, Kim'de %36.8 oranında belirlenmiştir. Deneysel/tecrübî motifin etkisi Köse'de %60, Kim'de %25 olarak saptanırken, mistik/sırrî motifin etkisi Köse'de %14.3, Kim'de %11.8 olarak kaydedilmiştir (Göçen & Gügen, 2017: 81). Benzer şekilde, İngiliz ve Koreli mühtedîlerde olduğu gibi Belçikalı mühtedîler arasında da entelektüel motif en etkili unsur olarak tespit edilmiştir (Demir, 2013: 170). Almanya'da yirmi mühtedî ile yürütölen nitel bir araştırmada, din değiştirme motifleri şu oranlarda belirlenmiştir: entelektüel/fikrî (%50), duygusal/hissî (%35), deneysel/tecrübî (%10), mistik/sırrî (%5) (Altun, 2012: 71). Yine Almanya'nın farklı şehirlerinde yirmi iki mühtedî ile gerçekleştirilen bir başka araştırmada duygusal motif %77.3, entelektüel motif %13.6, mistik motif %9.1 oranında tespit edilmiştir (Gündüz, 2019: 68). Singapur'da 30 Çinli mühtedî ile yapılan nitel bir araştırmada ise din değiştirme motifleri entelektüel/fikrî (%60), duygusal/hissî (%26.7), deneysel/tecrübî (%10), mistik/sırrî (%3.3) oranlarında gözlemlenmiştir (Bin Abdul Moin, 2019: 83).

İşlâm'a geçiş sürecinde bireylerin kitle iletişim araçlarından faydalanma oranları şu şekildedir: dört katılımcı (%20) kitap, dergi vb. kaynaklardan, beş katılımcı (%25) sohbet, seminer gibi etkinliklerden, sekiz katılımcı (%40) ise internet, sosyal medya,

televizyon gibi kitle iletişim araçlarından yararlanmıştır. Üç katılımcının ise herhangi bir kitle iletişim aracını kullanmadığı belirlenmiştir. İhtidâ tarihi daha yakın olan bireyler arasında internet ve sosyal medyanın etkisinin daha belirgin olduğu gözlemlenmiştir. Bu bulgular, alan çalışmalarıyla kısmen uyumluluk göstermektedir.

Örneğin, elli iki Belçikalı mühtedî ile yapılan bir çalışmada katılımcıların %42.3'ü sohbet, %38.5'i kitap, %1.9'u ise internet yoluyla bilgi edinmiştir (Elmas, 2017: 35). Belçikalı yüz yedi mühtedî ile gerçekleştirilen bir diğer çalışmada ise katılımcıların %75.7'sinin kitap, %41.1'inin internet aracılığıyla İslâm'a dair bilgi edindiği belirlenmiştir (Demir, 2013: 168). Yine Singapur'daki Çinli mühtedîlerin çoğu da İslâm'a geçiş sürecinde internetin önemli bir rol oynadığını ifade etmiştir. Bu durum, internete erişimin kolaylaşmasıyla ilişkilendirilmiştir (Bin Abdul Moin, 2019: 80).

İhtidâ merasimi öncesinde katılımcıların biri hariç tamamının (M2) zaten Müslüman olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte, müftülükte gerçekleşen ihtidâ merasimleri sırasında katılımcıların çeşitli duygusal deneyimler yaşadığı anlaşılmaktadır. Merasim esnasında on katılımcı huzur (%50), dört katılımcı yoğun duygular (%20), üç katılımcı sevinç (%15), iki katılımcı rahatsızlık (%10) hissettiğini ifade etmiştir. Bir katılımcının (M4) ihtidâ merasimi gerçekleştirilmemiştir.

İhtidâ belgesi alma nedenleri incelendiğinde, yedi katılımcının (%35) kendi isteğiyle, altısının (%30) evlilik nedeniyle, dördünün (%20) hac veya umre ziyareti dolayısıyla, üçünün (%15) ise isim değişikliği sebebiyle ihtidâ belgesi aldığı belirlenmiştir.

Katılımcılar Müslüman olduktan aile bireylerinin tepkileri farklılık arz etmektedir. Katılımcıların %35'i ailelerinden aşırı tepki görürken, %25'i olumsuz görüşlerle karşılaşmıştır. Ailelerin %15'i ihtidâya karşı sessiz ve tepkisiz kalmış, %20'si ise olumlu yönde yaklaşım sergilemiştir. Sadece bir katılımcının (M15) ailesi de ihtidâ etmiştir. Ailelerin olumsuz tepkilerinin temel nedenleri arasında mühtedîlerin hayatlarında meydana gelen köklü değişimler, önyargılar, anlayış eksikliği ve korku yer almaktadır. Bununla birlikte zamanla ailelerin olumsuz tepkilerinin azaldığı ve ilişkilerin güçlendiği gözlemlenmiştir. Bu bulgular, alanyazında yer alan bazı çalışmalarla örtüşmekte, ancak bazılarıyla farklılık göstermektedir.

Örneğin, Almanya'da gerçekleştirilen bir araştırmada katılımcı ailelerinin %35'inin aşırı tepki gösterdiği, %25'inin olumsuz görüş bildirdiği, %15'inin tepkisiz kaldığı ve %20'sinin olumlu yaklaştığı tespit edilmiştir (Altun, 2012: 93-95). Buna karşın,

Belçika'nın Anvers şehrinde yapılan bir çalışmada mühtedîlerin aile bireylerinin %96 oranında ihtidâya olumsuz tepki verdiği saptanmıştır (Elmas, 2017: 75). Benzer şekilde, İstanbul'da on dört katılımcı ile yürütülen bir araştırmada ailelerin %92.85 oranında olumsuz tepki gösterdiği belirtilmektedir (Kanji, 2024: 56).

Katılımcıların büyük bir kısmı (%70), ihtidâ sonrası eski sosyal çevrelerinden olumsuz tepkiler almıştır. Bu tepkiler yalnızca inanç temelli değil; ibadet, yeme-içme alışkanlıkları, giyim-kuşam, tesettür ve mahremiyet gibi konuları da kapsamaktadır. Katılımcılar, aileleri ve yakın çevreleriyle ilişkilerinde çeşitli çatışmalar yaşadıklarını ve bu durumun kaygı unsuru teşkil ettiğini ifade etmektedirler. Mülakat verileri, ihtidâ sonrası mühtedîlerin aileleriyle ve eski sosyal çevreleriyle ilişkilerinin hassas bir süreç içerisinde devam ettiğini ortaya koymaktadır. Nitekim Kim'in çalışmasında da ihtidâ sonrası eski çevre ve arkadaşlarla ilişkilerin %77.9 oranında olumsuz seyrettiği tespit edilmiştir (Kim, 2003: 144). Giyim-kuşam ve tesettür konuları, özellikle cinsiyet temelinde farklı tepkilere yol açmıştır. Kadın mühtedîlerin %82'si, erkek mühtedîlerin ise %18'i bu konuda çevrelerinden tepki aldıklarını belirtmiştir. Bu durum, kadınların tesettür aracılığıyla dinî kimlik değişimlerini daha görünür hale getirmeleriyle açıklanabilir (Demir, 2013: 177).

Sonuç olarak, mühtedîlerin ihtidâ sonrası aileleri ve sosyal çevreleriyle ilişkileri bağlamında karşılaştıkları tepkiler farklılık göstermektedir. Bu tepkilerin, bireylerin dinî kimlik dönüşümüyle ilişkili olduğu görülmektedir. Mevcut bulgular, literatürde yer alan bazı çalışmalarla paralellik gösterirken, belirli noktalarda farklı eğilimler de içermektedir. Bu durum, çalışma ve bulguların sosyo-kültürel bağlamlara göre değişkenlik arz ettiğini göstermektedir.

Bu çalışmada, katılımcı grubun %75'inin yeni İslâmî isim aldığı belirlenmiştir. Bunlardan yedisi eski ve yeni ismini birlikte kullanmakta, %25'lik bir kesim ise isimlerinin İslâm'a aykırı bir anlam taşımadığı gerekçesiyle değişikliğe ihtiyaç duymadıklarını ifade etmektedir. Dinî isim alma konusundaki yaklaşımlar, farklı ülkelerde yapılan çalışmalarda değişkenlik göstermektedir. Örneğin, Singapur'da İslâm'a uygun bir isim almak ihtidânın zorunlu bir unsuru olarak görülmektedir. Bu doğrultuda katılımcıların tamamı ihtidâ sürecinde yeni bir isim almıştır (Bin Abdul Moin, 2019: 111). Benzer şekilde, Belçika'nın Anvers kentinde gerçekleştirilen bir araştırmada katılımcıların tamamının yeni bir İslâmî isim aldığı belirlenmiştir

(Elmas, 2017: 67). Ancak, Belçikalı 107 mühtedî ile yürütülen bir diğer çalışmada, yalnızca %35.5'inin ikinci bir isim aldığı tespit edilmiştir (Demir, 2013: 172).

Katılımcıların tamamı eski kötü alışkanlıklarını terketmiş, böylece dinî kimliğe kavuşma süreçleri de hızlanmıştır. İhtidâ öncesinde kendilerini dine karşı mesafeli olarak tanımlayanlar da dâhil olmak üzere çoğunluğu (%75) ihtidâ sonrası eski kültürel alışkanlıklarını terketmiş, İslâm'ı merkeze alarak hayatlarını dinî kurallara göre düzenlemişlerdir. Yani İslâm'ı yaşama yoğunluğunda önemli bir değişim göze çarpmaktadır. İhtidâ sonrası İslâmî hayat tarzını benimsemeleri beklenen bir davranıştır. Ancak Belçikalı 107 mühtedî ile yapılan çalışmada katılımcılardan otuz yedisi ihtidâ sonrası eski kültürel alışkanlıklarını büyük ölçüde devam ettirmektedir. Bunlardan yirmi yedisinin kadın olması Belçikalı mühtedî kadınların erkeklere oranla bu konuda daha muhafazakâr olduklarını göstermektedir (Demir, 2013: 172).

Katılımcıların ihtidâ sonrası dinî durumları birbirlerine yakın, dindarlık seviyeleri epey yüksektir. Farzları yerine getirmeye gayret göstermektedirler. Kur'an-ı Kerim ile irtibatları yüksek seviyededir. Özellikle Ramazan orucunu tamamı tutmaktadır. Beş vakit namaz kılma oranı %85'tir. Kadınlardan ikisi hariç hepsi tesettürlüdür. Bazı katılımcılar, gayrimüslim olan çevrelerine yönelik İslâmî tebliğ faaliyetlerinde bulunmaktadır. Elde edilen bu sonuçlar bazı alan çalışmalarından daha yüksektir. Mesela 70 İngiliz mühtedînin tamamının domuz eti yemeyi terk ettiği, ancak sadece yarısının (%49) düzenli namaz kıldığı, %73'ünün Ramazan orucunu tutmaya çaba sarf ettiği belirlenmiştir. Ayrıca yine bu araştırmada yirmi kadın katılımcıdan on dördünün tesettüre uygun tarzda giyindiği gözlemlenmiştir (Köse, 1997: 174-179). Belçikalı 107 mühtedî ile gerçekleştirilen çalışmada da katılımcıların en düzenli yaptığı ibadet Ramazan orucudur (%83). İkinci sırada günlük beş vakit namaz (%77.5) gelmektedir. Ayrıca Arapça Kur'an okuma oranı %34.8, Kur'an'ı mealden okuma oranı ise %34.8 seviyesindedir (Demir, 2013: 179-180). Ancak on dokuz mühtedî ile gerçekleştirilen nitel çalışmada katılımcıların hepsi beş vakit namaz ve Ramazan orucu gibi farz ibadetleri yerine getirdiğini belirtmiştir (Karali, 2024: 106).

İhtidâ sonrası dinî hayatını yaşayacağı bir çevre, dinî eğitim alabileceği iyi bir öğretmen, ibadetlerini yerine getireceği uygun bir mekân, helal ve temiz gıdaya erişebileceği ortam, evlenebileceği Müslüman eş konularında katılımcıların çoğunun (%70) bir takım zorluklar yaşadıkları gözlemlenmiştir. Katılımcıların yaşadığı temel ve ciddi bir zorluk da İslâm dininin itikâdî meseleleri ile irtibat kurma noktasındadır.

Buna göre katılımcılar dinî hayatın yaşanması (%70), dinî çevre arayışı (%25) ve dinî inancın özümsemesi (%20) konularında sıkıntı çekmişlerdir. Nitekim Belçikalı 107 mühtedî ile gerçekleştirilen çalışmada da ihtidâ sonrası zorluk çekilen konular benzerlik arz etmektedir. Bu konular; yeterli dinî eğitimi alma (%29), ibadet için ortam bulma (%24.3), helal gıda temin etme (%23.4), evlenmek için uygun eş bulma (%23.4) ve İslâm'a uygun giyinmedir (%23.4) (Demir, 2013: 181).

Din değiştirme kararı alan kişilerin benimsemiş oldukları din ile ilgili herhangi bir destek alamama durumunda önceki dinlerine dönmeleri muhtemel bir durumdur. Bazı zorluklar yaşamış olsalar da katılımcıların çoğunluğu (%85) ihtidâ sonrası İslâmî bir çevreyle iletişim ve etkileşime geçmiş, yine yarıdan fazlası (%60) dinî sahada destek görmüşlerdir. Katılımcıların karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmak için farklı kişiler ve kurumlardan destek aldıkları cevaplarından anlaşılmaktadır. İhtidâ sonrası yaşadıkları bu zorlukların aşılmasında Müslüman arkadaş gruplarından (%30), dinî kurum ve topluluklardan (%35), Müslüman eş ve eşlerinin ailelerinden (%35) destek aldıkları anlaşılmaktadır.

5.2. Öneriler

İslâm, zaman ve mekâna bağlı olmaksızın uygulanabilirliği olan evrensel bir dindir. Hz. Muhammed (s.a.s.), üsve-i hasene (güzel bir örnek) olarak tüm insanlığa gönderilmiştir. O'nun sünneti, İslâmî hayatın ilk ve orijinal örneğini teşkil etmektedir. Her Müslümanın İslâm'ı doğru bir şekilde temsil ederek yaşaması, dinî tebliğ ve irşat faaliyetlerinin etkinliğini artıracaktır. Bu çerçevede, ihtidâ süreçlerinin incelenmesi ve mühtedîlerin yaşadıkları tecrübelerin dinî motivasyon sağlayan etken ve motifleriyle analiz edilmesi, İslâmî davet çalışmalarının niteliğini geliştirme açısından önemli bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

Bu doğrultuda, "Üsküdar Müftülüğünde İhtidâ Edenlerin Dinî Motivasyonlarının Analizi" başlıklı ön çalışmayı temel alarak, İstanbul genelinde - özellikle İl Müftülüğü başta olmak üzere - Fatih, Kadıköy, Beyoğlu, Beşiktaş, Şişli gibi farklı ilçe müftülüklerinde benzer nitelikte araştırmaların yürütülmesi önerilmektedir. Müftülüklerde bulunan ihtidâ belgesi arşiv kayıtları kullanılarak mühtedîlerle mülakatlar gerçekleştirilmesi, yeni ihtidâ vakalarının detaylı bir şekilde analiz edilmesine imkân tanıyacaktır.

Bunun yanı sıra, İstanbul'da gerçekleştirilecek bu araştırmaların, mühtedî potansiyeli yüksek diğer şehirlerde ve farklı müftülüklerde de sürdürülmesi, mühtedîlerin ihtidâ süreçlerindeki dinî motivasyonlarını, ihtidâ sonrası yaşadıkları dönüşüm ve uyum süreçlerini derinlemesine inceleyen nitel ve nicel akademik çalışmaların yapılmasını sağlayacaktır. Bu tür araştırmalar, İslâmî davet ve irşad faaliyetlerinin niteliğini artırmada önemli bir rol oynayacak; mühtedîlerin Müslüman toplum içerisindeki sosyalleşme dinamiklerini, dinî aidiyet duygularını ve dinî kimlik inşa süreçlerini anlamaya yönelik literatüre önemli katkılar sunacaktır. Bu araştırmalar neticesinde elde edilen verilerin kitaplaştırılması, alanyazına yeni ve özgün bir kaynak kazandırarak ilgili akademik ve kurumsal çalışmalara referans teşkil edecektir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, dinî düşüncenin üretilmesi, kamusallaştırılması ve yayılması noktasında yetkili bir kurum olarak, ihtidâ süreçlerine yönelik çalıştay ve seminerler düzenleyerek yeni açılımlar elde edilmesini sağlayabilir. Nitekim Başkanlığın 2023 yılına ait "İdare Faaliyet Raporu" incelendiğinde, "İhtidâ Olgusuna Yaklaşımlar ve Mühtedî Çalışmasının Önemi" başlıklı iki seminerin düzenlendiği, ayrıca müftülük, müşavirlik ve ateşelikler tarafından yürütülen ihtidâ merasimlerinin ele alındığı üç farklı "İhtidâ Çalıştayı" gerçekleştirildiği görülmektedir. Ancak, mevcut faaliyetlerin ihtidâ olgusunun kapsamlı bir şekilde ele alınması için yeterli olmadığı değerlendirilmektedir. Bu nedenle, sahada karşılaşılan sorunları tespit eden ve çözüm önerileri üreten yeni çalıştayların düzenlenmesi gerekmektedir.

İhtidâ süreci ve sonrasında mühtedîlerin yaşayabilecekleri olası zorlukları en aza indirmek amacıyla birtakım tedbirlerin alınması önem arz etmektedir. Mühtedîlerin ihtidâ merasimi sırasında yoğun duygular yaşadıkları göz önünde bulundurularak, merasim esnasında ve hemen sonrasında, erkek ve kadın irşat görevlileri tarafından kültürel, entelektüel ve eğitim seviyelerine uygun olarak İslâm hakkında kapsamlı bilgilendirme yapılması önerilmektedir. Yeni mühtedîlerin dinî aidiyet duygusunun güçlendirilmesi amacıyla, müftülük bünyesindeki faaliyetlere davet edilerek onlarla düzenli irtibatın sürdürülmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, dinî bayramlarda ve kandil gecelerinde e-posta veya mesaj yoluyla mühtedîlerle etkileşim sağlanabilir. Müftülükler aracılığıyla, mühtedîlerin kendi aralarında sosyalleşmelerine ve tecrübe paylaşımında bulunmalarına imkân tanıyacak sosyal etkinlikler düzenlenebilir.

Mühtedîlerin İslâmî yaşam tarzına uyum sağlamalarına yardımcı olacak, dinî eğitim süreçlerine erişimlerini kolaylaştıracak sistematik programların oluşturulması gerekmektedir. Mühtedîler, İslâm'ın inanç, ibadet ve ahlâk ilkelerini öğrenme ve uygulama konusunda rehberliğe ihtiyaç duymaktadırlar. Bu bağlamda, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından dinî çevreye uyum projeleri geliştirilerek, mühtedîlerin ihtiyaçlarına yönelik kapsamlı dinî eğitim müfredatları oluşturulabilir.

İstanbul, altı asırlık İslâm medeniyetinin birikimiyle birçok dinî müesseseye ev sahipliği yapmaktadır. Bu bağlamda camiler, dinî sosyalleşme ve dinî eğitim açısından hayati bir öneme sahiptir. Özellikle İslâm'a giriş sürecini tamamlamış bireylerin ihtidâ sonrası dinî çevreye entegre olabilmeleri ve sistematik bir dinî eğitim alabilmeleri için, yaşadıkları muhite yakın cami ve Kur'an kurslarındaki görevlilerle irtibatlarının sağlanması önem arz etmektedir.

Bu doğrultuda, belirli pilot müftülüklerde mühtedîlerin ihtidâ sonrası karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik çalışmalar yürütecek, teorik ve pratik ihtiyaçlarını karşılayacak bir mühtedî biriminin oluşturulması önerilmektedir. Söz konusu birim, diğer ilgili koordinatörlüklerle iş birliği içinde, mühtedîlerin ihtidâ süreçlerini destekleyici faaliyetlerde bulunmalıdır.

İslâm'ın küresel ölçekte ihtidâ yoluyla yayılmakta olduğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, Müslüman bireylerin üzerine düşen temel sorumluluk, İslâm'ı hayatın bütün alanlarında en doğru şekilde temsil etmektir. Nitekim örnek temsil, sadece bireysel bir yaşam biçimi olmanın ötesinde, fiilî bir tebliğ ve davet niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda, hem Müslümanların hem de ihtidâ etmiş bireylerin İslâm dini ve pratikleri hakkında doğru bilgiye ulaşabilmeleri adına Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yürüttüğü faaliyetlerin önemi büyüktür. Söz konusu kurumsal bilgi ve birikimin, internet ve sosyal medya platformları aracılığıyla kamuoyuna açılması, günümüz bilgi toplumu bağlamında büyük bir gereklilik arz etmektedir.

Günümüzde internet ve sosyal medya, yalnızca bilgiye ulaşmak için bir kaynak olmaktan öte, bireylerin ilk başvurduğu ve doğrudan maruz kaldıkları bir mecra haline gelmiştir. Bu çerçevede, Diyanet İşleri Başkanlığına ait kurumsal web sitelerinin, sosyal medya sayfalarının ve dijital içeriklerin (blog, vlog vb.), arama motorlarında erişilebilirliğini artıracak şekilde optimize edilmesi önerilmektedir.

Bu doğrultuda, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde ihtidâ süreçlerine odaklanan etkin bir internet sitesinin kurulması ve burada çeşitli dillerde irşat görevlilerinin istihdam edilmesi önerilmektedir. Bu platform aracılığıyla mühtedîler ve potansiyel mühtedîlerle doğrudan iletişim kurulabileceği gibi, ilerleyen süreç içinde kazanılan deneyimlerle içerik çeşitliliği artırılarak itikad, ibadet, siyer ve ahlak konularında rehberlik sağlayan bilgilendirici materyaller üretilebilir. Kurumsal düzeyde - örgün ya da yaygın, yüz yüze veya online - üretilen içerik ve materyaller sayesinde farklı inanç ve kültürlerden ümmet-i davet olan daha fazla insana ulaşılabilir.

Mühtedîlerin ihtidâ öncesi hidayet yolculukları ve bu süreçte yaşadıkları tecrübeler, bireysel bir mahiyet arz ettiğinden, dışarıdan gözlemlenmesi güçtür. Dinî değişim ve dönüşüm sürecinin zaman ve mekâna bağlı olarak farklılaşan dinamikler taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda, her ihtidâ alan çalışmasının yeni olgular ve durumlarla karşılaşacağı açıktır. Bu sebeple, mühtedîlerin sosyo-kültürel farklılıklarını ve bireysel kabiliyetlerini dikkate alan esnek ve kapsayıcı süreçlerin düzenlenmesi elzemdir. Farklı yaş ve sosyal gruplardan gelen mühtedîlerin kendilerini ifade edebilecekleri ve İslâmî esaslar çerçevesinde yeniden inşa edebilecekleri teorik ve pratik zeminin hazırlanmasına yönelik akademik müzâkerelerin başlatılması önerilmektedir.

Mühtedîlerin ihtidâ öncesi, esnası ve sonrası süreçlerinde karşılaştıkları zorlukların tespit edilmesi ve bu problemlere yönelik çözüm önerileri geliştirilmesi için kurumsal bilgi üretim alanlarının oluşturulması gerekmektedir. Bu çalışmaların yalnızca Türkiye ölçeğinde değil, diğer İslâm ülkeleri ve Müslüman topluluklarla iş birliği çerçevesinde ve koordineli bir şekilde yürütülmesi önem arz etmektedir. Mühtedîlerin dinî, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarına yönelik sistematik çalışmaların artırılması, hem İslâmî bilgi üretiminin zenginleşmesine hem de ihtidâ süreçlerinin daha sağlıklı bir şekilde yönetilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Altun, Mecit. *Müslüman Olan Almanlar Üzerine Psiko Sosyal Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi SBE, 2012.
- Arıkan, Rauf. *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2017.
- Albayrak, Ahmet. Duygusal Motif Olarak Sevgi ve Korku. *Köprü Dergisi (Sevgi)*. S. 101 (2008), 233-245.
- Armaner, Neda. *Din Psikolojisine Giriş - Ders Notları*. Ankara: Ayyıldız Matbaacılık, 1980.
- Asan, Sümeyye. Din Değişirme Konusunda Ortaya Konulan Bilimsel Yaklaşımlar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Yıl 12. S. 1 (2023)*, 351-372.
- Aslan, Halide. *Tanzimat Döneminde İhtidâ*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE, 2008.
- Ayten, Ali. *Din Psikolojisi Dine ve Maneviyata Psikolojik Yaklaşımlar*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2021.
- Aziz Mahmûd Hüâyî Vakfı. <https://www.hudayivakfi.org> [11.11.2024].
- Aziz Mahmûd Hüâyî Vakfı. Islamic Publishing. <https://www.islamicpublishing.org> [11.11.2024].
- Bahadır, Abdülkerim. *İnsanın Anlam Arayışı ve Din: Legoterapik Bir Araştırma*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2002.
- Bainbridge, William Sims. *The Sociology of Conversion - Handbook of Religious Conversion*. Birmingham-Alabama: Religious Education Pres, 1992.
- Başkurt, İrfan. Yaygın Din Eğitimi ve Sosyo-Psikolojik Açından İhtidâ Hadisesi (Üsküdar, Kadıköy ve Beyoğlu Örneği). *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 14 (2006), 173-205.
- Berg, Bruce L. & Lune, Howard. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Çev. Ed. Hasan Aydın. Konya: Eğitim Kitabevi, 2015.

- Bin Abdul Moin, Muhammed N. *Din Değişirme ve Kimliğin Yeniden İnşası: Singapur'daki Çinli Mühtediler Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE, 2019.
- Boz, Tuba. Religious Conversion: An Ethnographic Analysis. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Vol. 11. No. 3 (2012), 49-59.
- Certel, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. Isparta: Berikan Yayınevi, 2016.
- Cilacı, Osman. İhtidâlar Açısından İslâm Dininin Üstünlüğü. *Diyanet İlmî Dergi*, C. 9. S. 94-95 (1970), 83-90.
- Creswell, John. W. *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Çev. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal Kitapevi, 2020.
- Çakır, Büşra. *İhtidâ ve Dine Dönüş Öykülerinde Din Eğitiminin Yeri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE, 2019.
- Çayır, Celal. Din Değişirmede Etkili olan Psiko-Sosyal Faktörler ve Bursa'da Misyonerlik Faaliyetleri. *Dinler Tarihi Araştırmaları-V. Dinler Tarihçileri Gözüyle Türkiye'de Misyonerlik, Sempozyum*. Ankara (2005), 281-290.
- . *Türkiye'de Din Değiştirip Hristiyanlığa Geçişin Psiko-Sosyal Etkenleri*. Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE, 2008.
- Çetin, Abdurrahman. *Hitabet ve İrsad Din Hizmetlerinde İletişim ve Güzel Konuşma*. Bursa: Emin Yayınları, 2016.
- Çoban, Gizem Sabahat. Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kendini Gerçekleştirme Basamağında Gizil Yetenekler. *European Journal of Educational and Social Sciences*, Yıl 6. S. 1 (2021), 111-118.
- Dalgın, Nihat. İslâm Hukuku Açısından Müslüman Bayanın Ehl-i Kitap Erkeklerle Evliliği. *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*. S. 2 (2003), 131-156.
- Demir, Zekiye. Din Değişirmede Cinsiyet Rolü: Belçika Örneği. *Milel ve Nihal Dergisi*, C. 10. S. 1 (2013), 157-186.
- De Weese, Devin. *Islamization and Native Religion in the Golden Horde. Baba Tükles and Conversion to Islam in Historical and Epic Tradition*. Pennsylvania: State University Press, 1994.

- Diyamet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi.
<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/sayfa/50> [11.11.2024].
- Diyamet İşleri Başkanlığı İhtidâ Tanıtımı.
<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/sayfa/83> [11.11.2024].
- Diyamet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Raporları.
<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/sayfa/384> [11.11.2024].
- Diyamet İşleri Başkanlığı İhtidâ Belgesi.
https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/ResimKitapligi/EK10_Ihtida_Belgesi
[11.11.2024].
- Diyamet İşleri Başkanlığı Merasim Usulü.
https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/ResimKitapligi/EK11_Ihtida_Merasimin_de_Takip_Edilecek_Usul.pdf [11.11.2024].
- Draz, Abdullah. *Din ve Allah İnancı*. Çev. Bekir Karlığa. İstanbul: Bir Yayıncılık, 1986.
- Dworkin, Shari L. Sample Size Policy for Qualitative Studies Using In-Depth Interviews. *Archives of Sexual Behavior - Journal by Springer, Vol. 41*. No. 6 (2012), 1319-1320.
- Eraslan, Sadık. Günümüzde İhtidâ Hareketleri. *III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri, III. Oturum, I. Tebliğ*. Ankara: DİB (2005), 693-704.
- Esen, Nesibe. Necip Fazıl Kısakürek'te Dinsel Değişim. *Adana: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl 11*. S. 1 (2011), 129-154.
- Fârûkî, İsmail Râci & Fârûkî, Luis Lâmiâ. *İslâm Kültür Atlası*. Çev. Mustafa Okan Kibaroglu ve Zerrin Kibaroglu. İstanbul: İnkılab Yayınları, 1991.
- Freud, Sigmund. *Totem ve Tabu*. Dinin Kökenleri. Çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınevi, 1997.
- . *Bir Yanılsamanın Geleceği*. Uygarlık, Din ve Toplum. Çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınları, 1999.
- Gündüz, Elif. *Din değiştirme ve Radikalleşme İlişkisi: Alman Mühtediler Üzerine Nitel Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE, 2019.

- Gürbüz, Sait ve Şahin, Faruk. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (Felsefe-Yöntem-Analiz)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Gürses, İbrahim. *Ahlaki Yargı Gelişimi ve Dindarlık Arasındaki İlişki*. Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, Ed. Hayati Hökelekli, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2006.
- Gorsuch, Richard L. *Toward Motivational Theories of Intinsic Religious Commitment, In the Psychology of Religion*. Ed. Bemard Spilka & Daniel N. McIntosh, Colorado: Westview Press, 1997.
- Göçen, Gülüşan. *Dinî İnanç ve İbadetin Kendini Gerçekleştirme ile İlişkisi - Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma*. Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi. Ed. Hayati Hökelekli. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2006.
- ve Gügen, Büşra. Türkiye’de Din Psikolojisi Alanında İhtidâ Üzerine Yapılan Araştırmaların İçerik ve Yöntem Bakımından İncelenmesi. *Çorum: İslâmî İlimler Dergisi*, Yıl 12. S. 3 (2017), 55-99.
- Güven, Metin. *Motivasyon - Dindarlık İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE, 2011.
- Hıdır, Özcan. İslâm’ın İlk Yıllarında Hidâyet Olgusu ve Mühtedî Yahudi ve Hristiyanlar. *Köprü Dergisi (Hidayet)*. S. 91 (2005), 221-230.
- . *Avrupa’da İslâmî Hayat - İslâm Dini El Kitabı*, İstanbul: Semerkand Yayınları, 2011.
- Hökelekli, Hayati. Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi. *Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 3. S. 3 (1991), 151-165.
- . *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Hume, David. *Din Üstüne*. Çev. Mete Tunçay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1995.
- Karabaşoğlu, Metin. İhtidânın Özel Tarihi. *Köprü Dergisi (Hidayet)*. S. 91 (2005), 165-179.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar - İlkeler – Teknikler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2012.

- Kartopu, Saffet. Muhammed Esed'de Dinî Değişimin Psikolojik Analizi. *Journal of Turkish Studies*, C. 8. S. 6 (2013), 345-364.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. İnsanın Çaresizliği ve Fıtratın Uyanışı. *Kelâm Araştırmaları Dergisi*, C. 3. S. 1 (2005), 61-90.
- Kayıklık, Hasan. Bireysel Dindarlığın Psikolojik Kaynakları. *Dinî Araştırmalar Dergisi*, C. 5. S. 13 (2002), 27-40.
- . *Din Psikolojisi Bireysel Dindarlık Üzerine*. Adana: Karahan Kitabevi, 2011.
- Kımtır, Nurten. İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları ile Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine. *Dinî Araştırmalar Dergisi*, C. 18. S. 46 (2015), 9-44.
- Kıral, Bilgen. Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Siirt Üniversitesi SBE Dergisi*, Yıl 8. S. 15 (2020), 170-189.
- Koç, Mustafa. Ölümsüzlük Arzusu ve Birey Üzerindeki Etkileri. *Erzurum Kültür Eğitim Vakfı Akademi Dergisi*, C. 2, S. 3 (2000), 61-69.
- Kotoriç, Emrah. *Bosna Hersek'te Din Değiştirme ve Dinî Dönüşümde Psiko-Sosyal Etkiler (Tuzla Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi SBE, 2019.
- Köse, Ali. *Conversion to Islam: A Study of Native British Converts*. Doktora Tezi. Londra: Londra Üniversitesi, 1994.
- . *Neden İslâm'ı Seçiyorlar: Müslüman Olan İngilizler Üzerine Psiko Sosyolojik Bir İnceleme*. İstanbul: İSAM Yayınları, 1997.
- . "İhtidâ", *DİA*, C. 21. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- . *Din Değiştirmenin Psiko-sosyolojik Nedenleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- . ve Ayten Ali. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.
- . *Travmalarımız, Din ve Biz. Modern Çağın İnanç Sorunları*. Ed. Fatih Kurt. İstanbul: DİB, 2019.
- . İhtidâ: Din Değiştirmek mi? Fıtrata Dönmek mi?. <https://sonpeygamber.info/ihtida-din-degistirmek-mi-fitrata-donmek-mi> [11.11.2024].

- Kurt, Fatih. *İnsanın Anlam Arayışı*. İstanbul: DİB, 2019.
- Kuzu, Abdullah. *Veri Toplama Yöntem ve Araçları*. Yayına hazırlayan A.A. Kurt. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2013.
- Kültürlerarası İletişim Merkezi Vakfı - KİM. <https://kimvakfi.org.tr> [11.11.2024].
- Lofland John & Skonovd Norman. Conversion Motifs. *Journal for the Scientific Study of Religion*, Vol. 20. No. 2 (USA: 1981), 373-376.
- Martı, Huriye. *Ayasofya: Fethin Nişanesi Fatih'in Emaneti*. Ankara: DİB, 2020.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi ve Kim, Heon C. Koreliler'in Din Değiştirme Motifleri. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 20 (2001), 175-191.
- . Dindarlığın Peşinde: Din Psikolojisinde Araştırma, Ölçme ve Yorumlama Üzerine. *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, C. 19. S. 3 (2006), 465-478.
- . *İnanç Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2013.
- Miles, Matthew B., Huberman, A. Michael & Saldana, Johny. *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*, Fourth Edition, USA: Arizona State University, 1994.
- Miller, Kristen (Ed. vd.). *Cognitive Interviewing Methodology*. New Jersey: John Wiley & Sons, 2014.
- Minkov, Anton. Conversion to Islam in the Balkans. Kisve Bahasi Petitions and Ottoman Social Life, 1670-1730. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 50. No. 1 (2007), 88-90.
- Oğuz, Ebru. (Ed. vd.). *Eğitimde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Eğiten Kitap, 2020.
- Özdemir, Nida ve Düzgüner, Sevde. Psikolojik Açından Suçluluk, Pişmanlık ve Günahkârlığın Kapsamı ve Yakın Kavramlar Arasındaki Yeri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 49 (2020), 497-529.
- Özturan, Neşe Çoşkun. Osmanlı Devleti'nin Son Asrında İhtidâ Hareketleri - ABCFM Propagandası ve Gerçekler. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 8. S. 1 (2023), 3-19.
- Pehlivan Ağırakça, Gülsüm. Türkiye'de Aile Eğitimi Uygulamaları: Ailede Din Eğitimi Programı (ADEP) Örneği. *Diyanet İlmî Dergi*, C. 58. S. 4 (2022), 1517-1550.

- Peker, Hüseyin. *Din Değiştirmede Psiko-sosyolojik Etkenler*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi SBE, 1979.
- . *Din Psikolojisi*. İstanbul: Sönmez Matbaa ve Yayıncılık, 1993.
- Pazarlı, Osman. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1968.
- Rambo Levis Ray & Rambo, Charles Kingsley. *Understanding Religious Conversion*. New Haven: Yale University Press, 1993.
- . Din Değiştirme Teorileri: Dinî Değişimi Anlama ve Yorumlama. Çev. Hatice Gül. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İFD*. S. 17 (2011), 204-226.
- Russell, Bertrand. *Çağımızın Sorunları Üstüne Düşünceler*. Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve Vedat Günyol, İstanbul: Cem Yayınevi, 1972.
- Selçuk, Mualla. *Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler*. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- Sertkaya, Nazan. *Güvenin Yeni Dinî İmkânları: Güven ve Dindarlık Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Mardin: Artuklu Üniversitesi SBE, 2017.
- Sinanoğlu, Mustafa. “İslâm”, *DİA*, C. 23. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Steers, Richard M. & Porter, Lyman W. *Motivation and Work Behaviour*. Fourth Edition, USA: McGraw-Hill Publishing Company, 1987.
- Straus, Roger A. Religious Conversionasa Personel and Collective Accomplishment. *Sociological Analysis*, Vol. 40. No. 2 (1979), 158-165.
- Şensoy, Alara Fulya. *Din Değiştirme Anlatıları Üzerinden İnanç Kimlik ve Aidiyet (Antalya Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi SBE, 2019.
- Tarhan, Nevzat. *İnanç Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- Taşkoparan, Hanife. Geleneksel Cemaatlerden Sanal Cemaatlere: Dinin Sanal Mecralarda Temsili Üzerine Bir Derleme. *Premium Sosyal Bilimler E-Dergisi*, C. 8. S. 43 (2024), 813-828.
- Topaloğlu, Bekir. *İslâm Kelamcıları ve Filozoflarına Göre Allah'ın Varlığı (İsbât-ı Vâcib)*. Ankara: DİB, 2012.
- . “Tövbe”, *DİA*, C. 41. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

- Topçuoğlu, Bünyamin. *Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Ayasofya-i Kebir Camii'nde Tebliğ ve İrşat Faaliyetleri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2024.
- Turan, Selahattin. *Eğitimde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020.
- Türkiye Diyanet Vakfı İhtidâ Setleri. <https://tdv.org/tr-TR/faaliyetlerimiz/hediyem-kitap-olsun/ihtida-kitapligi> [11.11.2024].
- Ullman, Chana. Cognitive and Emotional Antecedents of Religious Conversion. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 43. No. 1 (1982), 183-192.
- Yapıcı, Asım. *İslâm'da Tövbe ve Dinî Yaşayıştaki Rolü*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1997.
- Yavuz, Kerim. *Günümüzde İnançın Psikolojisi*. Ankara: Boğaziçi Yayınları, 2013.
- . *Psikanalizde Çığır Açan Freud, Jung ve Adler'in Dine Yaklaşımı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2019.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Hidâyet", *DİA*, C. 17. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Yıldırım, Ali. Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim Dergisi - Education And Science*, C. 23. S. 112 (1999), 7-17.
- . ve Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Kitabevi, 2004.
- Yıldız, Bilal. Osmanlı'nın Son Dönemlerinde Denizli'de Yaşanan Bazı İhtidâ Örnekleri Üzerinde Bir Değerlendirme, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 1 (2013), 105-122.
- Yüksel, İbrahim. Varoluşsal Anlam Arayışı ve Kutsalın Etkisi. *GAB Akademi - Genç Akademisyenler Birliği Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1. S. 1 (2021), 66-88.
- Yılmaz, Hasan Kamil. *Tasavvufta İrşad İrfani Tebliğ ve Davet*. Ankara: DİB, 2022.
- Zavalsız, Yusuf Sinan. Din Değiştirmenin Psiko-Sosyal Kodları. *Adana: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 12. S. 2 (2012), 185-200.

EKLER

EK-1 İhtidâ Belgesinin Ön Yüzü

T.C. REPUBLIC OF TURKEY		
CUMHURBAŞKANLIĞI PRESIDENCY		
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS		
İHTİDÂ BELGESİ		
DOCUMENT OF CONVERSION TO ISLAM		
.....		
<p>Müftülüğümüze/Müşavirliğimize/Ataşeliğimize müracaat ederek İslam dinine girmek istediğini bildirmiştir. Adı geçen, kendi hür iradesiyle şahitler huzurunda "Kelime-i Şehadet" getirerek İslam dinini kabul etmiş ve isteği üzerine bu ihtida belgesi düzenlenmiştir.</p>		
<p>Have applied to our Muftiate/Office of the Counsellor/Attaché and stated that he/she wants to embrace Islam. The aforementioned has uttered the "Kalimah Shahadah" and accepted Islam. This certificate of conversion is issued upon his/her request.</p>		
ŞAHİT/WITNESS	DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YETKİLİSİ PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS AUTHORITY	ŞAHİT/WITNESS

EK-2 İhtidâ Belgesinin Arka Yüzü

Belge No : Paper No	Önceki Dini/Mezhebi : Previous Religion/Sect.
Belge Tarihi : Date of Paper	Eşinin Dini/Mezhebi : Husband's/Wife's Religion
Belgeyi Düzenleyen Birim : Issued by	İhtida Sebebi : Reason of Conversion
Adı Soyadı : Name Surname	İhtida Tarihi: Date of Conversion
Tercih Ettiği Yeni İsmi : New Name (If preferred)	E-posta : E-mail
Cinsiyeti : Gender	Cep Telefonu : Mobile Phone
Öğrenimi : Education	Adres : Adress
Anne Adı : Mother's Name	
Baba Adı : Father's Name	
Doğum Yeri : Place of Birth	
Doğum Tarihi : Date of Birth	
Medeni Hali : Marital Status	
Mesleği : Profession	
Uyruğu : Nationality	
Uyruğu T.C. ise Kimlik No : ID Number (For Turkish citizens only)	

Kendi hür irademle İslam dinine girmek istiyorum. Şahsıma ihtida belgesi düzenlenmesi hususunda gereğini saygılarımla arz ederim.

I would like to embrace Islam with my own free will. I hereby respectfully request you to take the necessary action for the issue of a conversion certificate.

.....
Adı Soyadı
Name Surname

EK-3 Etik Kurul Onayı Karar Tebliği

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
Etik Kurulu Başkanlığı

Sayı : E-20292139-050.04-2400029182
Konu : Etik Kurul Kararı (Zübeyde
OKUDAN)

02.08.2024

Sayın Zübeyde OKUDAN
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Din Hizmetlerinde İletişim Ve Tebliğ Yüksek Lisans Programı Öğrencisi

"Üsküdar Müftülüğünde İhtidâ Edenlerin Dini Motivasyonlarının Analizi" başlıklı araştırmanızla ilgili başvurunuz, kurulumuzun 19.07.2024 tarihli ve 2024/06 sayılı toplantısında değerlendirilerek araştırmanızın etik açıdan uygun bulunduğuna katılanların oy birliği ile karar verilmiştir.
Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Kadir CANATAN
Kurul Başkanı

Ek: Zübeyde OKUDAN

Belge Doğrulama Kodu: PUCEAFF

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Takip Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/izu-ebys>

Adres: Halkalı Caddesi No: 281 Küçükçekmece/İstanbul

Telefon No: (0 000) 4449798

e-Posta:

Kep Adresi: izu@hs01.kep.tr

Faks No: (0 212) 6938229

İnternet Adresi: www.izu.edu.tr

Bilgi için :

Telefon No:

Dişekt Hat:

Selda Şenol
Yeminli Katip

(0 000) 4449798

EK-4 Etik Kurul Onay Belgesi

BELGE TARİHİ: 1.08.2024 BELGE SAYISI: 2400028171

	ETİK ONAY BELGESİ	Doküman No	ET-FR-675
		İlk Yayın Tarihi	27.11.2023
		Revizyon Tarihi	22.12.2023
		Revizyon No	01
		Sayfa	1/1

Tarih	19.07.2024
Sayı	2024/06
Araştırmanın Niteliği	Yüksek Lisans Tezi
Araştırmanın Adı	Üsküdar Müftülüğünde İhtidâ Edenlerin Dini Motivasyonlarının Analizi
Sorumlu Araştırmacının Adı Soyadı	Zübeyde OKUDAN
Danışman Adı Soyadı	Prof. Dr. Özcan HIDİR
Karar	UYGUNDUR

(İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Etik Kurulu'nun kararı tavsiye niteliğinde olup, Üniversitemizle ilgili etik ilkelerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi amacını taşımaktadır.)

(Katıldı)
Prof. Dr. Kadir CANATAN
Başkan

(Katıldı)
Prof. Dr. Mehmet Emin KÖKTAŞ
Başkan V.

(Katıldı)
Prof. Dr. Mustafa ATEŞ
Üye

(İzinli)
Prof. Dr. Beytullah KAYA
Üye

(Katıldı)
Prof. Dr. Ayşe Nefise BAHÇECİK
Üye

(Katıldı)
Prof. Dr. Yahya Kemal YOĞURTÇU
Üye

(Katıldı)
Av. Bilal ŞAMAT
Üye

Kurul Yeminli Kâtibi/Raportör Selda ŞENOL

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Belge Doğrulama Kodu: DUFCT4C Belge Takip Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/izu-ebys>

Dokümantasyon Onayı Prof. Dr. İbrahim GÜNEY Yönetim Sistemleri Tem

EK-5 Diyanet İşleri Başkanlığı Araştırma İzni

T.C.
CUMHURBAŞKANLIĞI
Diyanet İşleri Başkanlığı
Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Sayı : E-85079807-225.99-5724713
Konu : İzin Talebi

26.11.2024

İSTANBUL VALİLİĞİNE
(İl Müftülüğü)

- İlgi : a) 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu.
b) Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü Uygulama Genelgesi.
c) 10.10.2024 tarihli ve E-60928694-225.02-5560179 sayılı yazınız.
ç) Zübeyde OKUDAN'a ait 25.11.2024 tarihli ve 3106701 sayılı dilekçe.

İlgi (c)'de kayıtlı yazı ve ilgi (ç)'de kayıtlı dilekçede İliniz Üsküdar İlçe Müftülüğü'nde Manevi Danışman olarak görev yapan Zübeyde OKUDAN'ın hazırlayacağı yüksek lisans tezi kapsamında Kısıklı Gençlik Merkezi'nde halen görüşmeye devam ettiği mühtedilerle mülakat yapmak istediği bildirilmektedir. Bu kapsamda ilgi (a)'da kayıtlı kanun ve ilgi (b)'de kayıtlı genelge hükümleri çerçevesinde mühtedilerin kimliklerinin gizli tutulması, tez çalışmasında şahsi bilgilere hiçbir surette yer verilmemesi ve konuyla ilgili her türlü tedbirin alınması kaydıyla ilgili personelin mühtedilerle gönüllülük esasına dayalı olarak görüşmesi Genel Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Bu itibarla ilgili personelin belirtilen şartlar çerçevesinde mühtedilerle görüşme gerçekleştirilmesi ve mezkur yüksek lisans tez çalışmasının tamamlanmasının ardından bir nüshasının Genel Müdürlüğümüze gönderilmesi hususunda bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Dr. Şaban KONDİ
Başkan a.
Din Hizmetleri Genel Müdürü

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: 1B79AB1E-BC0A-44EF-B2AA-861D75BDBA4D
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv. No : 147/A 06800 Çankaya/Ankara
0 312 295 73 39
0 312 284 55 25
KEP Adresi : diyanet.dinhizmetleri@hs03.kep.tr

Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/>

Bilgi için: Emrullah DURSUN
Veri Hazırlama ve Kontrol
İşletmeni

EK-6 Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU

Sizi Zübeyde OKUDAN tarafından yürütülen “Üsküdar Müftülüğünde İhtidâ Edenlerin Dini Motivasyonlarının Analizi” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı, 2000-2023 yılları arasında Üsküdar Müftülüğünün arşivinde kayıtlı olan mühtedilerin tecrübe ettikleri, öncesi, sırası ve sonrasında hayatlarını etkileyerek değiştiren ihtidâ olgusunun iç ve dış dinî motivasyonlarını nitel olarak gerçekleştirilen mülakatlarla tespit etmek, bu surette konuyu objektif şekilde analiz ederek sonuç ve önerilere ulaşmaktır. Mühtedilerin İslam’ı tercih etmelerinde temel motivasyonları ve belirleyici faktörler, ihtidâ sonrası karşılaştıkları problemler ve bunların çözümünde destek aldıkları kişi ve kurumlar, ihtidâ sonrası dinî gerekliliklerini yerine getirirken yaşadıkları zorluklar ve yeni çevre ile sosyal uyum süreçleri gibi alt amaçlara erişilmeye çalışılacaktır.

Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır. Araştırmada kişisel veri toplanacağından 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve ilgili mevzuat uyarınca kişisel verileri korumak amacıyla gerekli tüm tedbirler alınacaktır. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya sorabilir veyahut .....@std.izu.edu.tr e-posta adresi ve 0(...) ... .. numaralı telefondan ulaşabilirsiniz.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güvence verildi. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının:

Adı-Soyadı: .....

İmzası:

İletişim Bilgileri: e-posta:

Telefon:

Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin:

Veli veya Vasisinin

Adı-Soyadı: .....

İmzası:

Araştırmacının

Adı-Soyadı: .....

İmzası:

EK-7 İhtidâ Ederken Mühtedilerden Alınan Araştırma Onay Dilekçesi

Üsküdar Müftülüğüne

İhtidâ işlemlerim kapsamında Müftülüğünüzle paylaştığım ve adıma düzenlenen ihtidâ belgesinde yer alan kişisel verilerimin veya özel nitelikli kişisel veri teşkil eden bilgilerimin Müftülüğünüz nezdinde yapılan etkinliklere veya eğitimlere katılım ya da herhangi başka bir nedenle kurduğum ilişki kapsamında; kurduğum ilişkinin amacıyla bağlantılı bilgilendirme yapılması ve iletişim kurulması için, dâhil olduğum faaliyetler ile ilgili bilgi verilmesi için, idari veya adli makamlar tarafından getirilen yüküm yükümlülüklerin karşılanması için ve istatistiksel veya bilimsel araştırmalar için, başta mevzuatta öngörülen veya işlendikleri amaç için gerekli olan süre kadar muhafaza edilme ilkesi olmak üzere 6698 sayılı kişisel verilerin korunması kanununun 4'üncü maddesinde ifade edilen genel ilkelere uygun şekilde elde edilmesine, işlenmesine, kaydedilmesine, işleme amacıyla uygun süre zarfında fiziksel veya elektronik ortamda güvenli bir şekilde depolanmasına, muhafaza edilmesine, kullanılmasına, açıklanmasına ve aktarılmasına mevzuat kapsamındaki haklarım saklı kalmak kaydıyla **açıkça izin veriyorum.**

Bu hususta tarafıma gerekli aydınlatmanın yapıldığını; işbu metni okuduğumu ve anladığımı kabul ediyorum.

Tarih :
Adı Soyadı :
İmzası :

MÜHTEDİLERE SORULACAK MÜLAKAT SORULARI

Sosyal Kimlik Soruları

- * Cinsiyetiniz
- * Yaşınız
- * Eğitim durumunuz
- * Mesleğiniz
- * Uyrduğunuz
- * Önceki inancınız ve dininiz

Görüşme Soruları

1. İslam ile nasıl tanıştınız? Bu ilk karşılaşma sizde nasıl bir etki bıraktı?
2. İhtidâ öncesi dinî açıdan kendinizi nasıl tanımlarsınız?
3. İhtidâ öncesi aileden veya çevreden din eğitimi aldınız mı?
4. İhtidâ öncesi dönemde entelektüel bir arayışınız oldu mu, manevi ve travmatik birtakım olayları tecrübe ettiniz mi?
5. İhtidâ sürecinizde önceki dininize mensup dindarların veya din adamlarının olumsuz tutumları sizi etkiledi mi?
6. Süreçte internet ve sosyal medya ağlarının olumlu veya olumsuz bir etkisi oldu mu? Rol model aldığınız size etki eden bir şahsiyet oldu mu?
7. İhtidâ merasimi sizde nasıl bir etki bıraktı?
8. İhtidâ sonrası dinî görevleri yerine getirmede zorluklar yaşadınız mı? Ne tür zorluklar yaşadınız?
9. İhtidâ sonrası aile ve çevrenizden aldığınız olumlu veya olumsuz tepkiler nelerdi? Zorluk ve problemlerin çözümünde destek aldığınız kişi ve kurumlar oldu mu?
10. İhtidâ öncesi ve sonrası hayatınızı kıyasladığınızda önemli farklılıklar nelerdir?

ÖZGEÇMİŞ

Zübeyde OKUDAN

A. AKADEMİK EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ / 2023, İstanbul.

Lisans: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / 2000, İstanbul.

Lise: Osmaniye İmam Hatip Lisesi / 1994, Osmaniye.

B. MESLEKİ DENEYİM

2000-2001 Ümraniye Müftülüğü Aziz Mahmûd Hüâyî Kız Kur'an Kursu Fahri
Öğreticilik / İstanbul.

2001-2003 Yaygın Eğitim, Tebliğ ve İrşat Faliyetleri / Şeki, Azerbaycan.

2004-2010 Kazan İslâm Koleji - Kız Bölümü, Eğitim, Tebliğ ve İrşat Faliyetleri /
Kazan, Tataristan, Rusya Federasyonu.

2011-2023 Üsküdar Müftülüğü Hacı Hesna Hatun Kız Kur'an Kursu Öğreticisi ve
İlçe Gençlik Koordinatörü.

2023-2024 Üsküdar Müftülüğü Aile ve Dinî Rehberlik Bürosu Görevlisi.

2024 ... Diyanet Kısıklı Gençlik Merkezi, Manevi Danışmanlık.